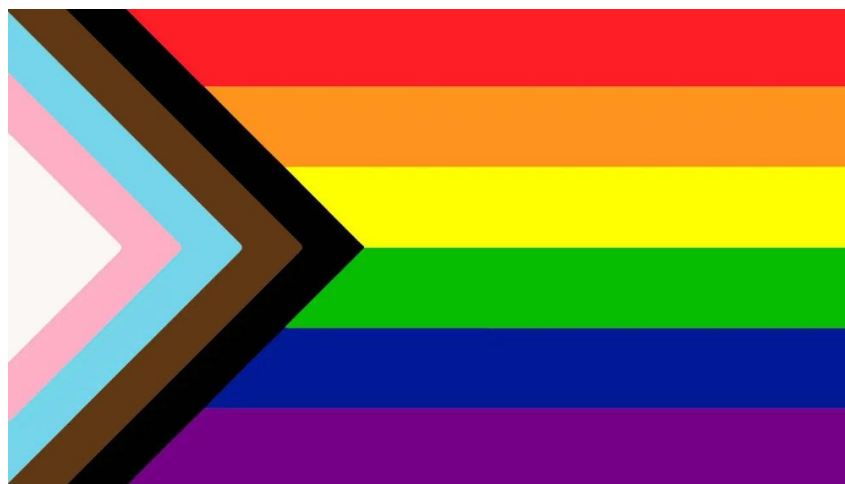

**ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

Πτυχιακή εργασία
Διακρίσεις λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού
στην εκπαιδευτική κοινότητα, κατά τη διάρκεια της
τριτοβάθμιας εκπαίδευσης: Εμπειρίες ομοφυλόφιλων
φοιτητών/τριών.

Φοιτήτριες:
Κοκκινίδου Ελευθερία
Σιμπίλεβα Ιβέτα
Τζούβαλη Μιχαέλα-Μαρία

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:
Παπαδάκη Ελένη

Ηράκλειο, Νοέμβριος 2022

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	4
Περίληψη	4
Abstract	5
Εισαγωγή	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	7
1.1. Ιστορική αναδρομή	7
1.2. Η έννοια του σεξουαλικού προσανατολισμού	7
1.3. Ομοφυλοφιλία –Έννοιες και προσεγγίσεις	9
Κεφάλαιο 2	12
2.1. Ετεροσεξισμός και Ετεροκανονικότητα	12
2.2. Η έννοια της διάκρισης: Ορισμός και προσεγγίσεις	15
2.3. Ομοφοβία	19
Κεφάλαιο 3	21
3.1. Θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα	22
3.2. Θεσμικό πλαίσιο ανά τον κόσμο	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	26
4.1. Ο ρόλος της εκπαίδευσης σε ζητήματα διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού	26
4.2. Έρευνες για την ομοφοβία στην εκπαίδευση	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	31
5.1. Ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας σε ζητήματα διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6-Μεθοδολογία έρευνας	34
6.1. Σκοπός και στόχοι έρευνας	34
6.2. Ερευνητικά ερωτήματα	35
6.3. Μεθοδολογία έρευνας	35
6.4. Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων	39
6.4.1. Συλλογή/Παραγωγή δεδομένων	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7-Ανάλυση συνεντεύξεων	43
7.1. Πόσο ανοικτή/ανοικτός είσαι με την έκφραση του σεξουαλικού σου προσανατολισμού στον χώρο του Πανεπιστημίου;	43
7.2. Πόσο ανοικτή/ανοικτός είσαι με την έκφραση του σεξουαλικού σου προσανατολισμού γενικότερα;	46
7.3. Πως θα περιέγραφες την ένταξή σου στο πανεπιστήμιο ως ΛΟΑΤΚΙ άτομο;	48
7.4. Θεωρείς ότι το Τμήμα/Σχολή/Πανεπιστήμιο που φοιτάς σου είναι ένας ασφαλής χώρος για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα;	50

7.5. Εμπειρίες διάκρισης λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού στα πλαίσια της φοίτησης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	52
7.6. Συνθήκες στο εκπαιδευτικό περιβάλλον που φοιτάς που ενθαρρύνουν ή αποτρέπουν την έκφραση της σεξουαλικής σου ταυτότητας	58
7.7. Τι πιστεύεις ότι πρέπει να αλλάξει ώστε το εκπαιδευτικό περιβάλλον να γίνει πιο συμπεριληπτικό για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα;	64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8	67
8.1. Συζήτηση αποτελεσμάτων	67
8.2. Συμπεράσματα	71
8.3. Προτάσεις	72
Βιβλιογραφία:	73

Ευχαριστίες

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την υπεύθυνη καθηγήτρια κα. Παπαδάκη Ελένη για τις πολύτιμες συμβουλές της και την στήριξη που δεχθήκαμε από εκείνη κατά τη διάρκεια της παρούσας ερευνητικής εργασίας. Επίσης, ευχαριστούμε ιδιαίτερω τους συμμετέχοντες/συμμετέχουσες που δέχθηκαν να συνεργαστούν μαζί μας στην έρευνα και μοιράστηκαν τις εμπειρίες τους.

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται το ζήτημα των διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, στα πλαίσια της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση της συγκεκριμένης εργασίας αναφέρεται στην έννοια της σεξουαλικότητας και της ομοφυλοφιλίας και δίνει πληθώρα θεωρητικών προσεγγίσεων που αφορούν στο φαινόμενο της ετεροκανονικότητας, των διακρίσεων και της ομοφοβίας, καθώς καταγράφει και το αντίστοιχο νομοθετικό πλαίσιο που προστατεύει τα ομοφυλόφιλα άτομα από τις διακρίσεις. Επιπλέον, παρουσιάζει μέσω ερευνών την ήδη υπάρχουσα κατάσταση στα Πανεπιστήμια, ενώ δίνει μερικές προτάσεις που έχουν προβλεφθεί για τα ομοφυλόφιλα άτομα στα εκπαιδευτικά πλαίσια. Εστιάζει παράλληλα και στον ρόλο που έχει η Κοινωνική εργασία σε ζητήματα διαφορετικότητας.

Για την διεξαγωγή της παρούσας πτυχιακής χρησιμοποιήσαμε την μέθοδο της ποιοτικής έρευνας, όπου προσεγγίσαμε το δείγμα μας με τη χρήση ημιδομημένης συνέντευξης και στη συνέχεια μέσω της θεματικής ανάλυσης, καταγράψαμε τα αποτελέσματά μας. Το δείγμα της έρευνάς μας απαρτίστηκε από δώδεκα άτομα τα οποία φοιτούν σε διάφορα Πανεπιστήμια της Ελλάδας. Η έρευνά μας αποτέλεσε πηγή πληροφόρησης για τις εμπειρίες διάκρισης λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και τις συνθήκες ένταξης που βίωναν οι 12 φοιτητές/φοιτήτριες που φοιτούσαν σε Τμήματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Τα αποτελέσματα της έρευνάς μας συμφωνούν με το θεωρητικό πλαίσιο, καθώς οι σχετικές έρευνες που έχουν γίνει σε Πανεπιστήμια επιβεβαιώνουν τις εμπειρίες του δείγματός μας, αλλά και η βιβλιογραφική ανασκόπηση που αφορούσε τα φαινόμενα των διακρίσεων, του ετεροσεξισμού και της ομοφοβίας, αποδεικνύεται μέσα από τα καταγεγραμμένα βιώματα των φοιτητών, ότι είναι αληθινά ζητήματα που βιώνουν τα ομοφυλόφιλα άτομα.

Λέξεις-Κλειδιά: Διακρίσεις, σεξουαλικός προσανατολισμός, ομοφυλοφιλία, τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Abstract

This current thesis talks about the discrimination because of a different sexual orientation in higher education. The literature review of this project should identify the meaning of sexuality and homosexuality and it should contain various theoretical approaches that explain the phenomenon of heteronormativity, discrimination and homophobia as it registers the corresponding legislative framework that protects homosexual people from discrimination. Furthermore, it presents through studies the already existing condition at universities and reports some propositions for the wellness of homosexual students in universities. At the same time, it concentrates on the role of Social Work in the matters of diversity.

For the conduction of this thesis we used the method of qualitative research where we approached our sample with the use of semi-structured interviews and we recorded our results through contextual analysis. The sample of our project was made of twelve people that are studying in various Greek universities. The following research is a source of information about the situation that the higher education is currently at, regarding to the discrimination against homosexual people. We reached to essential findings that cover the type and gravity of discrimination, the circumstances of integration and stay of a student in a university as well as suggestions for the change of various conditions.

The results of our project comply with the theoretical framework because similar research that have been conducted in universities confirm the experiences of our sample. The literature review that talks about the phenomenon of discrimination, heterosexism and homophobia turns out, through recorded experiences of students, that they are real issues that are experienced by homosexual people.

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει ορατές ομοφοβικές επιθέσεις σε βάρος ομοφυλόφιλων ατόμων στο χώρο της εκπαίδευσης και όχι μόνο. Τέτοιου είδους πρακτικές συνήθως έχουν ως σκοπό την υποβάθμιση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικότητας. Οι συγκεκριμένες ενέργειες συχνά έχουν ως στόχο την περιθωριοποίηση των ομοφυλοφίλων αλλά και τον εξευτελισμό τους. Η Κοινωνική Εργασία έχει καίριο ρόλο στην προάσπιση των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ ανθρώπων και την διεκδίκηση της ισότιμης μεταχείρισης τους. Ωστόσο, επιλέξαμε τον συγκεκριμένο ερευνητικό πληθυσμό λόγω των ερεθισμάτων που λάβαμε στο διάστημα των σπουδών μας στο Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας του ΕΛΜΕΠΑ, αλλά και της γενικότερης ευαισθητοποίησης μας γύρω από το θέμα των διακρίσεων και της ομοφοβίας. Επομένως, σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετηθεί το φαινόμενο των διακρίσεων στη Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, λόγω της σεξουαλικότητας και η περαιτέρω διερεύνηση του φαινομένου μέσω της ποιοτικής έρευνας. Η έρευνα επικεντρώνεται στις περιγραφές και εμπειρίες διακρίσεων που βίωσαν στο χώρο του πανεπιστημίου οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες στην έρευνα.

Είναι απαραίτητο να οριστεί η έννοια του σεξουαλικού προσανατολισμού ως η ικανότητα κάποιου ατόμου να αισθάνεται βαθιά στοργή ή σεξουαλική έλξη και η ανάγκη για προσωπικές ή σεξουαλικές σχέσεις με άτομα διαφορετικού κοινωνικού φύλου, του ίδιου φύλου ή/και ενός και περισσότερων φύλων (Color youth,2015). Ομοφυλόφιλο ορίζεται εκείνο το άτομο το οποίο ενδιαφέρεται συναισθηματικά ή/και σεξουαλικά για άτομα του ίδιου φύλου. Τέλος, για την αποσαφήνιση των εννοιών της έρευνας, ως διάκριση ορίζεται κάθε αντιμετώπιση, συμπεριφορά, μεταχείριση, λόγος ή πράξη, που υποβιβάζει τα άτομα σε θέση μη ισοτιμίας, μειονεξίας, προσβολής της προσωπικότητας, άνιση μεταχείριση, προσβολή ή απαξίωση λόγω της σεξουαλικότητας (Color youth, 2015).

Η παρούσα έρευνα σκοπεύει στη προσθήκη μιας ανθρωποκεντρικής προσέγγισης στην ήδη υπάρχουσα βιβλιογραφία και στις έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για το ζήτημα των διακρίσεων κατά των ομοφυλόφιλων ατόμων. Είναι σημαντική διότι επιδιώκει να κατανοήσει και να περιγράψει τις εμπειρίες διάκρισης φοιτητών/φοιτητριών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, να αναδείξει την πραγματικότητα που βιώνουν. Απώτερος σκοπός μας είναι να συμβάλλουμε στην

περαιτέρω αξιολόγηση του φαινομένου των διακρίσεων και σε ενδεχόμενη ευαισθητοποίηση σχετικά με την κατάσταση που επικρατεί στην πανεπιστημιακή κοινότητα. Επιπλέον, επιλέξαμε την ανάδειξη του συγκεκριμένου φαινομένου, διότι έχουν αρχίσει να γίνονται πλέον γνωστά και να έρχονται στην επιφάνεια περιστατικά ομοφοβικών επιθέσεων, στο πλαίσιο της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, γεγονός που αναδεικνύει τη σημαντικότητα της ανάδειξης του φαινομένου των διακρίσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1. Ιστορική αναδρομή

Ο 19^{ος} αιώνας και η ραγδαία εξέλιξη των επιστημών αποτέλεσε θεμέλιο για την παθολογικοποίηση της ομοφυλοφιλίας, μια συνθήκη που ως τότε αποτελούσε ζήτημα της Εκκλησίας ή του ποινικού δικαίου. Οι πρώτες θεωρίες που επιχειρήσαν να εξηγήσουν την ομοφυλοφιλία, βασίστηκαν κατά κύριο λόγο σε κοινωνικά κατασκευασμένα δίπολα όπως το αρσενικό-θηλυκό, ετεροφυλόφιλος-ομοφυλόφιλος. Αυτή η οπτική αποτέλεσε την βάση για να θεωρηθεί η ομοφυλοφιλία ένα είδος παθολογίας, όπου χαρακτηριστικά ενός φύλου μετατέθηκαν σε ένα άτομο του άλλου φύλου (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020).

Υπάρχουν πολλά παραδείγματα γιατρών και ειδικών ψυχικής υγείας οι οποίοι επιχειρήσαν να παθολογικοποιήσουν τις κούρ ταυτότητες χρησιμοποιώντας τεχνικές όπως ηλεκτροσόκ, ορμονική θεραπεία, λοβοτομή και ιδρυματοποίηση σε ψυχιατρικές δομές με σκοπό να “θεραπεύσουν” τα ομοφυλόφιλα άτομα. Ανά τα χρόνια, έχουν υπάρξει θεραπείες που στόχευαν στην αλλαγή της σεξουαλικότητας των μη-ετεροφυλόφιλων ατόμων, μερικές εκ των οποίων είναι η θεραπεία επανόρθωσης, θεραπεία αποστροφής και η φαρμακευτική αγωγή. Έχει αποδειχθεί ότι, οι προσπάθειες θεραπείας και αλλαγής του σεξουαλικού προσανατολισμού είχαν αρνητικές συνέπειες στην ψυχική υγεία των ατόμων, με πολλούς αποδέκτες αυτών των θεραπειών να έχουν βιώσει ενδοπροσωπικά προβλήματα όπως κατάθλιψη, άγχος, πένθος, αυτοκτονικό ιδεασμό, ψυχοσωματικά προβλήματα αλλά και ζητήματα στις διαπροσωπικές τους σχέσεις που αφορούσαν θέματα σεξουαλικής οικειότητας, δέσμευσης, κοινωνικής απομόνωσης, απώλειας κοινωνικής στήριξης κ.α. (Hall, 2019).

Η αποπαθολογικοποίηση της ομοφυλοφιλίας ήρθε τον Μάιο του 1990, μετά από πολλές προσπάθειες των ακτιβιστών και πολλές κοινωνικές αντιστάσεις. Η αλλαγή αυτή συντέλεσε σε μια προσπάθεια ευαισθητοποίησης για τα βιώματα των ΛΟΑΤ ατόμων, η οποία στηριζόταν πλέον σε μεθόδους στήριξης της ψυχικής τους υγείας και όχι σε ιατροκεντρικές λύσεις που υπέκρυπταν μια τάση παθολογικοποίησης και αναζήτησης θεραπείας για τα ομοφυλόφιλα άτομα (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020).

1.2. Η έννοια του σεξουαλικού προσανατολισμού

Το θέμα της εξωτερίκευσης της σεξουαλικότητας, του χρόνου εμφάνισής της και της σημασίας κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης ενός ανθρώπου απασχολεί την επιστημονική κοινότητα πολλές δεκαετίες. Η έννοια «σεξουαλικότητα» αναφέρθηκε για πρώτη φορά το 19^ο αιώνα. Σε σύγχρονες μελέτες ο όρος αυτός ορίζεται ως η ανάγκη κάποιου ατόμου για αγάπη και προσωπική ολοκλήρωση, ταυτόχρονα όμως, περιλαμβάνονται έννοιες όπως η σεξουαλική ικανοποίηση, η οικειότητα και η στοργή. Η σεξουαλικότητα αναφέρεται ακόμη, σε συμπεριφορές ή/και σκέψεις με ερωτικό-ρομαντικό περιεχόμενο (Ράπτη, 2017).

Η ανάγκη για σεξουαλική ικανοποίηση κάνει την εμφάνιση της από την παιδική ηλικία, μέσα από λανθάνουσες σεξουαλικές εκφράσεις και ολοκληρώνεται κατά την έναρξη της εφηβείας. Η ηλικία των τριών ετών κατά την ανάπτυξη ενός παιδιού είναι φανερά σημαντική, καθώς τα άτομα ανακαλύπτουν το φύλο και την σεξουαλικότητα τους. Η σεξουαλικότητα ειδικότερα σε αυτές τις ηλικίες ταυτίζεται με την διερεύνηση του σώματος και αποτελεί μια πράξη που έχει ως αποτέλεσμα την ηρεμία. Η εικόνα του εαυτού ενός ατόμου και συγκεκριμένα του σώματος δεν σταματά να το απασχολεί (Ράπτη, 2017). Καθώς η σεξουαλική ανάπτυξη δεν σταματά, από την ηλικία των 12 ξεκινούν διάφορες αλλαγές όπως η σωματική ωρίμανση, η γνωριμία του ατόμου με το σώμα του και η ανάπτυξη της σεξουαλικής επιθυμίας. Επιπλέον, η αυτοικανοποίηση γίνεται πολύ πιο συνήθης σε αυτή τη περίοδο και οι έφηβοι ξεκινούν να πειραματίζονται με άτομα του ίδιου ή του αντίθετου φύλου. Η εφηβεία είναι γενικά μια περίοδος όπου υπάρχει έντονο σεξουαλικό ενδιαφέρον και συμμετοχή σε δραστηριότητες που περιλαμβάνουν σεξουαλική οικειότητα. Επιπλέον, ισχυρά συναισθήματα σεξουαλικού και ρομαντικού ενδιαφέροντος ξεκινούν να λαμβάνουν χώρα συχνά από αυτή την ηλικία και συνεχίζονται καθ' όλη τη διάρκεια της ενήλικης ζωής (Hall, 2019).

Η σεξουαλική έκφραση σχετίζεται με διάφορους παράγοντες της προσωπικότητας, με το βιολογικό υπόβαθρο και με την γενικότερη αντίληψη που έχει ένα άτομο για τον εαυτό του (Ράπτη, 2017). Η σεξουαλικότητα δεν είναι απαραίτητα μια στατική κατάσταση, για αυτό και δεν μπορεί να της δοθεί ένας συγκεκριμένος ορισμός. Αυτό συμβαίνει διότι η έλξη ενός ατόμου για ένα άλλο άτομο μπορεί να είναι ρευστή και να αλλάζει με την πάροδο του χρόνου. Για παράδειγμα, ένα άτομο μπορεί να νοιώθει έλξη για ένα φύλο τη μια στιγμή, ενώ την επόμενη να ελκύεται και από περισσότερα φύλα. Έτσι, οι συμπεριφορές ενός ατόμου μπορεί να είναι πιο ιδιαίτερες και αντιπροσωπευτικές για τον καθένα και να μην καλύπτονται από έναν μόνο ορισμό (Hall, 2019).

Αναλυτικότερα, ο σεξουαλικός προσανατολισμός περιγράφει το πώς ένας άνθρωπος τοποθετείται σε τρεις διαστάσεις: *Η σεξουαλική έλξη* αναφέρεται στις σωματικές και συναισθηματικές έλξεις ενός ατόμου προς ένα άλλο άτομο του ίδιου φύλου, του αντίθετου φύλου ή περισσοτέρων του ενός φύλου. *Η σεξουαλική συμπεριφορά* αναφέρεται στη σωματική οικειότητα και τη σεξουαλική δραστηριότητα μεταξύ των ανθρώπων. *Η ταυτότητα σεξουαλικού προσανατολισμού* αναφέρεται στην αντίληψη ενός ατόμου για την προσωπική ταυτότητά του και την συντροφικότητα με βάση το ποιος/ποια τους ελκύει σεξουαλικά-ρομαντικά ή/και με ποιον/ποια κάνουν σεξ (Hall, 2019).

Ο ριζικός διαχωρισμός ετεροφυλοφιλίας/ομοφυλοφιλίας δεν αληθεύει και η ομοφυλοφιλική σεξουαλικότητα δεν είναι «έξω» από την ετεροσεξουαλικότητα ή απελευθερωμένη από τους ετεροσεξουαλικούς κανόνες. Ο ομοφυλόφιλος/η που αυτοπροσδιορίζεται ριζικά αποκλειόμενος/νη από την ετεροφυλοφιλία στερεί από τον εαυτό του/της την ικανότητα να δώσει άλλη σημασία στις ίδιες τις ετεροφυλοφιλικές κατασκευές με τις οποίες, εν μέρει και αναπόφευκτα συγκροτείται (Ράπτη, 2017). Ενώ η ετερόφυλη ταυτότητα κυριαρχεί στο κοινωνικό πλαίσιο, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι υπάρχει πληθώρα σεξουαλικών ταυτοτήτων και σεξουαλικών εκφράσεων, οι οποίες μάλιστα στιγματίζονται και αντιμετωπίζονται διαφορετικά από τις ετερόφυλες, σχεδόν σαν να υφίστανται ξεχωριστές κοινωνικές νόρμες για τα ομοφυλόφιλα άτομα, σε σύγκριση με τα ετεροφυλόφιλα. Αυτή η σταθερά διαφοροποιημένη στάση οδηγεί συχνά σε φαινόμενα ομοφοβίας και ετεροσεξισμού (Hall, 2019).

Με λίγα λόγια, ο σεξουαλικός προσανατολισμός αναφέρεται στο δικαίωμα κάθε ατόμου να νιώθει βαθιά συναισθηματική στοργή, αγάπη και σεξουαλική έλξη για άτομα αντίθετου φύλου (ετεροφυλόφιλος/η), για άτομα του ίδιου φύλου

(ομοφυλόφιλος/η)ή για άτομα που ανήκουν σε περισσότερα από ένα φύλο (αμφιφυλόφιλος/η). Ο σεξουαλικός προσανατολισμός, ετερορομαντικός ή μη, σύμφωνα με την επιστημονική κοινότητα, δεν αποτελεί επιλογή. Επιπλέον, δεν αποτελεί αποκλειστικά μέρος της σεξουαλικής ζωής ενός ατόμου αλλά αφορά τη γενικότερη προσωπική και κοινωνική ταυτότητα του και συνδέεται στενά με τις σχέσεις που δημιουργεί το άτομο και την ανάγκη του για αγάπη, δέσμευση και συντροφικότητα (Ράπτη, 2017).

1.3. Ομοφυλοφιλία – Έννοιες και προσεγγίσεις

Ο όρος ομοφυλόφιλος χρησιμοποιείται για να κατηγοριοποιηθούν άνθρωποι με βάση το κοινωνικό φύλο τους και το κοινωνικό φύλο του σεξουαλικού τους συντρόφου. Όταν το κοινωνικό φύλο ενός ατόμου είναι το ίδιο με εκείνο του συντρόφου του, τότε το άτομο αυτό κατηγοριοποιείται ως ομοφυλόφιλο (Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015). Ο όρος «γκέι» αναφέρεται σε ένα άτομο που αισθάνεται σεξουαλική ή συναισθηματική επιθυμία για άτομα του δικού του βιολογικού φύλου. Ωστόσο, ο συγκεκριμένος όρος έχει χρησιμοποιηθεί καταχρηστικά για να καλύψει όλους τους γκέι άνδρες και γυναίκες και μερικές φορές και τους αμφιφυλόφιλους. Αυτό έχει συζητηθεί ευρέως και για αυτό ο όρος «γκέι» είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται μόνο από άνδρες που ελκύονται σεξουαλικά από άλλους άνδρες. Εάν η πρόθεση είναι να καλύψει όλους-ες χωρίς σκόπιμο αποκλεισμό οποιουδήποτε σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητα/έκφραση φύλου τότε συνιστάται να μην χρησιμοποιείται μόνο ο όρος γκέι και αντ' αυτού να χρησιμοποιείται το αρκτικόλεξο ΛΟΑΤΚΙ (Θεόφιλος & Σπίνου, 2015).

Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός δεν μαθαίνεται. Μια τέτοια αντίληψη κινδυνεύει να δημιουργήσει λανθασμένες αντιλήψεις και στάσεις στην ευρύτερη κοινότητα. Η άποψη πως μια λανθασμένη διαπαιδαγώγηση ή μια ασφυκτική και αυστηρή μητέρα μπορεί να επηρεάσει την σεξουαλικότητα ενός άνδρα δεν είναι επιστημονικά αποδεδειγμένη, ούτε έχει αποδειχθεί πως μια δυσλειτουργική διαπαιδαγώγηση ή σεξουαλική κακοποίηση ή άλλα τραυματικά γεγονότα μπορούν να επηρεάσουν τη σεξουαλική κατεύθυνση. Ένα παιδί δεν γίνεται ομοφυλόφιλο επειδή βλέπει σχέσεις ανάμεσα στο ίδιο φύλο, ούτε επειδή οι γονείς του

τυχαίνει να είναι ομοφυλόφιλοι. Αναγνωρίζουμε έτσι, πως τα παιδιά τα οποία έχουν ομοφυλόφιλους γονείς έχουν τις ίδιες πιθανότητες να αναπτύξουν ετεροφυλοφιλικό σεξουαλικό προσανατολισμό ή ομοφυλοφιλικό σεξουαλικό προσανατολισμό στην ίδια συχνότητα όπως ένα παιδί με ετεροφυλόφιλους γονείς. Εξάλλου, τα περισσότερα ομοφυλόφιλα άτομα γεννιούνται και μεγαλώνουν σε ετεροφυλόφιλες οικογένειες και κοινωνίες (Θεόφιλος & Σπίνου, 2015). Επιβεβαιωμένα, οι βιολογικοί παράγοντες καθορίζουν την σεξουαλική έλξη, όμως οι παράγοντες που διαμορφώνουν την κοινωνική σημασία της σεξουαλικότητας και τον τρόπο που αυτή εκφράζεται, αφορούν κατά βάση τον κοινωνικό ιστό και την κουλτούρα. Για αυτό, εφόσον η κουλτούρα επιβάλλει μια κυρίαρχη σεξουαλικότητα σαν τον δεδομένο τρόπο σεξουαλικής έκφρασης, είναι μερικές φορές δεδομένο ότι οποιαδήποτε άλλη σεξουαλικότητα θα στιγματιστεί (Hall,2019).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1. Ετεροσεξισμός και Ετεροκανονικότητα

Ο «ετεροσεξισμός» (heterosexism) χαρακτηρίζεται ως μια βαθιά πίστη ότι η ετεροφυλοφιλία είναι ανώτερη (θρησκευτικά, ηθικά, κοινωνικά, συναισθηματικά, συμπεριφοριστικά ή/και με άλλον τρόπο) από άλλες σεξουαλικότητες. Αφορά στη συνειδητή ή ασυνείδητη αντίληψη πως όλοι οι άνθρωποι είναι ετεροφυλόφιλοι, στην πεποίθηση ότι όλοι οι άνθρωποι «πρέπει να είναι ετεροφυλόφιλοι» (Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015). Το αυτονόητο της ετεροσεξουαλικότητας βρίσκεται κωδικοποιημένο στη γλώσσα, στις θεσμικές πρακτικές και στις καθημερινές επαφές.

Πολλές φορές ταυτίζεται με την έννοια του ρατσισμού, αφού όπως η ετεροσεξισμός έχει ως δεδομένο έναν ετεροκανονικό κόσμο με τον ίδιο τρόπο ο ρατσισμός θεωρεί δεδομένη την ύπαρξη λευκών ή ανθρώπων δίχως αναπηρίες (Πολίτης, 2020). Ακόμη, παρατηρούμε πως μέσω της ετεροκανονικότητας/ετεροσεξισμού προκύπτουν ομοφοβικές αντιλήψεις, στάσεις και συμπεριφορές. Οι συγκεκριμένες έννοιες, παραπέμπουν σε μια άνιση πραγματικότητα στην οποία ένα μη ετεροφυλόφιλο άτομο βρίσκεται σε κατώτερη και δυσμενή θέση σε σχέση με ένα άτομο το οποίο είναι ετεροφυλόφιλο. Στο κάρδο της ετεροσεξουαλικότητας υποβόσκει η έννοια της «κανονικότητας». Η έννοια αυτή, όπως

και εκείνη του «φυσιολογικού», αποτελούν μορφές εξουσίας οι οποίες εκτός των άλλων επενεργούν και ελέγχουν τη διαδικασία συγκρότησης σεξουαλικότητας των υποκειμένων. Η ετεροκανονικότητα συνδέεται με την έννοια του «φυσιολογικού», το άτομο δηλαδή που ταυτίζεται με τις κοινωνικές νόρμες. Ακόμη, αναφέρεται σε πολιτισμικές και κοινωνικές πρακτικές που υιοθετούν άνδρες και γυναίκες ως την μοναδική ορθή επιλογή σε κοινωνικό και προσωπικό πλαίσιο. Στα πλαίσια δηλαδή μιας ετεροκανονικής κοινωνίας, η ομοφυλοφιλία θεωρείται μια “ειδική” κατηγορία ταυτότητας, ενώ συχνά χαρακτηρίζεται ως παρεκκλίνουσα και μη-παραγωγική (Πολίτης, 2020).

Η σεξουαλικότητα και η εκπαίδευση δεν θα μπορούσαν να είναι ασύνδετες έννοιες, αφού η εκπαίδευση αποτελεί τον πρώτο θεσμό που κατασκευάζει πρότυπα και αναπαράγει νοήματα που αφορούν την σεξουαλικότητα του ατόμου. Τα ζητήματα που αφορούν στη σεξουαλικότητα τίγονται και αποτελούν αντικείμενο συζήτησης σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Οι εκπαιδευτικοί χώροι είναι οι πρώτοι που προβάλλουν το αυτονόητο της ετεροσεξουαλικότητας, η οποία θεωρείται η δεδομένη και φυσική επιλογή του ατόμου και κατά συνέπεια ενθαρρύνεται και συγκροτείται μέσα στα πλαίσια του εκπαιδευτικού συστήματος. Αντίθετα, η ομοφυλοφιλία παραμένει ένα κρυφό και διαχωρισμένο κομμάτι που δεν αναπτύσσεται ως θέμα μέσα στις σχολικές αίθουσες, ενώ η έκφραση της ομοφυλοφιλίας περιθωριοποιείται και στιγματίζεται. Μάλιστα, με τον τρόπο αυτό η ετεροκανονικότητα μετατρέπεται σε ετεροσεξισμό (Πολίτης, 2020).

Όταν μια συμπεριφορά γίνεται αντιληπτή ως παρεκκλίνουσα ή ελλατωματική, η κοινωνία μαθαίνει να είναι αρνητικά προδιαθετειμένη προς το άτομο που αποτελεί μειονότητα και έχει αποκλειστεί. Έτσι, οι παρεκκλίσεις από την ετεροσεξουαλικότητα είναι ικανές να προκαλέσουν αρνητικά συναισθήματα στον κοινωνικό περίγυρο, αλλά να φέρουν και το ίδιο το άτομο σε μια δυσφορική κατάσταση (Πολίτης, 2020). Είναι δεδομένο ότι, οι ενδεχόμενες στάσεις του κοινωνικού συνόλου θα έχουν αντίκτυπο στη ψυχολογία του ομοφυλόφιλου ατόμου. Σύμφωνα με έρευνα σχετική με τον ετεροσεξισμό και τη συμμετοχή των φοιτητών στον ακαδημαϊκό χώρο, οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι τα ΛΟΑΤ άτομα γενικότερα, αντιμετωπίζουν περισσότερες ψυχολογικές προκλήσεις, συγκριτικά με τους ετεροφυλόφιλους συμμαθητές τους. Αυτή η υψηλότερη τάση επικινδυνότητας για τα ομοφυλόφιλα άτομα στην απόκτηση ζητημάτων ψυχικής υγείας, αντανakλά τις παρούσες πολιτισμικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες που ευνοούν την ετεροκανονικότητα (Kulick et al, 2016).

Επιπλέον, ενώ οι φανερές και κραυγαλέες διακρίσεις που αφορούν στη σεξουαλικότητα μπορούν κατά πολύ να επιδεινώσουν την ευημερία των ΛΟΑΤ φοιτητών/φοιτητριών, εκφράζοντας διαρκώς ξεκάθαρα μηνύματα αποκλεισμού και αναξιοτήτας, οι μικροδιακρίσεις, ως πιο ήπιες και λιγότερο εμφανείς μορφές καταπίεσης, φαίνεται να έχουν συχνά το ίδιο αποτέλεσμα για το άτομο. Συνδυαστικά, αυτές οι συμπεριφορές συντηρούν την περιθωριοποίηση και την υποβίβαση των μειονοτήτων σε καθημερινή βάση, με αποτέλεσμα τα ίδια τα ομοφυλόφιλα άτομα να εσωτερικεύουν την καταπίεση που δέχονται και να βιώνουν τον εαυτό τους ως ελλαττωματικό (Kulick et al, 2016).

Η ενεργός συμμετοχή των ΛΟΑΤ ατόμων στον ακαδημαϊκό χώρο μπορεί να αντιστρέψει τα βλαβερά αποτελέσματα των διακρίσεων, ειδικά όταν τα ΛΟΑΤ άτομα συμμετέχουν ενεργά σε δράσεις που δοκιμάζουν και ακυρώνουν τις ετεροσεξιστικές ιδεολογίες. Η ορατότητα και η συμμετοχή σε προσπάθειες που επικεντρώνονται στην αμφισβήτηση του ετεροσεξισμού μπορεί να έχουν θετικά αποτελέσματα για τα ΛΟΑΤ άτομα, διότι έτσι αναπτύσσουν την αυτοπεποίθησή και την ικανότητά να νοιώθουν δυναμικά, ενώ παράλληλα μπορούν να στηριχθούν στον εαυτό τους και να συνεισφέρουν σε μια αλλαγή προτύπων στον ακαδημαϊκό χώρο (Kulick et al, 2016).

Δεδομένο είναι ότι, τα καταπιεστικά κοινωνικά συστήματα είναι ικανά να επηρεάσουν αρνητικά την ποιότητα ζωής και την ψυχική υγεία των μειονοτήτων. Η συστηματική περιθωριοποίηση δρα και συντηρείται στις μάκρο-κοινωνικές δομές, στο μέσο-επίπεδο των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων στα πλαίσια μιας κοινότητας ή μιας κοινωνικής ομάδας, αλλά και στα χαρακτηριστικά της εκάστοτε προσωπικότητας, η οποία δέχεται εξωτερικά ερεθίσματα και διαμορφώνει αντίληψη για την καταπίεση που βιώνει (Kulick et al, 2016).

Το μειονοτικό στρες είναι ουσιαστικά το ψυχοκοινωνικό στρες και η ψυχολογική επιβάρυνση ενός ατόμου που προκύπτει όταν αυτό ανήκει σε μια μειονοτική ομάδα η οποία υφίσταται στιγματισμό και διακρίσεις ή απόρριψη (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020). Το στίγμα είναι η βασική αιτία περιθωριοποίησης των ατόμων, αφού αυτόματα τοποθετεί το υποκείμενο σε μια κατώτερη θέση και περιορίζει τις δυνατότητές του να ζήσει μια ισότιμη ζωή. Συχνά, στιγματισμένο θεωρείται ακόμα και το άτομο που συναναστρέφεται ή έχει ισχυρούς δεσμούς με το άτομο που ανήκει στην περιθωριοποιημένη ομάδα. Για παράδειγμα, το τιμητικό στίγμα αφορά την ενδεχόμενη κοινωνική δυσκολία ή δυσφορία που μπορούν να αντιμετωπίσουν τα άτομα που σχετίζονται με ήδη κοινωνικά στιγματισμένους

πληθυσμούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το στίγμα των ΛΟΑΤ ατόμων και των γονιών τους (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020).

Ειδικότερα, η ομοφυλόφιλη ταυτότητα στην σύγχρονη Ελλάδα συνοδεύεται από στίγμα και έλλειψη ορατότητας και αυτό διότι για ένα άτομο η ελεύθερη έκφραση της σεξουαλικότητας του συνεπάγεται συχνά τον κοινωνικό στιγματισμό ή ακόμα και την απομάκρυνση από το οικογενειακό περιβάλλον. Έτσι, λίγα είναι εκείνα τα άτομα που επιλέγουν να είναι ανοιχτά για την ταυτότητα τους, αφού μια τέτοια πράξη θεωρείται προσβλητική για την Ελληνική οικογένεια. Συμπερασματικά, η έντονη θρησκευτική κουλτούρα με το στίγμα και τις εμφανείς ομοφοβικές τάσεις των ιερέων της εκκλησίας, μαζί με την φιλοσοφία της Ελληνικής οικογένειας, που κουβαλάει έντονα την ανάγκη της κοινωνικής αναγνώρισης, του φιλότημου και της ντροπής σχεδόν εμποδίζουν την συνύπαρξη της Ελληνικής ταυτότητας παράλληλα με τον ομοφυλόφιλο σεξουαλικό προσανατολισμό (Karyofylis, 2016).

Το στίγμα έχει σαν βασικό στόχο να προκαθορίζει το άτομο στο οποίο αναφέρεται για αυτό και απομονώνει το υποκείμενο. Αυτόματα, η κατηγοριοποίηση στην οποία έχουμε βάλει το άτομο εγείρει προσδοκίες, αντιλήψεις και ιδέες σχετικά με την θέση που τον κατατάξαμε. Με τη σειρά τους αυτές οι ιδέες είναι η αιτία της δημιουργίας επαναλαμβανόμενων στερεοτυπικών αντιλήψεων (Πολίτης, 2020).

Ως στερεότυπο θα μπορούσαμε να ορίσουμε την γενικευμένη αντίληψη που διαμορφώνει ένα άτομο για τα χαρακτηριστικά μιας ομάδας ή ενός ατόμου που ανήκει σε μια κοινωνική ομάδα, ενώ το άτομο μπορεί να μην ταυτίζεται με αυτά τα χαρακτηριστικά. Ουσιαστικά, αναφερόμαστε σε μια διαδικασία υπερ-γενίκευσης μιας προσωπικής θεωρίας που έχει διαμορφώσει ένα άτομο για τα χαρακτηριστικά μιας συγκεκριμένης ομάδας (Μαυρομάτης, 2018). Για παράδειγμα, τα ομοφυλοφιλικά στερεότυπα συνδέονται συνήθως με μια αυτονόητη θηλυπρεπή συμπεριφορά, για αυτό και όταν κάποιο άτομο παρεκκλίνει με τη γλώσσα του σώματος από το πρότυπο του ανδρισμού, αμέσως φοράει την ταμπέλα του ομοφυλόφιλου (Πολίτης, 2020). Εν γένει, το στίγμα έχει ωφέλιμο χαρακτήρα για αυτούς που το επιβάλλουν, αφού συντηρεί την ανισότητα και εξυψώνει το ετερόφυλο ανδρικό πρότυπο σαν αυτονόητη συμπεριφορά, ενώ περιθωριοποιεί άλλες μορφές έκφρασης ως λιγότερο κοινωνικά αποδεκτές, ελλειμματικές ή ακόμα και παράνομες. Για παράδειγμα, ο ανδρισμός και η θηλυκότητα είναι δυο δυναμικές κατασκευές που βασίζονται σε ένα αλληλεξαρτώμενο δίπολο, αφού η μια μπορεί να κατανοηθεί μόνο σε σχέση με την άλλη και συνεπώς κάθε αλλαγή στη μια θα φέρει αλλαγές και στην άλλη. Με το δίπολο αυτό, ανάμεσα

στο αρσενικό και το θηλυκό, απορρίπτουμε από ένα άτομο την ικανότητα να συνυπάρχει και με τις δύο αυτές ταυτότητες την ίδια στιγμή, καθώς θεωρούνται αντίθετες. Ο άνδρας εξαρτάται από τη γυναίκα ενώ την ίδια στιγμή την απορρίπτει, αφού η ύπαρξή της απειλεί τον ανδρισμό και οτιδήποτε είναι ικανό να τον διαβρώσει. Επομένως, η θηλυκότητα με όποια μορφή και αν αυτή εκφράζεται, αποτελεί απειλή για τον ανδρισμό και επομένως στιγματίζεται από αυτόν προκειμένου να μπορέσει ο ανδρισμός να επιβιώσει (Πολίτης, 2020).

2.2. Η έννοια της διάκρισης: Ορισμός και προσεγγίσεις

Το φαινόμενο της διάκρισης μπορεί να αναπτυχθεί σε ένα ευρύ πλαίσιο με αρκετούς αποδέκτες. Διάκριση μπορεί να δεχθεί αλλά και να πράξει οποιοσδήποτε άνθρωπος, αφού συχνά οι διακρίσεις δεν είναι φανερές με αποτέλεσμα πολλοί άνθρωποι να υποπέσουν καθημερινά σε σχόλια ή/και συμπεριφορές διάκρισης χωρίς να το αντιλαμβάνονται. Η διάκριση γεννιέται από οποιοδήποτε χαρακτηριστικό ενός ατόμου, είτε είναι γενετήσιο, είτε επίκτητο. Φαινομενικά, αυτά τα χαρακτηριστικά που θεωρούνται «ξένα» ή διαφορετικά από μια μερίδα ατόμων, συχνά είναι η αφορμή για ορισμένες ομάδες ανθρώπων να τα κατακρίνουν. Ένας τύπος διάκρισης μπορεί να λάβει χώρα σε ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο, στην εργασία ενός ατόμου, ακόμα και σε ένα χώρο διασκέδασης. Αναλυτικότερα, οι διακρίσεις περιλαμβάνουν λέξεις, φράσεις, σχόλια, πράξεις ή/και συμπεριφορές που βλάπτουν τους άλλους, λόγω του γενετήσιου φύλου τους, της φυλής τους, της θρησκείας τους, της έκφρασης φύλου τους, της σεξουαλικότητας τους κ.α. Πιο συγκεκριμένα, οποιαδήποτε συμπεριφορά/φράση/σχόλιο που «αρνείται» την ισότιμη μεταχείριση που αναλογεί σε κάθε άτομο ονομάζεται διάκριση (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020).

Οι διακρίσεις αναφέρονται συχνά ως άμεσες και ξεκάθαρες. Για παράδειγμα, όταν αρνούνται σε έναν φοιτητή με εκφρασμένη σεξουαλική ταυτότητα την ενοικίαση ενός σπιτιού ή όταν απολύεται από τη δουλειά του ένα άτομο διότι είναι οροθετικό. Υπάρχουν όμως και οι υπονοούμενες και αμφίσημες διακρίσεις, που εκ των πραγμάτων είναι πιο δύσκολο να εντοπιστούν, ενώ παραμένουν εξίσου βλαπτικές. Τέτοιου είδους διάκριση είναι η συστηματική και με διάφορες προφάσεις μη προαγωγή ενός ομοφυλόφιλου ατόμου στην εργασία του ή ο αποκλεισμός του από θέσεις ευθύνης. Σύμφωνα με την ευρωπαϊκή οδηγία 2000/43/EK, συντρέχει άμεση διάκριση όταν, για λόγους φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, υπάρχει μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή προς

ένα πρόσωπο, από αυτήν που θα αντιμετώπιζε ένα άλλο πρόσωπο σε ανάλογο γεγονός (Θεόφιλος & Σπίνου, 2015).

Οι διακρίσεις αναφέρονται και ως έμμεσες. Έμμεση διάκριση ορίζεται η διάκριση η οποία δεν εννοείται με ξεκάθαρο τρόπο αλλά συχνά υπαινίσσεται και δεν γίνεται αντιληπτή με ευκολία (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020). Συγκεκριμένα, οι έμμεσες διακρίσεις επεκτείνονται σε ένα ευρύ φάσμα κοινωνικού αποκλεισμού και έλλειψης ορατότητας. Αυτό γίνεται φανερό με παραδείγματα της καθημερινής ζωής, όπως το ότι δεν υπάρχουν συμπεριληπτικά (ως προς τις ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητες) σχολικά βιβλία, ότι δεν υπάρχουν συχνά ΛΟΑΤΚΙ αναπαραστάσεις στον δημόσιο λόγο ή ότι δεν υπάρχουν ανοιχτοί ΛΟΑΤΚΙ άνθρωποι στον δημόσιο βίο, στις τέχνες, στα ΜΜΕ και στη πολιτική (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020).

Ως είδος διάκρισης κατατάσσονται και οι μικροδιακρίσεις. Οι μικροδιακρίσεις συνήθως εκφράζονται υπό τη μορφή μικροακυρώσεων (π.χ. δηλώσεις που παραβλέπουν ή αγνοούν ή υποτιμούν τη βιωμένη εμπειρία των καταπιεσμένων ομάδων και εκφράζονται συνήθως χωρίς να το συνειδητοποιήσει το μέλος της κυρίαρχης ομάδας), μικροεπιθέσεων (π.χ. σκόπιμες δηλώσεις και συμπεριφορές που εκφράζουν προκαταλήψεις από άτομα που συνήθως πιστεύουν ότι η συμπεριφορά τους δεν είναι επιβλαβής ή δεν γίνεται αντιληπτή) και μικροπροσβολών (π.χ. δηλώσεις και συμπεριφορές που επικοινωνούν συγκαλυμμένες αρνητικές στάσεις ως προς τις καταπιεσμένες ομάδες). Οι διακρίσεις λοιπόν που δεν είναι ιδιαίτερα καταφανείς αλλά εμφανίζονται σε καθημερινή βάση ονομάζονται μικροδιακρίσεις (microaggressions). Οι μικροδιακρίσεις αυτές παίρνουν τη μορφή φράσεων, λέξεων ή μη λεκτικών συμπεριφορών που εκφράζουν υποτίμηση και επίθεση απέναντι σε άτομα που ανήκουν στη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα. Για παράδειγμα, το χιούμορ είναι ένα από τα μέσα έκφρασης μικροδιακρίσεων και μικροπροσβολών καθώς κάποια σχόλια χαρακτηριζόμενα ως αστεία κρύβουν βαθιές ομοφοβικές/ρατσιστικές στάσεις (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020).

Όπως ειπώθηκε παραπάνω, οι μικροδιακρίσεις λόγω της έμμεσης έκφρασής τους δε γίνονται πολλές φορές αντιληπτές από όλους, με αποτέλεσμα το ίδιο το άτομο το οποίο τις λαμβάνει να μην είναι ολοκληρωτικά σίγουρο για τη πρόθεση του άλλου ανθρώπου ή να νιώθει ότι σε περίπτωση που αντιδράσει θα χαρακτηριστεί ως υπερβολικό ή ευαίσθητο. Αυτό δίνει την δυνατότητα στον «θύτη» να μπορέσει να θυματοποιήσει τον αποδέκτη της διάκρισης και να τον προσβάλλει ακόμα περισσότερο. Πολλές φορές, οι «θύτες» κρύβονται πίσω από τη παραπάνω θεωρία ότι

κάποιοι άνθρωποι είναι αρκετά ευαίσθητοι ή υπερβολικοί, με αποτέλεσμα για αρκετούς ανθρώπους η καθημερινότητα να είναι μια μικρή «μάχη» για την ανάδειξη των δικαιωμάτων τους (Μοσχοβάκου & Ντάνη, 2018).

Οι διακρίσεις μπορεί ακόμα να χωρίζονται σε 'σωματικές επιθέσεις' και σε 'σεξουαλικές επιθέσεις'. Ως σωματική επίθεση ορίζεται για παράδειγμα η άσκηση ήπιας βίαης συμπεριφοράς (όπως είναι το χτύπημα στο πρόσωπο) αλλά και η επικίνδυνη σωματική βία όπως είναι ο στραγγαλισμός ή η χρήση αιχμηρού αντικειμένου. (European union agency for fundamental rights, 2020). Η επίθεση σεξουαλικού περιεχομένου αναφέρεται στα συμβάντα εξαναγκασμού συμμετοχής σε σεξουαλικές πράξεις με κακοποιητικό χαρακτήρα και αγγίγματος σεξουαλικής φύσεως χωρίς την συγκατάθεση του άλλου ατόμου (European Union Agency for Fundamental Rights, 2020).

Οι διακρίσεις εκτυλίσσονται σε οποιοδήποτε τόπο ή/και χρόνο και φυσικά με διάφορους «συμμετέχοντες» είτε στη θέση του θύτη, είτε στη θέση του θύματος. Συχνά, ορισμένοι χώροι είναι περισσότερο «γόνιμοι» για συμπεριφορές διάκρισης και ρατσισμού, όπως είναι ο τόπος εργασίας και φυσικά τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Βέβαια, οι διακρίσεις είναι παρούσες σε όλους τους τομείς της ζωής ενός ατόμου όπως η υγεία, η κοινότητα στην οποία ανήκει το άτομο, η οικογένεια καθώς και οι δημόσιες υπηρεσίες. Οι διακρίσεις που αφορούν την εκπαίδευση περιγράφονται ως πράξεις παρενόχλησης ή και κακοποίησης κάποιου μαθητή/φοιτητή λόγω της σεξουαλικής του προτίμησης ή η αποφυγή ενσωμάτωσης αυτού του ατόμου σε φιλικές παρέες στο χώρο του πανεπιστημίου/σχολείου αντίστοιχα. Αυτές ονομάζονται «πρακτικές διάκρισης» (Μοσχοβάκου & Ντάνη, 2018).

Η νομοθεσία αποτελεί άλλοτε κρυφό και άλλοτε φανερό μέσο διάκρισης, καθώς περιλαμβάνει νόμους, προτάσεις, σχέδια τα οποία προσβάλλουν και βλάπτουν άτομα που ανήκουν στη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα (Θεόφιλος & Σπίνου, 2015). Μια μεγάλη κατηγορία διακρίσεων είναι αυτές που επικεντρώνονται στον σεξουαλικό προσανατολισμό. Για παράδειγμα, τα ομοφυλόφιλα άτομα μπορούν να υποστούν έλλειψη σεβασμού, προσβολές και υβριστικά σχόλια όταν παρεβρίσκονται σε δημόσιους χώρους ή συναναστρέφονται με διάφορους υπαλλήλους σε κοινωνικές υπηρεσίες, χώρους εργασίας ή εκπαιδευτικά ιδρύματα (Θεόφιλος & Χαμτζούδης, 2015). Επομένως, οι διακρίσεις με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό ορίζονται ως ο αποκλεισμός ή ο περιορισμός ενός ατόμου σε διάφορες πτυχές της ζωής του εξαιτίας του σεξουαλικού του προσανατολισμού που τελικά δημιουργεί ανισότητα

αυτού σε νομοθετικά πλαίσια ή έλλειψη προστασίας από αυτά ή ακόμα και υποτίμηση των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών του (Θεόφιλος & Σπίνου, 2015).

Παρ' όλα αυτά, διακρίσεις μπορούν να δημιουργήσουν και τα ίδια τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα στον εαυτό τους, καθώς πολλοί άνθρωποι έχουν μάθει να επαναλαμβάνουν κι να εσωτερικεύουν τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που τους έμαθε ο περίγυρός τους, με αποτέλεσμα να καταπιέζουν τους εαυτούς τους, πιστεύοντας ότι ο σεξουαλικός τους προσανατολισμός αποτελεί λάθος, ελάττωμα ή κάτι που πρέπει να παραμείνει κρυφό. Λόγω αυτού, συμπεριφέρονται με έναν τρόπο τον οποίο θεωρούν οι ίδιοι ότι είναι κοινωνικά συμβατός και σωστός, αποκρύπτοντας την πραγματική τους ταυτότητα (Αλεξόπουλος κ.α., 2015). Σε προσωπικό επίπεδο, η συγκεκριμένη στάση μπορεί να περιγραφεί ως εσωτερικευμένη καταπίεση ή εσωτερικευμένος ετεροσεξισμός. Ο εσωτερικευμένος ετεροσεξισμός μπορεί να εκφραστεί μέσα από αρνητικές πεποιθήσεις και συμπεριφορές που αφορούν την κουίρ ταυτότητα του υποκειμένου, αλλά να γενικεύονται και σε όλες τις κουίρ συλλογικότητες (Hall, 2019).

Συμπερασματικά, η ύπαρξη διακρίσεων μπορεί να προκαλέσει άμεση βλάβη στο άτομο, είτε μέσα από την αποστέρηση των δικαιωμάτων του, είτε μέσα από την απειλή της σωματικής του ακεραιότητας, όπως είναι τα εγκλήματα μίσους, π.χ. σωματική βία λόγω της σεξουαλικής ταυτότητας ενός ατόμου. Έχει όμως και έμμεσες επιπτώσεις στη προσβασιμότητα και τη διαθεσιμότητα των πόρων και των ευκαιριών (Αλεξόπουλος κ.α., 2015).

2.3. Ομοφοβία

Η ομοφοβία ορίζεται ως η αποστροφή ή οι διακρίσεις με αφετηρία τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή γενικότερα σε βάρος των ΛΟΑΤ ατόμων. Είναι δηλαδή ένα σύνολο σκέψεων, πράξεων και ιδεολογιών που εναντιώνονται στον σεξουαλικό προσανατολισμό, στον τρόπο ζωής, ακόμα και τα δικαιώματα που διεκδικούν οι ομοφυλόφιλοι (Ράπτη, 2017).

Υπάρχουν διάφορα είδη ομοφοβίας. Η «εσωτερικευμένη ομοφοβία» υφίσταται όταν τα ομοφυλόφιλα και τα αμφιφυλόφιλα άτομα υιοθετούν την ετεροφυλοφιλία ως τον σωστό τρόπο ύπαρξης και διαβίωσης, ενώ αυτόματα απορρίπτουν την ομοφυλοφιλία ως αποδεκτή σεξουαλική ταυτότητα. Η «θεσμοποιημένη ομοφοβία» ορίζεται ως οι διακρίσεις κατά της ισότητας των ατόμων που ανήκουν στην ΛΟΑΤΚΙ

κοινότητα από τις αρχές και τη κυβέρνηση ενός κράτους. Για παράδειγμα, η κατάργηση των εκδηλώσεων υπερηφάνειας αποτελεί θεσμοποιημένη ομοφοβία (Κάρμη, 2016).

Εκτός από την εσωτερικευμένη και τη θεσμοποιημένη ομοφοβία, παρατηρούνται και άλλα δύο ακόμα είδη ομοφοβίας τα οποία είναι η «διαπροσωπική ομοφοβία» και η «ομοφοβία της κουλτούρας». Ως «διαπροσωπική ομοφοβία» ορίζεται η απέχθεια που υπάρχει προς τα άτομα που ανήκουν στη ΛΟΑ κοινότητα. Αυτά τα συναισθήματα συνήθως εκφράζονται με τη χρήση ‘χιουμοριστικών’ σχολίων ή και ακόμη με τη χρήση βίας (λεκτικής/σωματικής). Η «ομοφοβία της κουλτούρας» υποστηρίζει την ετεροφυλοφιλία ως το «κανονικό» και αρνείται κάθε άλλο είδος ερωτικής έλξης (Μαυρομάτης, 2018).

Ομοφοβικό θεωρείται το άτομο που ασκεί στα ομοφυλόφιλα άτομα επιθέσεις λεκτικού ή σωματικού περιεχομένου και διακρίσεις σε σημαντικούς τομείς της ζωής, όπως είναι για παράδειγμα ο χώρος εργασίας, καθώς και το άτομο που πράττει εγκλήματα μίσους, όπως είναι για παράδειγμα οι ανθρωποκτονίες (Μαυρομάτης, 2018).

Ως Ρητορική Μίσους απέναντι στους ανθρώπους που ανήκουν στη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα ορίζεται η δημόσια έκφραση ή διατύπωση, η οποία διαδίδει, προωθεί ή δικαιολογεί το μίσος και τις διακρίσεις έναντι των ατόμων αυτών. Παράδειγμα Ρητορικής Μίσους αποτελεί μια δήλωση ενός δημοσίου προσώπου, που κυκλοφορεί μέσω των ΜΜΕ και έχει ως στόχο τη δημόσια υποκίνηση μίσους (Μοσχοβάκου & Ντάνη, 2018).

Σύμφωνα με τον Gordon Allport (1979) υπάρχουν πέντε βαθμοί αρνητικής δράσης που ορίζονται ως «Τυπική Κλίμακα Προκατάληψης» και αποτελούνται αρχικά από την λεγόμενη ‘αρνητική φρασεολογία’ (για παράδειγμα η χρήση ‘αστείων’ εις βάρος των ομοφυλόφιλων ατόμων). Ο δεύτερος βαθμός αρνητικής δράσης είναι η ‘αποφυγή’. Τα ετεροφυλόφιλα άτομα αποφεύγουν να έρχονται σε επαφή με τα γκέι άτομα, με αποτέλεσμα αυτά να περιθωριοποιούνται κοινωνικά. Ο επόμενος βαθμός είναι οι ‘διακρίσεις’ όσον αφορά την υγειονομική περίθαλψη, την εύρεση εργασίας, την εκπαίδευση, ακόμα και την ψυχαγωγία. Οι ‘σωματικές επιθέσεις’ (άσκηση βίας) και η κακοποίηση (ή ακόμα και ο θάνατος), αποτελούν τους δύο τελευταίους και πιο επικίνδυνους βαθμούς αρνητικής δράσης απέναντι στη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα (Μαυρομάτης, 2018).

Η εκδήλωση της ομοφοβίας παρ’ όλα αυτά διαφοροποιείται ανάλογα και με τα άτομα. Κάποιοι άνθρωποι είναι περισσότερο πιθανό να εκφράσουν ομοφοβικές

αντιλήψεις από κάποιους άλλους. Σύμφωνα με ευρήματα ερευνών, έχουν πιο πολλές πιθανότητες να είναι ομοφοβικά τα άτομα που επιθυμούν να κυριαρχούν στην ελευθερία των ατόμων, τα άτομα που διέπονται από προκαταλήψεις και για άλλες κοινωνικές ομάδες (π.χ. αλλοδαποί) ή και τα άτομα που διατηρούν στερεοτυπικές αντιλήψεις σε σχέση με το φύλο. Η πολιτική προσέγγιση και η θρησκευτικότητα είναι επίσης παράγοντες που καθορίζουν τις ομοφοβικές τάσεις ενός ατόμου (Κάρμη, 2016). Επιπλέον, τα άτομα που εκφράζουν ομοφοβικές συμπεριφορές αποτελούν συχνά ένα σύνολο ανθρώπων που δεν διαθέτουν γνώση και ευαισθητοποίηση για τα ζητήματα που αφορούν την ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα. Η έλλειψη επικοινωνίας με κάποιο ΛΟΑΤΚΙ άτομο, προωθεί την ομοφοβία και τις στερεοτυπικές αντιλήψεις (Μαυρομάτης, 2018).

Για να αντιμετωπίσουν τις προκαταλήψεις και το μειονοτικό στρες, τα ομοφυλόφιλα άτομα υιοθετούν άμυνες που διακρίνονται σε δύο είδη. Το πρώτο είδος αποτελείται από επιθετικούς και εξωστρεφείς μηχανισμούς άμυνας, όπου το άτομο στρέφεται στην πηγή της καταπίεσής του και θεωρεί ότι τα προβλήματά του δημιουργούνται από εξωγενείς παράγοντες. Αντιθέτως, το δεύτερο είδος αποτελείται από εσωστρεφείς μηχανισμούς άμυνας, δηλαδή το άτομο θεωρεί ότι η πηγή των προβλημάτων του είναι ο εαυτός του και προσπαθεί να αναλάβει την ευθύνη άμεσα χωρίς να ευθύνεται ο ίδιος για τη συμπεριφορά διάκρισης που δέχεται (Μαυρομάτης, 2018).

Οι άνθρωποι που δέχονται ομοφοβία βρίσκονται συχνά σε μια θέση καταπίεσης και αποδοκιμασίας, είτε διατηρούν την ταυτότητά τους μυστική είτε την αποκαλύπτουν. Η πίεση αυτή συμβάλλει στο να παρουσιάζουν πολλά σωματικά, ψυχικά αλλά και κοινωνικά προβλήματα, ενώ παρατηρούνται περισσότερα ποσοστά αυτοκτονίας στα ομοφυλόφιλα άτομα από τα ετεροφυλόφιλα. Εκτός όμως από τους ίδιους τους ανθρώπους, η ομοφοβία επηρεάζει και τη κοινωνική συνοχή, εφόσον δεν ζουν όλοι οι άνθρωποι με σεβασμό και επομένως δεν υπάρχει κοινωνική δικαιοσύνη (Κάρμη, 2016).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1. Θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα

Η εφαρμογή και τήρηση του θεσμικού πλαισίου ίσης μεταχείρισης των ΛΟΑΤΚΙ, αλλά και η γενικότερη νομοθετική προσέγγιση στην Ελλάδα, θεωρείται

ημιτελής. Υπάρχουν ακόμη έντονα στοιχεία βίας κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων. Σύμφωνα με την ετήσια καταγραφή περιστατικών βίας κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων στην Ελλάδα για το 2021 προκύπτει, ότι σε 36 περιστατικά στοχοποιήθηκαν ΛΟΑΤΚΙ άτομα καθώς και υπερασπιστές ανθρωπίνων δικαιωμάτων λόγω της σύνδεσής τους με τη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα (Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Βίας, 2021). Να τονίσουμε πως αυτός ο αριθμός, δεν αποδίδει πλήρως την πραγματικότητα.

Ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε (FRA) αναφέρει σε έρευνα του 2019, ότι οι διακρίσεις εξαιτίας του γενετήσιου προσανατολισμού ενός ατόμου, όχι μόνο δεν έχουν μειωθεί, αλλά διαπιστώνεται αύξηση συγκριτικά με στοιχεία του 2012 και το ποσοστό βρίσκεται στο 43% για το 2019 έναντι 37% για το 2012. Επομένως, μια περισσότερο ρεαλιστική τοποθέτηση είναι πως, για ορισμένα ΛΟΑΤΚΙ άτομα στην Ε.Ε οι διακρίσεις εξακολουθούν να υφίστανται, τα άτομα αυτά δεν αισθάνονται ασφάλεια να εκφραστούν, να δείξουν τρυφερότητα σε δημόσιους χώρους και δεν αισθάνονται άνετα να είναι ανοικτά σχετικά με τον γενετήσιο προσανατολισμό τους. Δεν είναι εφικτό να γνωρίζουμε το συγκεκριμένο ποσοστό ατόμων-θυμάτων διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, διότι πολλά άτομα δεν το κάνουν γνωστό (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020).

Αρχικά, πριν ξεκινήσουμε την παράθεση του ελληνικού νομοθετικού πλαισίου σχετικά με τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα, είναι απαραίτητο να σημειώσουμε πως το νομοθετικό πλαίσιο χαρακτηρίζεται από πολλές ελλείψεις και αδυναμίες. Ακόμη, πέρα από τον ελλιπή χαρακτήρα του πλαισίου παρατηρούνται σοβαρές πλημμέλειες κατά την εφαρμογή του. Η πρώτη εθνική νομική πρόβλεψη για την προστασία της σεξουαλικής ταυτότητας θεσπίζεται προ δέκα ετών. Πρόκειται για το Ν. 3304/2005 με τίτλο «Εφαρμογή της ίσης αρχής, της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων τύπων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού» ο οποίος προβαίνει στη θέσπιση γενικών ρυθμίσεων για την καταπολέμηση των διακρίσεων. Σύμφωνα με το άρθρο 2 του νόμου απαγορεύεται οποιαδήποτε άμεση ή έμμεση διάκριση για τους παραπάνω λόγους. Σύμφωνα με το άρθρο 4 απαγορεύεται η παρενόχληση ή/και η σεξουαλική παρενόχληση κατά την έννοια του συγκεκριμένου νόμου, θεωρούμενος ως διάκριση λόγω του φύλου. Για την ομαλή διαδικασία προώθησης και παρακολούθησης των δράσεων σχετιζόμενων με τις προαναφερθείσες ευάλωτες ομάδες είναι αρμόδιος ο Συνήγορος του Πολίτη (Θεόφιλος, & Χαμτζούδης, 2015).

Το 2016 εισάγονται νέες οδηγίες για την ίση μεταχείριση, διευρύνοντας και ενισχύοντας το μέχρι τότε ισχύον εθνικό θεσμικό πλαίσιο για την «Εφαρμογή της ίσης αρχής, της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων τύπων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού». Έτσι, ο νόμος του 2005 αντικαθίσταται από τον Νόμο 4443/2016 (ΦΕΚ Α'232/9.6.2016) που προσθέτει περαιτέρω οδηγίες 2000/43/EK για την αρχή της ίσης μεταχείρισης προσώπων ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής και συμπεριλαμβάνει επιπλέον οδηγίες 2000/78/EK που αφορούν την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία. Επιπλέον, στο άρθρο 2 του Νόμου υπάρχουν επεξηγήσεις για έννοιες που αφορούν την άμεση και έμμεση διάκριση, την πολλαπλή διάκριση, την παρενόχληση, την διάκριση λόγω σχέσης, την διάκριση λόγω θεωρούμενων χαρακτηριστικών. Βεβαίως, η αρχή της ίσης μεταχείρισης με βάση τον εν λόγω νόμο, εφαρμόζεται σε όλα τα πρόσωπα στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα και εφαρμόζεται στις κοινωνικές παροχές, την κοινωνική προστασία, την εκπαίδευση, την παροχή και διάθεση αγαθών και υπηρεσιών. Επιπλέον, σύμφωνα με τον ισχύοντα νόμο, σε περίπτωση που ένα άτομο αποδεικνύει ότι έχει υποστεί άμεση ή έμμεση διάκριση, ο θύτης φέρει την υποχρέωση να αποδείξει ότι δεν παραβίασε την αρχή της ίσης μεταχείρισης (Μοσχοβάκου & Ντάνη, 2018).

Το σύμφωνο συμβίωσης είναι ένα από τα νομικά δικαιώματα τα οποία αποκτήθηκαν πρόσφατα από τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια στην Ελλάδα. Πρώτιστα, να αναφέρουμε πως το σύμφωνο συμβίωσης προϋπήρχε από το 2008 για ετεροφυλόφιλα ζευγάρια με τον νόμο 3719/2008, ενώ το 2015, μετά από προσφυγή επιβλήθηκε η επέκταση του συμφώνου συμβίωσης και στα ομόφυλα ζευγάρια. Με τον νόμο 4356/2015 «Σύμφωνο συμβίωσης, άσκηση δικαιωμάτων, ποινικές και άλλες διατάξεις» το σύμφωνο συμβίωσης νομιμοποιείται και για ζευγάρια του ίδιου φύλου. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η στατιστική ένδειξη από το Ελληνική αρχή στατιστικής πως για το 2020 πραγματοποιήθηκαν 172 συμφωνητικά ανάμεσα σε άνδρες και μόλις 64 ανάμεσα σε γυναίκες ενώ από το 2016 έως το 2020 διεξήχθησαν συνολικά 1.126 σύμφωνα συμβίωσης στη χώρα μας. Επίσης δεν είναι δυνατή η από κοινού υιοθεσία παιδιών από ομόφυλα άτομα και δεν επιτρέπεται η σύναψη πολιτικού γάμου ούτε η αναγνώριση της ομογονεικότητας (δηλαδή ένα παιδί να έχει δύο γονείς ίδιου φύλου), όπως έχει γίνει σε άλλες χώρες της (δυτικής) Ευρώπης. (Βικιπαίδεια, 2021).

Σύμφωνα με τις διατάξεις 81^A του ποινικού κώδικα, προβλέπονται ποινές σε οποιονδήποτε τελεί πράξεις μίσους σε κάποιον λόγω της φυλής, του χρώματος, της

θηρσκείας, των γενεαλογικών μεταβολών, του σεξουαλικού προσανατολισμού, της ταυτότητας φύλου ή της αναπηρίας του θύματος (Θεόφιλος & Χαμτζούδης, 2015).

Ακόμη, ο Συνήγορος του πολίτη διευκρινίζει ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός αποτελεί τόσο στοιχείο της προσωπικότητας ενός ατόμου όσο και ένα κοινωνικό δεδομένο και προστατεύεται από την διεθνή και εθνική νομοθεσία της χώρας, όσο και από την συνταγματική έννομη τάξη, στα πλαίσια του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 του Συντάγματος) και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρο 5, παράγραφος 1 του Συντάγματος) (Θεόφιλος, & Χαμτζούδης, 2015).

Η χώρα μας είναι πίσω στο θέμα του σεβασμού και της προστασίας των δικαιωμάτων των LGBTI (lesbians, gay, bisexual, trans, intersex) ατόμων. Στον ευρωπαϊκό χάρτη της ILGA- Europe Rainbow Map για τη νομική και πολιτική προστασία των ανθρωπίνων των LGBTI ατόμων (Μάιος, 2014), ανάμεσα σε 49 χώρες η Ελλάδα βρισκόταν στην 23η θέση. Σύμφωνα με τον ίδιο Ευρωπαϊκό Χάρτη με πρόσφατα στοιχεία (2022) η θέση της χώρας μας βελτιώθηκε κάπως. Ανάμεσα σε 49 χώρες η Ελλάδα βρίσκεται στην 17 θέση με ποσοστό 52% (κλίμακα αξιολόγησης για τους νόμους και τις πολιτικές για τα LGBTI άτομα από 0% έως 100%).

3.2. Θεσμικό πλαίσιο στην Ευρώπη

Το 2008, με κοινή απόφαση 66 κρατών-μελών και από τις πέντε ηπείρους, συμπεριλήφθηκε η προστασία της ταυτότητας φύλου και του σεξουαλικού προσανατολισμού στο πλαίσιο της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η συνεργασία αυτή αποτέλεσε την πρώτη κοινή δήλωση των Ηνωμένων Εθνών, ενώπιον της Γενικής Συνέλευσης της Ε.Ε., που καταδίκασε της παραβιάσεις των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤ ατόμων (Θεόφιλος, & Χαμτζούδης, 2015).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ενδιαφέρεται για την ασφάλεια και την ισότητα των ΛΟΑΤ πολιτών της, για αυτό και τα περισσότερα κράτη-μέλη της έχουν συντάξει νομοθεσίες και έχουν εφαρμόσει πολιτικές, οι οποίες στοχεύουν στην εξάλειψη των διακρίσεων και την διασφάλιση της ισότητας, ώστε η Ευρώπη να αποτελεί ένα φιλόξενο και προστατευμένο περιβάλλον για κάθε ΛΟΑΤ άτομο (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020).

Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, έχει δημιουργηθεί η Μονάδα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, που φροντίζει να συντηρεί με

θεσμοθετημένες διαδικασίες (εκθέσεις, ψηφίσματα κ.α.) το νομοθετικό πλαίσιο προστασίας των ΛΟΑΤ δικαιωμάτων και να διαχειρίζεται περιστατικά διακρίσεων και εγκλημάτων μίσους εις βάρος των ΛΟΑΤ ατόμων. Επιπρόσθετα, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του ανθρώπου έχει θεσπίσει κάποιες βασικές αρχές που κάθε κράτος της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι υποχρεωμένο να ακολουθεί. Οι προβλεπόμενες διατάξεις αφορούν την προστασία ατόμων από ομοφοβική βία, την κατάργηση των νόμων που ποινικοποιούν την ομοφυλοφιλία, την απαγόρευση των διακρίσεων σε σχέση με την σεξουαλικότητα του ατόμου, την εξασφάλιση της ελεύθερης έκφρασης, του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι για όλα τα ΛΟΑΤ άτομα και την πρόληψη κάθε μορφής βασανιστηρίου και κακοποίησης εις βάρος των ΛΟΑΤ ατόμων (Μοσχοβάκου & Ντάνη, 2018).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, λαμβάνοντας υπόψη την αύξηση των καταγεγραμμένων περιστατικών βίας κατά των ΛΟΑΤ ατόμων τα τελευταία χρόνια, έχει δημιουργήσει μια στρατηγική η οποία βασίζεται σε τέσσερις βασικούς άξονες και προσδοκά με αυτό τον τρόπο να καταπολεμήσει τις ανισότητες και να ενσωματώσει με πιο αποτελεσματικό τρόπο την ισότητα σε όλες τις υπάρχουσες εφαρμοσμένες πολιτικές και τις νομοθεσίες. Προσδοκά να αναλάβει ηγετικό ρόλο στο αίτημα για ισότητα των ΛΟΑΤ ατόμων σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ στοχεύει στην αντιμετώπιση των διακρίσεων, στη δημιουργία ισότιμων κοινωνιών και στην εξασφάλιση της προστασίας των ΛΟΑΤ ατόμων. Αναγνωρίζοντας ότι μένουν πολλά να γίνουν για να εναρμονιστεί η νομοθεσία των κρατών μελών με την απαγόρευση των διακρίσεων που κατοχυρώνεται στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανακοίνωσε το Νοέμβριο του 2020 την Πρώτη Στρατηγική για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ 2020-2025, με τέσσερις άξονες: καταπολέμηση διακρίσεων, ασφάλεια, άρση αποκλεισμών, προώθηση του αιτήματος για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ παγκοσμίως (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020).

Στις 11 Μαρτίου 2020, η Ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου υιοθέτησε ψήφισμα που κηρύσσει την Ε.Ε. «ελεύθερη ζώνη για τους ΛΟΑΤΚΙ+» (Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι, Τρανς, Κουίρ, Ίντερσεξ κ.ά.) με συντριπτική πλειοψηφία 492 ψήφων υπέρ έναντι 141 ψήφων κατά, ενώ σημειώθηκαν 46 αποχές. Ήταν μια ηχηρή απάντηση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στη θεσμική ομοφοβία που κερδίζει έδαφος σε κράτη μέλη όπως η Πολωνία και η Ουγγαρία, παραβιάζοντας κατάφωρα τον πυρήνα του ευρωπαϊκού δικαίου και των ιδρυτικών αρχών και αξιών της ΕΕ.

Η Ελλάδα βρίσκεται σε δυσμενή θέση όσον αφορά τα ποσοστά διακρίσεων έναντι των ΛΟΑΤ ατόμων, σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Οι ομοφυλόφιλες γυναίκες στην Ελλάδα, σε μεγαλύτερο μάλιστα βαθμό από τους γκέι άνδρες, φαίνεται να ξεπερνούν τον μέσο όρο της Ευρώπης στην ερώτηση «αν αποφεύγουν να βρίσκονται σε συγκεκριμένα μέρη ή περιοχές από φόβο ότι μπορεί να τις κακοποιήσουν, να τις παρενοχλήσουν ή να τις απειλήσουν επειδή είναι ΛΟΑΤ άτομα». Σε παρόμοια ερώτηση «αν αποφεύγετε να κρατήσετε το χέρι του/της συντρόφου σας σε δημόσιο χώρο από φόβο μην σας απειλήσουν, σας κακοποιήσουν ή σας παρενοχλήσουν» τα ποσοστά για τα ομοφυλόφιλα άτομα ήταν υψηλότερα συγκριτικά με τον μέσο όρο της Ευρώπης. Σε όλες τις σχετικές ερωτήσεις η Ελλάδα είχε πιο ευνοϊκή θέση σε σύγκριση με τις βαλκανικές χώρες, αλλά μια από τις χαμηλότερες θέσεις σε σχέση με τις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες. Στην ερώτηση «αν αποφεύγουν να είναι ανοιχτοί/ες», τα ομοφυλόφιλα άτομα ξεπέρασαν τον μέσο Ευρωπαϊκό όρο, δηλώνοντας ότι αποφεύγουν να είναι ανοιχτοί/ες στο σπίτι, στην οικογένεια, στην εργασία και σε άλλους βασικούς τομείς της καθημερινής ζωής. Αντίστοιχα, το 33% και 37% των γυναικών και το 36% και 29% των ανδρών δήλωσαν ότι δεν είναι ανοιχτοί/ες να εκφράσουν την σεξουαλική τους ταυτότητα. Στο επίπεδο ικανοποίησής τους με τη ζωή, ο μέσος όρος ήταν 6.1%, σε σύγκριση με το μέσο όρο 6.7% της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συμπερασματικά, η Ελλάδα τοποθετείται περίπου στην μέση της κλίμακας, έχοντας ακόμα να διανύσει μεγάλη πορεία όσον αφορά την συμπερίληψη των ΛΟΑΤ ατόμων και την προβολή τους στον κοινωνικό χώρο. Τα ποσοστά μας δείχνουν ότι τα ομοφυλόφιλα άτομα νοιώθουν ανασφαλή με την αποκάλυψη της ταυτότητάς τους και ότι θεωρούν αναγκαίο να προστατέψουν τον εαυτό τους από τυχόν κινδύνους (FRA, European union agency for fundamental rights, 2020).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1. Ο ρόλος της εκπαίδευσης σε ζητήματα διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού

Η ομοφοβία στην εκπαίδευση αποτελεί μια μορφή εκφοβισμού που συχνά δεν της δίνεται η απαραίτητη βαρύτητα καθώς καλύπτεται από διάφορες αφορμές που βασίζονται σε συντηρητικές αντιλήψεις και επομένως οι αντίστοιχες συμπεριφορές δεν

χαρακτηρίζονται ως ομοφοβικές (Ράπτη, 2017). Για αυτούς τους λόγους, σπάνια αναλαμβάνεται κάποια δράση για τη πρόληψη ή την αντιμετώπιση του φαινομένου. Η μη εξάλειψή του έχει συνέπειες στην ακαδημαϊκή πορεία του μαθητή/μαθήτριας και στερεί πολλές μαθησιακές ευκαιρίες. Πολλοί μαθητές που αντιμετωπίζουν διακρίσεις λόγω της σεξουαλικής ταυτότητάς τους ή της ταυτότητας φύλου τους οδηγούνται στην άρνηση να παρακολουθήσουν τα μαθήματά τους στο σχολείο ή παρατηρείται αρκετά χαμηλή σχολική επίδοση. Εκτός από επιπτώσεις στο ακαδημαϊκό επίπεδο, παρατηρούνται και επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των μαθητών. Τέτοιες επιπτώσεις είναι τα αυξημένα ποσοστά καταθλιπτικών συμπεριφορών, ο αυτοτραυματισμός ή και οι απόπειρες αυτοκτονίας. Αυτό συμβαίνει διότι διστάζουν να αναζητήσουν βοήθεια λόγω του στιγματισμού που υφίστανται όσον αφορά το σεξουαλικό προσανατολισμό τους ή την ταυτότητα φύλου τους (Κάρμη, 2016).

Ενώ μερικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα προσπαθούν να διαμορφώσουν ένα πιο συμπεριληπτικό εκπαιδευτικό υλικό και να ενσωματώνουν στα εκπαιδευτικά προγράμματα πρακτικές αντιμετώπισης της ομοφοβίας, αυτή δεν είναι η πραγματικότητα των περισσότερων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (Μαργαρίτης & Τουρνάκη, 2020). Οι διάφορες θεματικές ενότητες περί ομοφυλοφιλίας ή σεξουαλικού προσανατολισμού γενικά, απουσιάζουν από τη διδακτική ύλη για διάφορους λόγους. Ένας από αυτούς είναι ότι η ηθική προκατάληψη ή η θρησκεία επηρεάζει τις γενικές απόψεις στα ζητήματα διαφορετικότητας. Επίσης, ένας ακόμα λόγος είναι ότι πολλοί εκπαιδευτικοί δεν θεωρούν ότι τέτοιες θεματικές ενότητες είναι συμβατές με την ήδη υπάρχουσα ύλη διδασκαλίας ή πως μια σχετική θεματική ενότητα δεν απασχολεί τους μαθητές, εφόσον κυριαρχεί το αυτονόητο της ετεροφυλοφιλίας. Βέβαια, η έλλειψη ενημέρωσης μεγαλώνει το στίγμα της ομόφυλης σεξουαλικότητας, την βγάζει έξω από τις σχολικές αίθουσες και διαιωνίζει τα στερεότυπα που αφορούν την συγκεκριμένη σεξουαλική έκφραση. Όσον αφορά τους εκπαιδευτικούς, δεν έχουν την κατάλληλη ενημέρωση, ούτε τις κατευθυντήριες γραμμές για να συζητήσουν και να διαχειριστούν σχετικές καταστάσεις (Εθνική στρατηγική για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ, 2021). Αρκετοί εκπαιδευτικοί μάλιστα, φοβούνται να αναφερθούν σε τέτοια ζητήματα καθώς τα παιδιά και οι γονείς είναι συχνά αντιδραστικοί προς τη λεπτότητα τέτοιων θεμάτων και ξεκινούν να χλευάζουν ή να κάνουν παράπονα ακόμα και για την απλή αναφορά της ομοφυλοφιλίας (Ράπτη, 2017).

Η επιτροπή για την εθνική στρατηγική της ισότητας των ΛΟΑΤΚΙ προτείνει στο υπουργείο Παιδείας την ανανέωση της παρούσας διδακτέας ύλης με βάση τα νέα

δεδομένα σεξουαλικής αγωγής και έκφρασης φύλου, τη σύνταξη εγκυκλίου που να συμπεριλαμβάνει ζητήματα έκφρασης φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού, καθώς επίσης και ένα πρόγραμμα μαθημάτων που να είναι πιο συμπεριληπτικό. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί είναι σημαντικό να μπορούν να λαμβάνουν την κατάλληλη εκπαίδευση ώστε να μπορούν να διαχειρίζονται ανάλογες καταστάσεις.

Για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση προβλέπεται η αναθεώρηση του υπάρχοντος πειθαρχικού δικαίου, ώστε να προστατεύονται τα μέλη ΔΕΠ από διακρίσεις, η δημιουργία δομών υποστήριξης για τους ΛΟΑΤΚΙ φοιτητές και η ανάπτυξη διδακτικών προγραμμάτων που αφορούν ζητήματα φύλου, έμφυλης ταυτότητας και σεξουαλικού προσανατολισμού. Στόχος των παραπάνω προτάσεων είναι η δημιουργία ενός περιβάλλοντος πιο ασφαλούς για φοιτητές και ακαδημαϊκό προσωπικό (Εθνική στρατηγική για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ, 2021).

Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, η στρατηγική για την ίση μεταχείριση των ΛΟΑΤ μαθητών-φοιτητών (2020-2025) επικεντρώνεται στη στήριξη των μαθητών /μαθητριών, μέσω της ανταλλαγής καλών πρακτικών μεταξύ των κρατών μελών όσον αφορά τη διασφάλιση ενός χώρου που είναι ασφαλής και χωρίς αποκλεισμούς στην εκπαίδευση. Για παράδειγμα, μια νέα πρόταση για ένα πιο συμπεριληπτικό περιβάλλον μάθησης, είναι η δημιουργία ομάδων υποστήριξης για ομάδες που διατρέχουν κίνδυνο χαμηλών επιδόσεων και μη λειτουργικής σχολικής ζωής, ώστε να επιτευχθεί η ευημερία στους εκπαιδευτικούς χώρους και να αποφευχθούν οι διακρίσεις αναφορικά με το φύλο ή /και τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Ακόμη, το πρόγραμμα Erasmus+ χρηματοδοτεί έργα τα οποία ευνοούν και ενδυναμώνουν νέους/νέες που αντιμετωπίζουν διακρίσεις λόγω του φύλου ή του γενετήσιου προσανατολισμού τους, καθώς και άλλους κοινωνικούς φραγμούς (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020)

4.2. Έρευνες για την ομοφοβία στην εκπαίδευση

Πληθώρα ερευνών και βιβλιογραφικών ανασκοπήσεων έχει αποδείξει ότι, ενώ έχουν γίνει σημαντικές προσπάθειες αλλαγής του ακαδημαϊκού κλίματος, τα Πανεπιστήμια εξακολουθούν να είναι επισφαλή περιβάλλοντα για τους ΛΟΑΤ φοιτητές. Συνοπτικά, τα Πανεπιστήμια εξακολουθούν να λειτουργούν με τρόπους που αποσιωπούν την διαφορετικότητα και περιορίζουν τις επιλογές της σεξουαλικής

έκφρασης, εφόσον λειτουργούν με τρόπους που συντηρούν τα ετεροκανονικά πρότυπα (Pryor, 2017).

Στον χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης το φαινόμενο της ομοφοβίας ταλαιπωρεί τους φοιτητές/τριες που ανήκουν στην ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα, καθώς υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να δεχτούν διακρίσεις για την ταυτότητά τους ή τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό. Μάλιστα, τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι υπάρχει τρεις φορές μεγαλύτερη πιθανότητα να δεχτούν βία οι ΛΟΑΤΚΙ φοιτητές/τριες σε σχέση με ετεροφυλόφιλους φοιτητές/τριες (Κάρμη, 2016).

Έρευνα που έγινε σε δημόσιο Πανεπιστήμιο της Αμερικής, μελέτησε τις στάσεις και τις αντιλήψεις 416 φοιτητών απέναντι στα ΛΟΑΤ άτομα. Διαπιστώθηκε λοιπόν ότι, τα άτομα που αυτοπροσδιορίζονται και τα ίδια ως ΛΟΑΤ έχουν πιο θετικές στάσεις απέναντι σε ΛΟΑΤ άτομα, καθώς επίσης και ότι οι cis (άνδρες που ταυτίζονται με το βιολογικό φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση) ετεροφυλόφιλοι άνδρες, εξέφρασαν πιο αρνητικές αντιλήψεις απέναντι στην ΛΟΑΤ κοινότητα. Επιπλέον, τα περισσότερα χρόνια φοίτησης στο Πανεπιστήμιο σχετίζονται με τις πιο θετικές αλληλεπιδράσεις με ΛΟΑΤ άτομα. Διαπιστώθηκε ότι η επαναλαμβανόμενη έκθεση και η επαφή με ΛΟΑΤ άτομα και με σχετικά ζητήματα της κοινότητας, είχε σαν αποτέλεσμα πιο θετικές συμπεριφορές και αντιλήψεις για την ΛΟΑΤ κοινότητα. Προτείνεται επομένως, τα Πανεπιστήμια να εφαρμόζουν μια πιο συμπεριληπτική και προσανατολισμένη τακτική, ώστε να υπάρχει ανοιχτός διάλογος για σχετικά ζητήματα (Koehler et al, 2017).

Σε αντίστοιχη έρευνα που έγινε σε 42 Πανεπιστήμια της Αγγλίας με δείγμα 291 ΛΟΑΤ φοιτητών, τα ευρήματα έδειξαν ότι παρά την αυξανόμενη προσπάθεια εφαρμογής στον ακαδημαϊκό χώρο μια ατζέντας συμπερίληψης για τους ΛΟΑΤ φοιτητές/φοιτήτριες (π.χ. ισότητα στην πρόσβαση, διευρυμένη συμμετοχή), η ομοφοβία εξακολουθεί να αποτελεί σημαντικό πρόβλημα για τα Πανεπιστήμια και ως εκ τούτου τα ΛΟΑΤ άτομα δεν βιώνουν τον ακαδημαϊκό χώρο ως ασφαλές πλαίσιο, στο οποίο μπορούν να είναι ανοιχτοί/ανοιχτές σχετικά με τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό. Επιπρόσθετα, οι φοιτητές που σπούδαζαν σε ανθρωποκεντρικά επαγγέλματα θεωρούσαν το εκπαιδευτικό υλικό που σχετίζεται με την διαφορετικότητα ανεπαρκές και υποστήριζαν ότι δεν γίνονται συζητήσεις στο ακαδημαϊκό πλαίσιο, πάνω σε ζητήματα που αφορούν την ΛΟΑΤ κοινότητα (Ellis, 2008). Σύμφωνα με τα ευρήματα της ίδιας έρευνας υπήρξε διαφορετικός τρόπος αντιμετώπισης των ΛΟΑΤ ατόμων ανάλογα με το φύλο. Έτσι, οι γυναίκες είναι

λιγότερο πιθανό να εκφράσουν ομοφοβικές αντιλήψεις σε σχέση με τους άνδρες, ενώ οι γκέι άνδρες μπαίνουν συχνότερα στο στόχαστρο ομοφοβικών συμπεριφορών, συγκριτικά με τις ομοφυλόφιλες γυναίκες (Ellis, 2008).

Σε έρευνα διαφορετικών Πανεπιστημίων της Νότιας Αμερικής, με δείγμα 19 ομοφυλόφιλων και αμφιφυλόφιλων φοιτητριών που σπούδαζαν κοινωνική εργασία, παρατηρήθηκε πως, παρόλο που το κλίμα του Πανεπιστημίου ήταν σχετικά θετικό, όλες είχαν γίνει αντικείμενο ήπιων μορφών προκατάληψης που αφορούσε την σεξουαλικότητά τους. Πιο συγκεκριμένα, είχαν έρθει αντιμέτωπες με αμηχανία καθηγητών και φοιτητών, όταν ζητήματα της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας αποτελούσαν αντικείμενο συζήτησης, αλλά παρατηρούσαν μια γενικότερη απουσία ατόμων που ήταν ανοιχτά ομοφυλόφιλα στο Ακαδημαϊκό πλαίσιο, μια έλλειψη συζητήσεων και ανταλλαγής πληροφοριών για ΛΟΑΤ θέματα και ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο όπου η ΛΟΑΤ κοινότητα δεν ήταν θεματική ενότητα μέσα στην τάξη (Holley et al, 2005).

Σε έρευνα που διεξάχθηκε σε Πανεπιστήμια του Μεξικό και της Ισπανίας οι ερωτώμενοι αναφέρθηκαν σε μια ιδιαίτερη μορφή χιούμορ ή “πειράγματος”, το οποίο εκφράζει υποβίβαση προς το εκάστοτε άτομο, με έναν τρόπο που μοιάζει ανάλαφρος και μη-επιθετικός. Μια άλλη έμμεση μορφή καταπίεσης που παρατηρήθηκε στον Ακαδημαϊκό χώρο είναι η ιδέα του σεβασμού σαν μια έννοια που τα ετεροφυλόφιλα άτομα απαιτούν από τα ομοφυλόφιλα, σε περίπτωση που νοιώσουν απειλή ή ξεπεραστούν τα όρια αυτής της συμπεριφοράς που θεωρείται κοινωνικά αποδεκτή. Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι, μια δημόσια εκδήλωση τρυφερότητας ενός ομόφυλου ζευγαριού στον χώρο του Πανεπιστημίου, μπορεί να χαρακτηριστεί ως έλλειψη σεβασμού προς το ίδιο το Πανεπιστήμιο (Rueda et al, 2017).

Έρευνα που διεξάχθηκε στα πλαίσια συγγραφής πτυχιακής εργασίας σε φοιτητές/τριες Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας της Ελλάδας (Αλεξόπουλος κ.α, 2015) έδειξε ότι οι συγκεκριμένοι φοιτητές του ανθρωπιστικού αυτού τμήματος, δεν παρουσίαζαν ιδιαίτερα ομοφοβικές συμπεριφορές. Μάλιστα, καταγράφηκε ότι λόγω των συγκεκριμένων σπουδών που ευαισθητοποιούνται σε πιο ανθρωποκεντρικές προσεγγίσεις και σε ζητήματα υπεράσπισης δικαιωμάτων, οι φοιτητές με την πάροδο του χρόνου στο Τμήμα κατάφεραν να επεξεργαστούν τις προκαταλήψεις τους και να σταματήσουν να αντιμετωπίζουν αρνητικά την ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα.

Μέσω ποιοτικής έρευνας (ημιδομημένων συνεντεύξεων) διερευνήθηκαν οι εμπειρίες 2 γκέι και 6 λεσβιών φοιτητών κατά την διάρκεια των σπουδών τους σε τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Ελλάδας (Papadaki, 2015). Καταγράφηκε η πλήρης

απουσία ανοιχτά ομοφυλόφιλων εκπαιδευτικών και φοιτητών στο Τμήμα, η οποία θεωρήθηκε αντιπροσωπευτική του κοινωνικό-πολιτισμικού πλαισίου της Ελλάδας. Οι συμμετέχοντες μίλησαν για την περιθωριοποίηση θεμάτων σεξουαλικού προσανατολισμού στο πρόγραμμα σπουδών και για την ετεροκανονικότητα που συχνά κυριαρχούσε στις τάξεις. Ως αποτέλεσμα, η ομοσεξουαλικότητα ήταν γενικά αόρατη ενώ όταν συζητούνταν ορισμένοι εκπαιδευτικοί και φοιτητές έδειχναν να νιώθουν άβολα. Οι ερωτώμενοι τόνισαν τον σημαντικό ρόλο που μπορεί να παίζει ο εκπαιδευτικός στην διαμόρφωση του κλίματος αλλά και του περιεχομένου των μαθημάτων. Κανείς ερωτώμενος δεν δήλωσε ότι η σεξουαλική του ταυτότητα επέδρασε αρνητικά στις ακαδημαϊκές του επιδόσεις – αντίθετα, μερικές φορές οι ταυτότητες αυτές είχαν θετική επιρροή στο ακαδημαϊκό κομμάτι εξαιτίας της αρνητικής επιρροής που είχαν στην κοινωνική τους ζωή. Πολλοί ερωτώμενοι ένιωθαν ότι οι σπουδές τους δεν τους προετοιμάζουν αρκετά για να ασκήσουν επιβεβαιωτική πρακτική σε ομοφυλόφιλους εξυπηρετούμενους.

Επίσης, μέσω ποιοτικής έρευνας (ημιδομημένων συνεντεύξεων) διερευνήθηκαν οι απόψεις του εκπαιδευτικού προσωπικού σε Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Ελλάδας σχετικά με τους γκέι φοιτητές/φοιτήτριες στο τμήμα (Paradaki et al., 2016). Η αντίληψη ότι κυριαρχούσε η έλλειψη ορατότητας αλλά και χαμηλό επίπεδο άνεσης ανάμεσα στους γκέι φοιτητές/τριες ήταν κοινή στους συμμετέχοντες στην έρευνα, αν και κάποιοι αναφέρθηκαν στο πιο συμπεριληπτικό κλίμα που υπήρχε στο Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας συγκριτικά με άλλα Τμήματα ανώτατης εκπαίδευσης αλλά και με την ελληνική κοινωνία γενικότερα. Οι περισσότεροι θεωρούσαν ότι τα θέματα ομόφυλης σεξουαλικότητας δεν καλύπτονται επαρκώς από το πρόγραμμα σπουδών. Επίσης οι περισσότεροι μίλησαν για εκδηλώσεις ετεροσεξιστικής συμπεριφοράς από φοιτητές, αλλά και σε αντιπαραθέσεις μεταξύ φοιτητών στην τάξη όταν συζητούνταν θέματα ομόφυλης σεξουαλικότητας. Τονίστηκε η έλλειψη επίσημων πολιτικών κατά των διακρίσεων (συμπεριλαμβανομένου του σεξουαλικού προσανατολισμού). Λόγω της έλλειψης μιας κοινής στρατηγικής όσο αφορά την διδασκαλία θεμάτων ομόφυλης σεξουαλικότητας, κάθε εκπαιδευτικός αποφάσιζε μεμονωμένα πως και σε ποιο βαθμό να συζητηθούν τέτοια θέματα στην τάξη. Μερικές φορές οι εκπαιδευτικοί, παρότι εμφανίζονταν πρόθυμοι να προσεγγίσουν θέματα ομόφυλης σεξουαλικότητας, δεν ήταν επαρκώς προετοιμασμένοι για να το κάνουν.

Μέσω ποσοτικής έρευνας (Papadaki et al., 2019). διερευνήθηκε το επίπεδο στήριξης των δικαιωμάτων των λεσβιών και γκέι ανδρών από τους φοιτητές/τριες κοινωνικής εργασίας. Οι ερωτώμενοι/ες ήταν όλοι οι φοιτητές/τριες (N = 460) που παρακολουθούσαν μαθήματα σε Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Ελλάδας. Αν και οι ερωτώμενοι/ες εμφανίζονταν σε γενικές γραμμές υποστηρικτικοί όσο αφορά τα εν λόγω δικαιώματα, ένα σημαντικό ποσοστό θεωρούσε ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί θα πρέπει να στηρίζουν αυτά τα δικαιώματα μόνο υπό την προϋπόθεση ότι οι λεσβίες και οι ομοφυλόφιλοι άνδρες δεν προσβάλλουν ή δεν ενοχλούν τους άλλους και μόνο εφόσον τα δικαιώματα τους δεν έρχονται σε σύγκρουση με την κυρίαρχη θρησκεία και τις επικρατούσες κοινωνικές αξίες. Ο βαθμός θρησκευτικότητας επηρέαζε σημαντικά το κατά πόσον οι φοιτητές/τριες στήριζαν τα δικαιώματα των λεσβιών και ομοφυλόφιλων ανδρών. Το άρθρο περιλαμβάνει συζήτηση των ευρημάτων σε σχέση με την εκπαίδευση στην κοινωνική εργασία.

Μέσω ποσοτικής έρευνας (Papadaki et al., 2019) διερευνήθηκε το επίπεδο στήριξης των δικαιωμάτων των λεσβιών και γκέι ανδρών από τους φοιτητές/τριες Τμημάτων κοινωνικής εργασίας και ψυχολογίας (N = 870) στην Ελλάδα. Ενώ οι φοιτητές ήταν σε γενικές γραμμές υποστηρικτικοί όσο αφορά τα εν λόγω δικαιώματα, 43% θεωρούσαν ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί και οι ψυχολόγοι πρέπει να στηρίζουν αυτά τα δικαιώματα μόνο υπό την προϋπόθεση ότι οι λεσβίες και οι ομοφυλόφιλοι άνδρες δεν προσβάλλουν ή δεν ενοχλούν τους άλλους, ενώ 31,3% μόνο εφόσον τα δικαιώματα τους δεν έρχονται σε σύγκρουση με την κυρίαρχη θρησκεία και τις επικρατούσες κοινωνικές αξίες. Οι φοιτητές κοινωνικής εργασίας ήταν πιο υποστηρικτικοί γενικά από τους φοιτητές ψυχολογίας όσο αφορά τον σεβασμό των δικαιωμάτων – επίσης στήριζαν περισσότερο την άποψη ότι είναι υποχρέωση των επαγγελματιών να αμφισβητούν τις διακρίσεις με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Ο βαθμός θρησκευτικότητας, το φύλο καθώς και η ύπαρξη γκέι φίλων/ γνωστών βρέθηκαν να σχετίζονται με επίπεδο στήριξης των δικαιωμάτων των λεσβιών και γκέι ανδρών από τους φοιτητές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5.1. Ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας σε ζητήματα διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού

Η Εκτελεστική Επιτροπή της Διεθνούς Ομοσπονδίας Κοινωνικής Εργασίας και του Συμβουλίου της Διεθνούς Ένωσης Σχολών Κοινωνικής Εργασίας, ορίζει την Κοινωνική Εργασία ως ένα εφαρμοσμένο επάγγελμα και ακαδημαϊκό πεδίο που προωθεί την κοινωνική αλλαγή και ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και την ενδυνάμωση και απελευθέρωση των ανθρώπων. Οι αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της συλλογικής ευθύνης και του σεβασμού της διαφορετικότητας είναι κεντρικές στην Κοινωνική Εργασία (IFSW General Meeting and the IASSW General Assembly, 2014)

Οι κοινωνικοί λειτουργοί, σύμφωνα με τον κώδικα δεοντολογίας (ΣΚΛΕ, 2014), έχουν την υποχρέωση να μην ασκούν, επιτρέπουν, διευκολύνουν ή συνεργάζονται με κριτήριο την οποιαδήποτε μορφή διάκρισης λόγω φυλής, χρώματος, φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού, ηλικίας, θρησκείας, εθνοτικής καταγωγής, οικογενειακής κατάστασης, πολιτικών πεποιθήσεων, πνευματικής ή σωματικής αναπηρίας ή οποιαδήποτε άλλης προτίμησης ή ατομικού χαρακτηριστικού, ιδιότητας ή καθεστώτος'. Επομένως, ένας κοινωνικός λειτουργός που συνεργάζεται με ομοφυλόφιλα άτομα, θα πρέπει να υπερασπίζεται τα δικαιώματά τους και τις ανάγκες τους και να βρίσκεται αντίθετος με καταστάσεις ομοφοβικής βίας και κακοποίησης (λεκτικής, σωματικής, ψυχικής) που αντιμετωπίζουν εκείνα λόγω του σεξουαλικού τους προσανατολισμού.

Έρευνες έχουν επιβεβαιώσει ότι, ενώ η κοινωνική εργασία βασίζεται σε αξίες που ενθαρρύνουν το σεβασμό στη διαφορετικότητα και την ενδυνάμωση των κοινωνικών ομάδων, τα ακαδημαϊκά της ιδρύματα βρίσκονται ακόμα σε δυσμενή θέση όσον αφορά τη συμπερίληψη των ΛΟΑΤ φοιτητών. Συχνά, οι φοιτητές που φοιτούν σε Τμήματα Κοινωνικής Εργασίας εξακολουθούν να λειτουργούν με πρότυπα ετεροσεξισμού κι προκατάληψης, συμβάλλοντας έτσι στην απομόνωση, την καχυποψία και τον φόβο των ΛΟΑΤ ατόμων. Συμπερασματικά, είναι σημαντικό να διαπιστώσουμε ότι κάθε άτομο, ανεξαρτήτως σεξουαλικής ταυτότητας, μπορεί να εργαστεί και να κοινωνικοποιηθεί σε ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον όπου αισθάνεται ότι το εκτιμούν και το συμπεριλαμβάνουν μέσα στον κοινωνικό ιστό, τοποθετώντας την εκάστοτε ταυτότητά του σε ένα θετικό και ασφαλές πλαίσιο, απαλλαγμένο από διακρίσεις (Holley et al, 2005).

Όσον αφορά το ζήτημα των διακρίσεων, η αντικαταπιεστική κοινωνική εργασία αντιμάχεται τις κοινωνικές πιέσεις που δημιουργούν άνιση κοινωνική ή/και πολιτική μεταχείριση για τα άτομα που χαρακτηρίζονται ως διαφορετικά. Η αντί-καταπιεστική Κοινωνική Εργασία, αναφέρεται ως μια εξέλιξη της πρακτικής κατά των διακρίσεων, η οποία επικεντρώνεται στην κατάχρηση της κοινωνικής εξουσίας. Η εν λόγω προσέγγιση, καταπολεμά την άνιση, σκληρή μεταχείριση των ατόμων, η οποία ανακύπτει από τις διαφορές μεταξύ της κοινωνικής ταυτότητας των ατόμων και της ταυτότητας των ισχυρών κοινωνικών δομών. Μια άλλη σημαντική οπτική στη συγκεκριμένη προσέγγιση είναι η ανισότητα στην κατανομή εξουσίας στην κοινωνία, στην καταπιεστική ισχύ των κοινωνικών φραγμών για τη δίκαιη μεταχείριση μερίδας πληθυσμού, στη μειωμένη ικανότητα επίδρασης των ανθρώπων, στις κοινωνικές σχέσεις, καθώς και στις μειωμένες δυνατότητες επίτευξης αλλαγής. Η ενδυνάμωση καθιστά δυνατή την ενεργοποίηση των ανθρώπων προκειμένου να αποκτήσουν επιρροή και έλεγχο στις κοινωνικές τους σχέσεις καθώς και να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους ως πολίτες στους κοινωνικούς δεσμούς. Η συγκεκριμένη διαδικασία συμβάλλει στην ανάπτυξη της αποτελεσματικότητας των εξυπηρετούμενων ως προσώπων, της αίσθησης δηλαδή ότι μπορούν να αλλάξουν την κατεύθυνση και τη ποιότητα της ζωής τους. Σχετικά με τις διακρίσεις ο ρόλος των κοινωνικών λειτουργών αποτελεί σημαντική συνεισφορά. Ο ρόλος τους είναι ενδυναμωτικός και υποστηρικτικός απέναντι στις ευάλωτες ομάδες, υποστηρίζουν και ενθαρρύνουν την έκφραση της φωνής των ατόμων, αξιοποιούν το μοντέλο κοινωνικών παροχών βάση των δικαιωμάτων. Είναι σημαντικό να γίνει η κατάλληλη χρήση της εξουσίας της επιρροής και της δύναμης. Οι κοινωνικοί λειτουργοί συμβάλουν στην ανάπτυξη των κινήτρων και των δεξιοτήτων των ατόμων, την ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης των ατόμων, ενθαρρύνουν την αμοιβαία βοήθεια και την αλληλοϋποστήριξη, ενδυναμώνουν τις ομάδες και τη δημιουργία νέων συνεργασιών (Payne, 2021).

Στόχος της Κοινωνικής Εργασίας είναι η πρόληψη και η ανάπτυξη κοινωνικής συνείδησης. Η αντί-καταπιεστική προσέγγιση εστιάζει στη σύνδεση, την ποικιλομορφία και την αλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων και την απόρριψη της διαφοροποίησης ως τρόπο κατηγοριοποίησης τους. Η συγκεκριμένη προσέγγιση δεν στοχεύει στον απόμακρο επαγγελματισμό, αντιθέτως δίνεται έμφαση στη συνεργατικού τύπου βοήθεια και όχι στη θεραπεία. Μάλιστα, θεωρείται πως τα ίδια τα άτομα έχουν επίγνωση των δυνατών και αδύναμων σημείων τους και είναι στην ουσία οι «γνώστες» των εμπειριών και των σχέσεων τους. Σκοπός είναι η ενίσχυση της

ευαισθητοποίησης και της κατανόησης σημαντικών χαρακτηριστικών της ταυτότητας, στη προκειμένη περίπτωση των ΛΟΑΤ ατόμων αλλά και άλλων πολιτισμικών ομάδων, η ενθάρρυνση της αποδοχής της διαφορετικότητας (Rayne, 2021)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6-Μεθοδολογία έρευνας

6.1. Σκοπός και στόχοι έρευνας

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσουμε τις εμπειρίες διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού που έχουν βιώσει ομοφυλόφιλοι/ομοφυλόφιλες φοιτητές/φοιτήτριες, στα πλαίσια της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Επίσης θα διερευνηθούν οι απόψεις τους για τις συνθήκες στο εκπαιδευτικό περιβάλλον που φοιτούν (εκπαιδευτικό προσωπικό, περιεχόμενο μαθημάτων, πηγές στήριξης κ.α) που ενθαρρύνουν ή αποτρέπουν την έκφραση της σεξουαλικής τους ταυτότητας. Η έρευνα απευθύνεται σε φοιτητές/φοιτήτριες Ανθρωπιστικών Σχολών και Σχολών Θετικής και Τεχνολογικής κατεύθυνσης.

6.2. Μεθοδολογία έρευνας

Η στρατηγική που επιλέχθηκε για την παρούσα έρευνα είναι αυτή της ποιοτικής μελέτης. Η ποιοτική έρευνα επιχειρεί να διερευνήσει το κοινωνικό περιβάλλον, υπό το πρίσμα της εμπειρίας των ιδίων των συμμετεχόντων στην έρευνα. Βασική μέριμνα των ερευνητών είναι να κατανοήσουν τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι βιώνουν τις καταστάσεις και δίνουν νόημα στα γεγονότα. Επομένως, η ποιοτική έρευνα βασίζεται στην υποκειμενική, αυθεντική εμπειρία του προσώπου και ο ερευνητής επιδιώκει να γνωρίσει και να μελετήσει σε βάθος το φαινόμενο που τον ενδιαφέρει (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Πιο συγκεκριμένα, επιλέξαμε την ποιοτική έρευνα για το συγκεκριμένο πληθυσμό, διότι μας ενδιαφέρει η υποκειμενική και σύνθετη εμπειρία του ατόμου, ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται τις διακρίσεις και η προσωπική του στάση απέναντι στο φαινόμενο των διακρίσεων.

Η μέθοδος που επιλέξαμε για την συλλογή των δεδομένων είναι αυτή της αφηγηματικής προσέγγισης. Μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων θα ζητηθεί από τους συμμετέχοντες/συμμετέχουσες στην έρευνα:

- Να αφηγηθούν μια ιστορία, μια εμπειρία διάκρισης που βίωσαν λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού τους στα πλαίσια της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.
- Να περιγράψουν με ποιο τρόπο την αντιμετώπισαν
- Να περιγράψουν πως αξιολογούν σήμερα τον τρόπο που αντιμετώπισαν την εμπειρία διάκρισης

- Να περιγράψουν συνθήκες στο εκπαιδευτικό περιβάλλον που φοιτούν (εκπαιδευτικό προσωπικό, περιεχόμενο μαθημάτων, πηγές στήριξης κ.α) που ενθαρρύνουν την έκφραση της σεξουαλικής τους ταυτότητας.
- Να περιγράψουν συνθήκες στο εκπαιδευτικό περιβάλλον που φοιτούν (εκπαιδευτικό προσωπικό, περιεχόμενο μαθημάτων κ.α) που αποτρέπουν την έκφραση της σεξουαλικής τους ταυτότητας.

Ερευνητικά Εργαλεία:

Η ημιδομημένη συνέντευξη αποσκοπεί σε μια ελεύθερη και σύγχρονη καθοδηγητική προσέγγιση. Η ημιδομημένη συνέντευξη έχει ευέλικτη μορφή έτσι ώστε ένας νέος συνεντευκτής να καλύψει τα σημεία που επιθυμεί και συνάμα ο συνεντευξιζόμενος να έχει την ελευθερία να μιλήσει. Αξίζει να σημειωθεί, ότι ο συγκεκριμένος τύπος συνέντευξης παρουσιάζει ευελιξία: α) ως προς την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο, β) ως προς την εμβάθυνση σε κάποια θέματα με συμμετέχοντες που κρίνονται κατάλληλοι, γ) ως προς τη σειρά με την οποία τίθενται οι ερωτήσεις και δ) ως προς την πρόσθεση ή αφαίρεση ερωτήσεων ή θεμάτων για συζήτηση (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Άξονες της συνέντευξης:

(Δημογραφικές ερωτήσεις, η ηλικία, το φύλο, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, το Τμήμα σπουδών)

A ΜΕΡΟΣ /ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Πόσο ανοικτή/ανοικτός είσαι με την έκφραση του σεξουαλικού σου προσανατολισμού στον χώρο του Πανεπιστημίου;
- Πόσο ανοικτή/ανοικτός είσαι με την έκφραση του σεξουαλικού σου προσανατολισμού γενικότερα;
- Πως θα περιέγραφες την ένταξή σου στο πανεπιστήμιο ως ΛΟΑΤΚΙ άτομο;

B ΜΕΡΟΣ

- Θα ήθελα να μου αφηγηθείς μια ιστορία, μια εμπειρία διάκρισης που βίωσες η ίδια/ίδιος λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού σου στα πλαίσια της φοίτησης σου στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.
- Μπορείς να μου περιγράψεις πως την αντιμετώπισες;
- Πως αξιολογείς σήμερα τον τρόπο που αντιμετώπισες τη συγκεκριμένη εμπειρία διάκρισης;

Επίσης

- Θα ήθελα να περιγράψεις συνθήκες στο εκπαιδευτικό περιβάλλον που φοιτάς (εκπαιδευτικό προσωπικό, περιεχόμενο μαθημάτων, πηγές στήριξης κ.α) που ενθαρρύνουν την έκφραση της σεξουαλικής σου ταυτότητας.
- Θα ήθελα να περιγράψεις συνθήκες στο εκπαιδευτικό περιβάλλον που φοιτάς (εκπαιδευτικό προσωπικό, περιεχόμενο μαθημάτων κ.α) που αποτρέπουν την έκφραση της σεξουαλικής σου ταυτότητας.
- Θεωρείς ότι το Τμήμα/Σχολή/Πανεπιστήμιο που φοιτάς σου είναι ένας ασφαλής χώρος για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα;
- Τι πιστεύεις ότι πρέπει να αλλάξει ώστε το εκπαιδευτικό περιβάλλον να γίνει πιο συμπεριληπτικό για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα;

Δείγμα:

Η πληθυσμιακή ομάδα που χρησιμοποιήσαμε είναι ομοφυλόφιλοι φοιτητές/ριες (γκέι, λεσβίες) για σκοπούς διευκόλυνσης και ομοιογένειας του δείγματος. Το δείγμα μας αποτελείται από 12 άτομα, 6 γυναίκες και 6 άνδρες, ηλικιακού φάσματος από 21 έως 23 ετών. Ο ερωτώμενος πληθυσμός αποτελείται από 9 άτομα που φοιτούν σε Τμήματα Ανθρωπιστικών Σπουδών, εκ των οποίων οι 5 σπουδάζουν Κοινωνική Εργασία. Ένα άτομο του δείγματος φοιτά σε τμήμα τεχνολογικής κατεύθυνσης και ένα άτομο φοιτά σε τμήμα θετικής, ενώ ένα άτομο δεν επιθυμεί να γίνει γνωστό το τμήμα φοίτησής του.

Η δειγματοληπτική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την έρευνά μας ήταν αυτή της χιονοστιβάδας, καθώς προσεγγίσαμε μερικά άτομα από τον πληθυσμό που μας ενδιαφέρει, τα οποία με τη σειρά τους μας έφεραν σε επαφή με άτομα που είχαν παρόμοια χαρακτηριστικά ώστε να σχηματιστεί το τελικό δείγμα μας.

Προφίλ δείγματος:

Κωδικοποιημένος Αριθμός	ΦΥΛΟ	ΗΛΙΚΙΑ	ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ	ΤΜΗΜΑ ΦΟΙΤΗΣΗΣ
B2	Γυναίκα	21 ετών	Λεσβία	Τμήμα Νοσηλευτικής ΕΛΜΕΠΑ Κρήτης
B1	Άνδρας	22 ετών	Γκέι	Δεν επιθυμεί να ειπωθεί το τμήμα σπουδών του

B4	Άνδρας	23 ετών	Γκέι	Τμήμα Κοινωνικής εργασίας ΕΛΜΕΠΑ Κρήτης
B3	Άνδρας	23 ετών	Γκέι	Μαθηματικό Πανεπιστήμιο Κρήτης
E4	Γυναίκα	22 ετών	Λεσβία	Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας ΠΑΔΑ
E3	Γυναίκα	22 ετών	Λεσβία	Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας ΕΛΜΕΠΑ Κρήτης
E1	Άνδρας	23 ετών	Γκέι	Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας ΕΛΜΕΠΑ Κρήτης
E2	Γυναίκα	23 ετών	Λεσβία	Θεατρικών σπουδών ΑΠΘ
M3	Άνδρας	21 ετών	Γκέι	Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
M4	Άνδρας	22 ετών	Γκέι	Ψυχολογία ΕΚΠΑ
M1	Γυναίκα	23 ετών	Λεσβία	Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας ΠΑΔΑ
M2	Γυναίκα	21 Ετών	Λεσβία	Θεατρικών σπουδών ΕΚΠΑ

6.4. Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων

Η θεματική ανάλυση αποτελεί μία από τις δημοφιλείς και ευρέως γνωστή μέθοδο ανάλυσης στην ποιοτική έρευνα. Ορίζεται ως η διαδικασία που «επιχειρεί με συστηματικό τρόπο να ανιχνεύσει, να κατανοήσει και να οργανώσει πρότυπα νοήματος εντός του συνόλου δεδομένων και με αυτόν των τρόπο να παράσχει γνωστική πρόσβαση σε συλλογικές σημοσιοδοτήσεις και ερμηνείες. Η θεματική ανάλυση στοχεύει στον προσδιορισμό κοινών θεμάτων, σημασιών, εννοιών ως προς την

ανταπόκριση αυτών στα ερευνητικά ερωτήματα της ημι-δομημένης συνέντευξης που χρησιμοποιήθηκε, αποδίδει δηλαδή ένα κοινό μοτίβο, το οποίο με τη σειρά του ομαδοποιείται και αποτελεί μια θεματική ενότητα που μπορεί να εμπεριέχει μια μικρότερη υποενότητα. Επιπρόσθετα, περιλαμβάνει χαρακτηριστικά όπως η ανοιχτή κωδικοποίηση και οι φάσεις διεργασίας των αποτελεσμάτων, επρόκειτο για μια διαδικασία μορφοποίησης δεδομένων τα οποία αναλύονται από συγκεκριμένα στάδια (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Τα στάδια αυτά τα οποία ακολουθήθηκαν στην περίπτωση της παρούσας έρευνας περιλαμβάνουν τα εξής:

Ανάγνωση και εξοικείωση με τα δεδομένα

Σημαντικό βήμα για την εξέλιξη του ερευνητικού υλικού ήταν η προσεκτική επαναλαμβανόμενη μελέτη του γραπτού κειμένου και η αντιστοιχία αυτού με τα ερευνητικά ερωτήματα της συγκεκριμένης έρευνας (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Κωδικοποίηση

Σε αυτό το στάδιο ανάλυσης, ύστερα από προσεκτική εξέταση των κειμένων, σειρά προς σειρά δόθηκαν εννοιολογικοί προσδιορισμοί-κωδικοί σε κάθε απόσπασμα. Αυτός ο κωδικός παρουσιάζει το νόημα που αποδίδει ο ερευνητής στο συγκεκριμένο τμήμα των δεδομένων (πχ αίσθημα φόβου). Δεδομένου ότι ένα απόσπασμα είναι πιθανό να εκφράζει διαφορετικά νοήματα, οι κωδικοί μπορεί να είναι ένας ή/και περισσότεροι. Η διαδικασία της κωδικοποίησης είναι σημαντική, καθώς εντοπίζονται μονάδες νοήματος που συνδέονται με αποτέλεσμα τα δεδομένα να οργανώνονται σε ομάδες (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Αναζήτηση των θεμάτων

Σε αυτό το στάδιο η ανάλυση εστιάζει στην εύρεση πιθανών θεμάτων. Σε αυτή τη φάση γίνεται σύνδεση διαφορετικών κωδικών ώστε να προκύψουν νέα θέματα ή μοτίβα. Τα θέματα συμπυκνώνουν ομάδες κωδικών ή κατηγοριών (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Επανεξέταση των θεμάτων

Αυτό το στάδιο ξεκινά όταν έχει αρχίσει να διαμορφώνεται ένα σύνολο πιθανών θεμάτων και περιλαμβάνει την επανεξέταση τους καθώς ορισμένα από αυτά μπορεί να μην πληρούν τα κριτήρια ένταξής τους (πχ να μην υπάρχουν αρκετά δεδομένα ή/και να μην είναι ολοκληρωμένα). Επίσης, κάποια θέματα πιθανόν να επικαλύπτονται οπότε χρήζουν συγχώνευσης. Εξίσου σημαντικό να αναφερθεί, πως σε αυτό το στάδιο υπάρχουν δύο επίπεδα επανεξέτασης. Το πρώτο είναι η αναθεώρηση των κωδικοποιημένων δεδομένων, δηλαδή η εκ νέου μελέτη όλων των θεμάτων του

κάθε αποσπάσματος και τέλος τον έλεγχο ύπαρξης ολοκληρωμένων μοτίβων. Όταν ο ερευνητής βεβαιωθεί για αυτό τότε μπορεί να περάσει στο δεύτερο επίπεδο. Στο δεύτερο επίπεδο πραγματοποιείται μια αξιολόγηση κατά πόσο απεικονίζονται τα νοήματα στο ερευνητικό υλικό (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Ορισμός και ονομασία θεμάτων

Στο συγκεκριμένο στάδιο έχει διαμορφωθεί ο «θεματικός χάρτης» των δεδομένων. Εδώ, προσδιορίζεται η ουσία του κάθε θέματος καθώς και η διάσταση που παίρνει (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Έκθεση και συγγραφή των ευρημάτων

Το τελευταίο στάδιο ξεκινάει όταν συγκεντρώνεται το σύνολο των επεξεργασμένων θεμάτων που προκύπτουν από το ερευνητικό υλικό και περιλαμβάνουν την ανάλυση και συγγραφή των ευρημάτων (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

6.4.1. Συλλογή δεδομένων

Η συνέντευξη με την ομάδα στόχο είχε τη μορφή οργανωμένης συζήτησης με σκοπό την λήψη των εμπειριών και απόψεων των συμμετεχόντων για την συσχέτιση αυτών με τα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης. Στο πρώτο μέρος της έρευνας συμπεριλήφθηκε η ηχογράφηση των συνεντεύξεων. Η διαδικασία αυτή πραγματοποιήθηκε ύστερα από συναινετικό έντυπο το οποίο έλαβαν και υπέγραψαν οι συμμετέχοντες. Το επόμενο στάδιο είναι η μεταγραφή, δηλαδή η μετατροπή των ηχητικών δεδομένων σε γραπτό κείμενο με ακριβή απόδοση του ηχητικού υλικού. Τέλος, για την διασφάλιση των προσωπικών δεδομένων των συμμετεχόντων δόθηκε ένας κωδικός (πχ M1,E2,B3) ο οποίος βρισκόταν σε αντιστοιχία με τα ονόματα των συμμετεχόντων (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Ηθικά ζητήματα

Ένας ερευνητής που έχει αναλάβει την εκπόνηση μιας ερευνητικής εργασίας οφείλει να διέπεται από κάποιες συγκεκριμένες αξίες όπως είναι η ορθότητα, η καταλληλότητα και η επάρκεια. Μια μελέτη, για να είναι σωστή και ολοκληρωμένη πρέπει να χαρακτηρίζεται από αξιοπιστία και εγκυρότητα. Οι δύο αυτές έννοιες περιγράφουν μια εργασία που συνάδει με την πραγματικότητα και κάθε φορά που πραγματοποιείται μια αποτίμηση, προκύπτει το ίδιο αποτέλεσμα. Θεωρείται ακόμα περισσότερο κατάλληλη αν και εφόσον τα άτομα στα οποία αναφέρεται είναι

συμμετοχικά με ποικίλους τρόπους στην ίδια την έρευνα (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020)

Η σχέση των ερευνητών με όλα τα εμπλεκόμενα άτομα της έρευνας και συγκεκριμένα, η αντιμετώπιση αυτών των ατόμων από τους ερευνητές εμπεριέχει τη δεοντολογία της έρευνας, η οποία ρυθμίζει τους κανόνες της επαγγελματικής σχέσης. Συχνά, θέματα που λαμβάνουμε υπόψη είναι η ελεύθερη και συναινετική συμμετοχή των συμμετεχόντων ύστερα από ενημέρωση, η διατήρηση της ανωνυμίας των συμμετεχόντων και η δημοσίευση και αξιοποίηση των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Πρωταρχικός στόχος μας είναι η ενημέρωση των εμπλεκόμενων αναφορικά με το σύνολο των πληροφοριών που σχετίζονται με το ερευνητικό εγχείρημα (Ιωσηφίδης, 2008). Το δεύτερο μέλημά μας είναι η προστασία της ανωνυμίας των προσωπικών στοιχείων ή προσδιοριστικών χαρακτηριστικών της ταυτότητας του συνομιλητή. Άλλωστε, οι συμμετέχοντες προστατεύονται από τον ειδικό νόμο της Αρχής προστασίας των προσωπικών δεδομένων(ΦΕΚ 137/Α/29-8-2019). Σε μια τέτοια εργασία, η διατήρηση της ανωνυμίας των συμμετεχόντων και η συγκατάθεσή τους (γραπτή-προφορική) για συμμετοχή αποτελούν καίρια στοιχεία. Η διασφάλιση του απορρήτου των συμμετεχόντων παίζει μεγάλο ρόλο στις πληροφορίες που θα δοθούν και με ποια έκταση. Πολλές φορές όμως, υπάρχει περίπτωση οι συμμετέχοντες στην έρευνα, διαβάζοντάς την, να κατανοήσουν τα πρόσωπα που κρύβονται πίσω από την ανωνυμία (παρόλο που έχει διατηρηθεί) λόγω των υπολοίπων και συμπραζόμενων στοιχείων που έχουν δοθεί. Οφείλουν λοιπόν οι συνεντευξιαζόμενοι να γνωρίζουν για αυτή τη περίπτωση και να παρέχουν την συγκατάθεσή τους. Η συγκατάθεσή τους λοιπόν πραγματοποιείται και εγγράφως και προφορικά και περιλαμβάνει μέσα όλα τα στοιχεία της έρευνας, το πως διεξάγεται, γιατί, με ποιο τρόπο και ποιος είναι ο σκοπός της (Παπαθανασίου & Χρηστίδη, 2020).

Δυσκολίες και Περιορισμοί

1. Δυσκολία στην εύρεση κοινού ελεύθερου χρόνου για την πραγματοποίηση της συνέντευξης
2. Διαδικτυακές συνεντεύξεις με αποτέλεσμα την απουσία γλώσσας του σώματος και εκφραστικότητας. Οι περισσότερες συνεντεύξεις, ακριβώς λόγω των υποχρεώσεων και της απόστασης μεταξύ των συνεντευξιαζόμενων και των συνεντευκτών, έγιναν μέσω διαδικτυακής πλατφόρμας για διευκόλυνση και των δύο πλευρών. Όμως, οι διαδικτυακές κλήσεις δεν βοηθούν ιδιαίτερα στη λεπτομερή παρατήρηση του άλλου

ατόμου καθώς διαφαίνεται αποκλειστικά ένα μόνο μέρος του σώματος και όχι ολόκληρο, με αποτέλεσμα να υπάρχει δυσκολία στην συγκράτηση των εκφράσεων και των στοιχείων που προδίδει η γλώσσα του σώματος.

3. Ασταθής σύνδεση στο διαδίκτυο. Επειδή οι περισσότερες συνεντεύξεις όπως προαναφέρθηκε πραγματοποιήθηκαν μέσω διαδικτύου, ένα από τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν ήταν η ασταθής σύνδεση στο διαδίκτυο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αλλοιώνεται αρκετές φορές η εικόνα και σπάνια ο ήχος ή να χάνεται η σύνδεση εντελώς. Οι συνέπειες αυτού ήταν η συνέντευξη να διακόπτεται κάποιες φορές και με αυτόν τον τρόπο να διαταράσσεται η ροή της και να παραλείπονται αρκετές εκφράσεις προσώπου που ήταν σημαντικές.

4. Δεν μοιράστηκαν όλοι πληροφορίες μαζί μας. Κάποιοι συνεντευξιζόμενοι αρνήθηκαν να παραχωρήσουν συγκεκριμένες πληροφορίες που τους ζητήθηκαν, όπως για παράδειγμα το τμήμα στο οποίο φοιτούν με φόβο αποκάλυψης της ταυτότητάς τους. Κάποιοι άλλοι απαντούσαν με ιδιαίτερα μονολεκτικό τρόπο, αποφεύγοντας έτσι την εισχώρηση σε λεπτομέρειες και την περαιτέρω εμβάθυνση σε θέματα που θα μπορούσαν να φανερώσουν στοιχεία προσωπικού χαρακτήρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7-Ανάλυση συνεντεύξεων

7.1. Πόσο ανοικτή/ανοικτός είσαι με την έκφραση του σεξουαλικού σου προσανατολισμού στον χώρο του Πανεπιστημίου;

Στη πρώτη ερώτηση που τέθηκε, διαπιστώθηκε ότι έξι (6) άτομα ήταν ανοιχτά όσον αφορά την έκφραση του σεξουαλικού τους προσανατολισμού στον χώρο του Πανεπιστημίου, δυο (2) άτομα εκφράζουν την σεξουαλική τους ταυτότητα μόνο με άτομα που ανήκουν στο στενό τους κύκλο ώστε να νοιώθουν ασφαλείς και τέσσερα (4) άτομα δήλωσαν ότι δεν είναι ανοιχτά με την έκφραση του σεξουαλικού προσανατολισμού τους.

Οι ερωτώμενοι/ερωτώμενες έξι (6) που ήταν γενικά ανοικτοί/ανοικτές με την έκφραση του σεξουαλικού τους προσανατολισμού προέρχονταν κυρίως από Τμήματα Ανθρωπιστικών Σπουδών. Από αυτούς μια ερωτώμενη δήλωσε ότι θεωρεί ότι ο σεξουαλικός της προσανατολισμός «δεν είναι και κάτι το οποίο αφορά τους καθηγητές», ενώ ένας ερωτώμενος ανέφερε ότι «ενώ είναι ανοιχτός με την έκφραση του σεξουαλικού του προσανατολισμού με κορίτσια από το τμήμα.....δεν είναι το ίδιο ανοιχτός και με τα αγόρια» .

M2: "ναι. Γνωρίζουν μέχρι και οι καθηγητές για την σεξουαλικότητα μου. Εκφράζομαι απόλυτα μέσα στην αίθουσα και αν ειπωθεί κάτι αμέσως παίρνω θέση."

E1:" Γενικά είμαι ανοιχτός με την έκφραση του σεξουαλικού μου προσανατολισμού, δεν το διατυμπανίζω αλλά δεν το κρύβω κιόλας, αν με ρωτήσει κάποιος τον σεξουαλικό μου προσανατολισμό θα του τον πω κανονικά δεν έχω κάποιο θέμα δεν θα το κρύψω ή δεν θα πω ψέματα αν με ρωτήσουν"

Μια ερωτώμενη τόνισε τη σημασία της αποδοχής της σεξουαλικότητας της από το οικογενειακό και το φιλικό περιβάλλον ως παράγοντες που συνέβαλαν θετικά στην έκφραση της σεξουαλικής της ταυτότητας στο χώρο του πανεπιστημίου

E4: "Είμαι αρκετά ανοιχτή και σίγουρα έχει συμβάλει και το γεγονός ότι και στο οικογενειακό μου περιβάλλον είχα ας πούμε την τύχη να είμαι ανοιχτή και να υπάρχει αποδοχή, όπως επίσης κι στο φιλικό μου περιβάλλον, οπότε δεν έχω ας πούμε κάποιον λόγο να το κρύβω γιατί δεν θέλω να το μάθουν συγγενείς ή το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον, οπότε αυτό με βοηθάει πάρα πολύ στο να είμαι ανοιχτή και στο Πανεπιστήμιο και σε όποιον χώρο βρίσκομαι [...]Γενικώς δεν το διαχωρίζω, εννοώ ότι προσπαθώ να συμπεριφέρομαι σε όποιον χώρο βρίσκομαι το ίδιο εκτός αν νοιώσω ότι το κλίμα δεν το σηκώνει και υπάρχουν απειλές, όπου εκεί θα προστατεύσω τον εαυτό μου".

Δυο ερωτώμενοι αναφέρθηκαν στη θετική επίδραση του πανεπιστημίου ως ένας ανοιχτός χώρος που σου προσφέρει αποδοχή αλλά και στην θετική επίδραση των σπουδών σε ανθρωπιστικές επιστήμες (κοινωνική εργασία, ψυχολογία), ώστε να εξελιχθούν ως επαγγελματίες και ως άνθρωποι αποδεχόμενοι τον σεξουαλικό προσανατολισμό τους.

M4: "είμαι 100% ανοιχτός και από ντύσιμο και από τον τρόπο που εκφράζομαι μιλώντας. Το πανεπιστήμιο είναι ένας πολύ open χώρος και σου δίνει αποδοχή γενικά. Γενικά και ως φοιτητής ψυχολογίας πρέπει να αποδέχεσαι το διαφορετικό για να εξελιχθείς ως επαγγελματίας" ..

B4: “Νομίζω είμαι αρκετά ανοικτός αν με ρώταγες βέβαια στο πρώτο έτος θα σου έλεγα όχι δεν παίζει ούτε καν, είναι κάτι δηλαδή που το δούλεψα μέσα στα χρόνια και νομίζω το έχω φτάσει σε ένα ανεκτό επίπεδο και να μπορώ να συναναστρέφομαι κανονικά χωρίς να έχω κάποιο φόβο ή ταμπού, βέβαια αυτό ισχύει περισσότερο με κορίτσια από το τμήμα και δεν μπορώ να πω το ίδιο ότι μου δίνεται το περιθώριο να είμαι το ίδιο ανοικτός και στα αγόρια . Σίγουρα έπαιξε ρόλο το χρονικό περιθώριο που είμαι στη σχολή γιατί και ψάχτηκα περισσότερο σε κάποια ζητήματα και μπορούσα να υποστηρίζω αυτά που λέω με επιχειρήματα και έρευνες και δεν μπορούσε κάποιος να με αμφισβητήσει και πέρα από αυτό είχα το σθένος να υπερασπιστώ αυτό που είμαι χωρίς να απολογηθώ. Η επιλογή του συγκεκριμένου τμήματος μου έδωσε ένα βήμα (Κοινωνική εργασία) γιατί γενικά ήθελα κάτι ανθρωπιστικό. Νομίζω οι σπουδές παίζουν καθοριστικό ρόλο για αυτό που μιλάμε σήμερα., γιατί είναι μια ανθρωπιστική επιστήμη μέσα από την οποία μπορείς να ανακαλύψεις τον εαυτό σου να κάνεις μια αυτοκριτική και έτσι να εξελίσεσαι”.

E3 "Γενικότερα δεν θα ήθελα να το κρύψω, αλλά δεν νομίζω ότι είναι και κάτι το οποίο αφορά τους καθηγητές. Νομίζω πως είμαι πολύ πιο ανοιχτή προς τον φοιτητικό πληθυσμό παρά προς τους καθηγητές, στο να το δηλώσω.....Είμαι πολύ ανοιχτή σε αυτό. Δεν θα το κρύψω σε καμία περίπτωση"

Δυο ερωτώμενοι εκφράζουν την σεξουαλική τους ταυτότητα μόνο με άτομα που ανήκουν στο στενό τους κύκλο, όπου γνωρίζονται περισσότερο και νοιώθουν ασφαλείς

B3: “Από την μια δεν νιώθω και πολύ ok να την εκφράσω , από την άλλη δεν προσπαθώ να το κρύψω κιόλας, κυρίως με τα άτομα που ανήκουν στο στενό μου κύκλο. Δεν θα φοβηθώ να την εκφράσω με λόγια δηλαδή ότι είμαι γκέι, αλλά μέχρι εκεί και κυρίως όταν νιώθω ασφαλής. Που συνήθως νιώθω”.

M3: "με την υπόλοιπη σχολή δεν με αφορά κιόλας. Στο πανεπιστήμιο δεν είναι ότι με το που αρχίσουμε την κουβέντα θα στο πω κιόλας, δεν θεωρώ ότι υπάρχει και λόγος [...]: αλλά ξέρεις δεν είναι ότι θα προσπαθήσω να το καλύψω κιόλας [...] θα το πω με κάποιους που γνωριζόμαστε λίγο περισσότερο και έχουμε σχέση μέσα στη σχολή, αυτοί το ξέρουν, που βγαίνουμε ας πούμε μαζί κατάλαβες".

Οι ερωτώμενοι/νες (4) που δήλωσαν ότι δεν είναι ανοιχτοί/ες με την έκφραση του σεξουαλικού προσανατολισμού τους αναφέρθηκαν στον χώρο της εκπαίδευσης ο οποίος, όπως δήλωσαν «δεν αφήνει και πολλά περιθώρια» «Δεν υπάρχει χώρος», ειδικότερα για τα άτομα που φοιτούν σε σχολές θετικών σπουδών, στην έλλειψη

στενότερων σχέσεων που δεν τους επιτρέπει να εκφραστούν, αλλά και στο άγχος τους για τυχόν προκαταλήψεις και ομοφοβικές συμπεριφορές ή σχόλια από το φοιτητικό πληθυσμό. Ερωτώμενη αν και αναγνώρισε ότι ο εκπαιδευτικός χώρος που φοιτά «είναι προοδευτικός» εξέφρασε φόβο για τις απόψεις και τις αντιδράσεις του φοιτητικού πληθυσμού.

B1: "Η αλήθεια είναι πως δεν έχει τεθεί το συγκεκριμένο θέμα για να εκφραστούν λεκτικά, εντάξει δεν είναι και μια θεωρητική σχολή ώστε να υπάρχει χώρος για τέτοιου είδους συζητήσεις ". Βέβαια, ο συγκεκριμένος δήλωσε ότι: "Γενικά τα τελευταία χρόνια εκφράζομαι πολύ περισσότερο από τότε που μπήκα στο πανεπιστήμιο".

E2: "Η αλήθεια είναι ότι δεν είμαι και πολύ ανοιχτή, δηλαδή καμία σχέση με το πόσο ανοιχτή είμαι στους φίλους μου και στο στενό μου περιβάλλον [...] Σίγουρα δεν ήρθα όσο κοντά ήθελα με άτομα ώστε να μπορώ να τους μιλήσω για αυτό χωρίς να αγχώνομαι για τυχόν προκαταλήψεις και ομοφοβικές συμπεριφορές ή σχόλια. Νομίζω ότι το ίδιο το Πανεπιστήμιο μερικές φορές και γενικότερα ο χώρος εκπαίδευσης δεν αφήνει και πολλά περιθώρια να είσαι ανοιχτή σε αυτό, τουλάχιστον όσο ελεύθερα θα μπορούσε να είναι ένα Στρέιτ άτομο".

B2: "Δεν είμαι ιδιαίτερα ανοιχτή, ειδικότερα με νέα άτομα που γνωρίζω από το χώρο του πανεπιστημίου . Θέλω αρχικά να τα γνωρίσω να δω τις απόψεις τους σχετικά με την κοινότητα των ΛΟΑΤΚΙ και μετά ίσως να ανοιχτώ και να μιλήσω γιατί φοβάμαι τις απόψεις τους και τις αντιδράσεις τους σε αυτό το ζήτημα".

M1: Γενικά η αλήθεια είναι ότι θεωρώ ότι στο ΠΑΔΑ δεν είμαι ιδιαίτερα άνετα να το εκφράσω, ωστόσο το τμήμα της κοινωνικής εργασίας είναι αρκετά προοδευτικό. Έχουμε και καθηγητές/τριες που αυτοπροσδιορίζονται ως ΛΟΑΤΚΙ, όχι πολλά άτομα αλλά έχουμε. Έχουμε και μάθημα για σεξουαλικότητα και ταυτότητα φύλου. Έχουμε πολλά άτομα που ανήκουν στην ίδια κοινότητα με εμένα. Δεν είναι πολύ δύσκολο να την εκφράσω. Ωστόσο έχουν υπάρξει δυσκολίες [...] Δεν θεωρώ ότι είναι γενικά όλος ο φοιτητικός πληθυσμός αρκετά προοδευτικός.

7.2. Πόσο ανοιχτή/ανοιχτός είσαι με την έκφραση του σεξουαλικού σου προσανατολισμού γενικότερα;

Στη δεύτερη ερώτηση που τέθηκε στους συμμετέχοντες, διαπιστώθηκε ότι οι εφτά (7) από το σύνολο είναι ανοιχτοί με την έκφραση του σεξουαλικού τους

προσανατολισμού γενικότερα, ενώ οι πέντε (5) εκφράζουν μια πιο ουδέτερη και επιφυλακτική στάση ως προς την έκφραση τους.

Οι ερωτώμενοι/ες (7) που δήλωσαν ανοιχτοί με την έκφραση του σεξουαλικού τους προσανατολισμού, δήλωσαν πως αυτή η στάση τους οφείλεται κυρίως στο φιλικό και οικογενειακό τους περιβάλλον. **Να σημειωθεί ότι οι έξι από τους επτά συμμετέχοντες του δείγματος οι οποίοι δηλώνουν ανοιχτοί με τη σεξουαλικότητα τους ανήκουν σε ανθρωπιστικά επαγγέλματα, κυρίως Κοινωνική Εργασία.**

M4: “Γενικά είμαι πολύ ανοιχτός, η οικογένεια μου ξέρει για μένα, οι φίλοι μου ξέρουν, δεν κρύβω συναισθήματα όσον αφορά την σεξουαλικότητα μου, είμαι ανοιχτός και σε δημόσιους και σε ιδιωτικούς. Εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις, όπως άτομα που είναι στο σοι μου με πιο παλιακές απόψεις. Προσπαθώ να μην δίνω δικαίωμα για σχολιασμό αλλά δεν θα κάτσω κιόλας να καταπιεστώ”.

E3: «Είμαι σχεδόν θα έλεγα τόσο ανοιχτή στον φιλικό μου περίγυρο, όσο και στον οικογενειακό. Οι φίλοι μου ξεκάθαρα το ξέρουν όλοι, είναι κάτι το οποίο θα συζητήσω και είμαι πάρα πολύ ανοιχτή. Σχετικά με την οικογένεια μου, το ξέρουν οι ποιο κοντινοί μου. Δεν είναι κάτι το οποίο θα το έκρυβα, ακόμα και αν αισθανόμουν κάποια απειλή, σε περίπτωση επίθεσης ή κάτι τέτοιο. Δεν με ενδιαφέρει κιόλας η άποψη των άλλων, δεν θα ντραπώ για την σεξουαλικότητά μου. Αν δεν με αποδέχονται είναι δικό τους ζήτημα.»

E4: «Είμαι αρκετά ανοιχτή και σίγουρα έχει συμβάλλει και το γεγονός ότι και στο οικογενειακό μου περιβάλλον είχα ας πούμε την τύχη να είμαι ανοιχτή και να υπάρχει αποδοχή, όπως επίσης και στο φιλικό μου περιβάλλον, οπότε δεν έχω ας πούμε κάποιον λόγο να το κρύβω γιατί δεν θέλω να το μάθουν συγγενείς ή το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον, οπότε αυτό με βοηθάει πάρα πολύ στο να είμαι ανοιχτή και στο Πανεπιστήμιο και σε όποιον χώρο βρίσκομαι [...] Γενικώς δεν το διαχωρίζω, εννοώ ότι προσπαθώ να συμπεριφέρομαι σε όποιον χώρο βρίσκομαι το ίδιο εκτός αν νοιώσω ότι το κλίμα δεν το σηκώνει και υπάρχουν απειλές, όπου εκεί θα προστατεύσω τον εαυτό μου»

B4: «Γενικά έχω την τύχη και σε φιλικό επίπεδο και σε οικογενειακό να περιτριγυρίζομαι από άτομα που με έχουν αποδεχτεί οπότε δεν τίθεται θέμα συγκρούσεων σχετικά για το ποιος είμαι τι κάνω για το τι κάνω γενικά. Θεωρώ το coming-out μια πολύ χαζή διαδικασία από την άποψη ότι θεωρώ χαζό να απολογείσαι για κάτι το οποίο είσαι δηλαδή δεν θα έρθει ποτέ ένας Στρέιτ στεναχωρημένος ή απογοητευμένος να μου πει ξέρεις κάτι είμαι Στρέιτ θα έπρεπε να είναι κάτι αυτονόητο πχ έτσι όπως ένα Στρέιτ άτομο

θα έρθει και θα μου πει έκανα κάτι με αυτόν αντίστοιχα και εγώ θα του πω έκανα κάτι με αυτόν ξέρεις εννοώ γιατί να φοβάσαι να το πεις».

Ένα (1) άτομο εκ του δείγματος επικεντρώθηκε στο ζήτημα της ασφάλειας, δηλώνοντας ότι εκφράζει τον σεξουαλικό του προσανατολισμό σε άτομα του κοντινού του περιβάλλοντος με τα οποία αισθάνεται οικεία ή και σε καινούργια άτομα με την προϋπόθεση να νοιώσει άνετα να είναι ορατός.

B3: «Έκατό τοις εκατό και με την οικογένεια μου και με τους φίλους και με καινούρια άτομα που γνωρίζω, με τους δημοσίους γενικά είναι που νιώθω ανασφάλεια»

Μια άλλη οπτική ενός εκ των συνεντευξιαζόμενων ήταν αυτή της εργασιακής εμπειρίας, δηλαδή κατά πόσο είναι ανοιχτός στον εργασιακό του χώρο.

B1: «Θα έλεγα πως είμαι ναι, σίγουρα το πως ντύνομαι είναι ένας τρόπος έκφρασης προφανώς στη δουλειά...ναι μεν οκεν δεν το περιορίζω, δεν νιώθω ότι πιέζομαι με κάποιο τρόπο αλλά σίγουρα υπάρχουν περιθώρια εξέλιξης στον εργασιακό χώρο μου. Γενικά τα τελευταία χρόνια εκφράζομαι πολύ περισσότερο από τότε που μπήκα στο πανεπιστήμιο . Με τους φίλους μου το μοιράζομαι, έχω βγει από τη ντουλάπα. Στην οικογένεια μου τώρα, δε νιώθω άβολα να το εκφράσω, στο στενό οικογενειακό περιβάλλον βέβαια».

Ένας ερωτώμενος δεν διαχωρίζει τα μέρη που είναι ανοιχτός, λέγοντας πως είναι ανοιχτός ανεξαιρέτως περιβάλλοντος και πως αυτό είναι το αυτονόητο για τον ίδιο

E1: «Είμαι μόνο ανοιχτός στο να εκφράσω τον σεξουαλικό μου προσανατολισμό. [...] χαίρομαι για αυτό, ποτέ δεν με φόβισε και ποτέ δεν το κατέκρινα και δεν βρισκω τον λόγο να μην το εκφράζω. Όπως ένα ετερόφυλο ζευγάρι εκφράζει αυτό που είναι, έτσι και ένα ομοφυλόφιλο αντίστοιχα μπορεί να εκφράζεται το ίδιο, χωρίς βέβαια να προκαλεί».

Δύο από τους ερωτώμενους/ες που εξέφρασαν ουδετερότητα, έβαλαν πάλι ως βασικό κριτήριο το αίσθημα της ασφάλειας, δηλώνοντας πως διατηρούν μια επιφυλακτική στάση να εκφράσουν τη σεξουαλικότητα τους, λόγω των κοινωνικών προκαταλήψεων.

M1: «Νιώθω ότι μπορώ σε ένα βαθμό να το εκφράσω ανοιχτά, ωστόσο είναι ακόμα πάρα πολύ περίεργες οι προκαταλήψεις στην κοινωνία την ενήλικη με αποτέλεσμα πολλές φορές να διστάζω να το κάνω ή να δέχομαι διακρίσεις λόγω της ομοφοβίας που υπάρχει στη χώρα.»

E2: «Τώρα γενικά στο κοινωνικό πλαίσιο είναι ανάλογα, μπορεί ας πούμε να γνωρίσω ένα άτομο που να μην ξέρω και πολύ, αλλά είτε να πάει κάπως εκεί η συζήτηση και να είμαι απόλυτα ανοιχτή, είτε μπορεί να αισθανθώ ότι χρειάζεται να κρύβομαι σε κάποιο χώρο, είναι πολύ ανάλογα.»

Για 1 ερωτώμενη το Πανεπιστήμιο φαίνεται να είναι το πιο ασφαλές πλαίσιο για να είναι ανοιχτή με τη σεξουαλική της ταυτότητα, σε σχέση με άλλα περιβάλλοντα στη ζωή της

M2: «Για τον εαυτό μου πιστεύω ότι είμαι αρκετά ανοιχτή. Δεν θα έλεγα ότι κρύβομαι κάπου σε οποιοδήποτε χώρο. Απλά εντάζει όσο πιο κοντά στο οικογενειακό περιβάλλον τόσο πιο ήπια το εκφράζω ας πούμε. Δηλαδή στο πανεπιστήμιο καμία ντροπή να το πω έτσι. Δηλαδή δεν έχω κανένα πρόβλημα με την σεξουαλικότητά μου, εκφράζομαι ανοιχτά εντελώς. Αλλά εντάζει και στα υπόλοιπα πλαίσια. Μόνο στη δουλειά και στο οικογενειακό περιβάλλον είμαι πιο σφιγμένη.»

Δύο ερωτώμενοι δήλωσαν ότι το φιλικό τους περιβάλλον είναι το πιο ασφαλές πλαίσιο έκφρασης, συγκριτικά με άλλα κοινωνικά πλαίσια

M3: «Δεν έχω κάποιο θέμα ιδιαίτερο εντάζει. Στον εργασιακό μου χώρο δεν το πολυσυζητώ, με τους φίλους μου είμαι ανοιχτός με όλους, με την μητέρα μου το ίδιο με την υπόλοιπη σχολή δεν με αφορά κιόλας.»

E2: «Στο πλαίσιο εκτός Πανεπιστημίου θα μπορούσα να πω ότι, ειδικότερα όταν πρόκειται για φίλους και άτομα που αισθάνομαι άνετα εννοείται ότι εκεί δεν κρύβομαι καθόλου νοιώθω απόλυτα άνετα να είμαι ο εαυτός μου και γενικότερα να μιλάω για αυτό όπως θα μιλούσε ένα Στρέιτ άτομο για τη δική του σεξουαλικότητα [...] Ας πούμε με τους συγγενείς δεν είμαι ανοιχτή, δεν το ξέρει κάποιος αν και ειδικότερα στην οικογένειά μου η μητέρα μου μου δίνει λίγο την ώθηση να πάω προς τα εκεί και να κάνω ένα coming-out, γιατί νομίζω ότι κατά βάθος το ξέρει, όμως δεν είμαι ακόμα ανοιχτή.[...] Αυτό που νομίζω ότι θέλω να προσθέσω σε αυτό σχετικά με την οικογένεια και τον περίγυρο είναι ότι ο λόγος που δεν είμαι ανοιχτή είναι γιατί ενώ προσωπικά αποδέχομαι πλήρως την σεξουαλικότητά μου και είμαι περήφανη για αυτό, όπως θα έπρεπε να αισθάνεται άνετα το κάθε άτομο, ανεξαρτήτως σεξουαλικότητας, φοβάμαι περισσότερο την αντίδραση των άλλων και το ότι αν κάποιος ας πούμε έχει αρνητική αντίδραση θα πρέπει να αντιμετωπίσω όλο αυτό τον αρνητισμό. Αυτός είναι ο κύριος λόγος που με κρατάει από αυτό, δηλαδή ακόμα και να ήξερα ότι κάποιος δεν θα με υποστήριζε σε αυτό, αν ήξερα ότι από εκεί και πέρα δεν θα έπρεπε να αντιμετωπίσω αρνητικότητα ή ομοφοβία θα ήμουν απόλυτα ανοιχτή.»

Μια ερωτώμενη δήλωσε πως διστάζει να μιλήσει για την σεξουαλικότητά της γενικότερα, ανεξαρτήτως κοινωνικού πλαισίου

B2: *«Όχι! Δεν αναφέρομαι στην σεξουαλικότητα μου, βασικά αν νιώσω άνετα με το άτομο θα το πω, αν νιώσω ότι έχει στερεοτυπικές αντιλήψεις όχι, το οποίο σε μια συζήτηση φαίνεται σχετικά γρήγορα.»*

7.3. Πως θα περιέγραφες την ένταξή σου στο πανεπιστήμιο ως ΛΟΑΤΚΙ άτομο;

Όταν ζητήθηκε από τους συνεντευξιζόμενους να περιγράψουν τις συνθήκες ένταξής τους στο Πανεπιστήμιο υπήρξαν ποικίλες απαντήσεις, **τρεις (3) από αυτούς δήλωσαν πως ο σεξουαλικός τους προσανατολισμός δεν είχε άμεση συσχέτιση με την ένταξή τους στο ακαδημαϊκό πλαίσιο**, είτε τα συγκεκριμένα άτομα ήταν ανοιχτά ως προς την ταυτότητά τους, είτε όχι: B1: *“Νομίζω, δεν έπαιξε κάποιο ρόλο ο σεξουαλικός μου προσανατολισμός, θα τη χαρακτηρίζα θετική”*.

Η E1 φαίνεται πως δεν διαχωρίζει ένα ομοφυλόφιλο άτομο από ένα ετεροφυλόφιλο αφού δεν διαπιστώνει κάποια διαφορά όσον αφορά την ένταξη της στο Πανεπιστήμιο συγκριτικά με ένα ετεροφυλόφιλο άτομο. *“Θεωρώ όπως ήταν και η ένταξη ενός ετεροφυλόφιλου ανθρώπου. Πάρα πολύ ομαλή, πάρα πολύ ευχάριστη, δεν είχα καθόλου άγχος ή φόβο για αυτό, εντάξει το μόνο άγχος που είχα ήταν τις πρώτες μέρες μέχρι να γνωρίσω τον χώρο, τους καθηγητές, δηλαδή τον πρώτο μήνα ας πούμε, κατά τα άλλα σε σχέση με τον σεξουαλικό μου προσανατολισμό, τίποτα”*.

Ένα (1) άτομο από το δείγμα αναφέρθηκε στο φιλικό του περιβάλλον στο οποίο, όπως εκείνο δηλώνει, τα περισσότερα άτομα ανήκουν στη ΛΟΑΤ κοινότητα και για αυτό τον λόγο όπως φαίνεται δεν είχε κάποια δυσκολία στην ένταξη του.

Τρία (3) άτομα συσχέτισαν αρνητικά την ένταξη στο Πανεπιστήμιο ως ΛΟΑΤ άτομα. Συγκεκριμένα είναι σημαντικό να τονίσουμε την εμπειρία της B2 αφού παρουσιάζει ένα γεγονός στο οποίο μοιάζει να αναιρείται η σεξουαλικότητα της και ταυτόχρονα να δέχεται ετεροσεξιστική συμπεριφορά. Η B2 έχει δηλώσει πως ανήκει σε τμήμα Νοσηλευτικής. B2: *“Γενικά όταν κατάλαβα τον σεξουαλικό προσανατολισμό μου είχα πολλά σχόλια από φίλους στο πανεπιστήμιο που μπορεί ούτε οι ίδιοι να μην καταλάβαιναν ότι είναι άσχημα, για παράδειγμα μια φίλη μου, μου έλεγε ότι αφού δεν*

έχω πάει με αγόρι δεν ξέρω τη σεξουαλικότητα μου και γενικά έλεγαν ότι είναι περίεργο”.

Την αρνητική της εμπειρία επίσης εξέφρασε η Ε2 καθώς και για εκείνη το δεδομένο πως *«όλοι είναι Στρέιτ»* δεν την ώθησε να εκφραστεί και να μπορέσει εν τέλει να ενταχθεί. Τοποθετείται ξανά εδώ το ζήτημα του ετεροκανονικού λόγου στην καθημερινότητα των ΛΟΑΤ ατόμων. Ε2: *“Η πρώτη λέξη που μου έρχεται στο μυαλό είναι ότι σαν ΛΟΑΤ άτομο δεν εξέλαβα κάποια ένταξη, δηλαδή αισθάνομαι ότι πολλές φορές αυτό αποκλείεται γιατί αυτόματα κιόλας όλοι υποθέτουν ότι όλοι είναι Στρέιτ, δηλαδή δεν είναι inclusive οι χώροι, ακόμα και στον τρόπο ομιλίας δεν συμπεριλαμβάνονται οι διαφορετικές σεξουαλικότητες ούτε τα pronouns γενικά, οπότε λίγο αποκλείεται όλη αυτή η ιδέα της ένταξης ως ΛΟΑΤ άτομο”*

Ενδιαφέρον είναι να παρατηρήσουμε τα λεγόμενα του Β3 καθώς αναφέρει πως εκτός από το συγκεκριμένο σταθερό φιλικό περιβάλλον που έχει στο Πανεπιστήμιο του και είναι ανοιχτός, φαίνεται πως δεν έχει ιδιαίτερες σχέσεις με άλλους συμφοιτητές του. Β3: *“Έχω ένα σταθερό φιλικό περιβάλλον (σχεδόν όλοι είναι queer) ανά τα χρόνια, στο οποίο νιώθω πολύ άνετα. Με τους περισσότερους συμφοιτητές μου δεν έχω ιδιαίτερη επαφή. Έτσι κι αλλιώς δεν συμμετέχω σε κάποια κοινότητα του πανεπιστημίου. Θα έλεγα απλά ότι υπάρχω στο πανεπιστήμιο, αλλά και γενικά δεν έχω λάβει κάποιο κακό ερέθισμα”.*

Έξι (6) άτομα χαρακτηρίζουν ομαλή την ένταξη τους. Μ4: *“Ήταν πολύ ομαλή και δεν υπήρξε κάποια στιγμή που να αισθανθώ άσχημα η αμήχανα”.* Μ3: *“Δεν αντιμετώπισα ποτέ κάποιο πρόβλημα και δεν παρατήρησα κιόλας ποτέ να υπάρχει γενικά κανένα πρόβλημα και με άλλα άτομα. Εγώ προσωπικά δεν ένιωσα ποτέ άβολα ούτε από καθηγητές ούτε από συμφοιτητές”*

Ένα επιπλέον δεδομένο που προσθέτει ο Μ2 είναι αυτό της αλληλεπίδρασης με τους καθηγητές και πως εκείνοι μπορούν να συμβάλλουν στην ένταξη των ομοφυλόφιλων φοιτητών. Μ2: *“Έχω μια καλή εμπειρία με κάποιους καθηγητές και μέτρια με κάποιους άλλους. Κακή εμπειρία δεν είχα ποτέ με τους καθηγητές τουλάχιστον”.*

Η είσοδος της Ε3 στο Πανεπιστήμιο ήταν ταυτόχρονα μια ώθηση για την έκφραση της σεξουαλικότητάς της, η οποία φαίνεται πως υποστηρίχθηκε από την ίδια φύση του τμήματος σπουδών της συνεντευξιαζόμενης (Κοινωνική Εργασία). Ε3: *“Γενικά, είχα συνειδητοποιήσει τον σεξουαλικό προσανατολισμό μου πριν μπω στο*

Πανεπιστήμιο, το οποίο ήταν καλό γιατί ένοιωσα ότι το Πανεπιστήμιο θα ήταν η είσοδος μου ώστε να μπορέσω να είμαι ακόμα πιο ανοιχτή και να νοιώθω περισσότερη ασφάλεια να το υποστηρίζω. Μεγαλώνοντας και μέσα από τα ερεθίσματα της σχολής μας, αφού έχουμε μια τέτοια κατεύθυνση, για να είμαι πιο συγκεκριμένη θα έπρεπε να έχουμε μια τέτοια κατεύθυνση σαν τμήμα, νοιώθω ότι με τον καιρό ενδυναμώνομαι στο να είμαι ακόμα πιο ανοιχτή”.

Την ένταξη τους στο χώρο του Πανεπιστημίου συσχέτισαν ορισμένοι συνεντευξιαζόμενοι και με την προσωπικότητα τους λ.χ. με την εξωστρέφεια τους ή μη ή/και άλλα στοιχεία του χαρακτήρα τους.

E4: “Όταν μπήκα στο Πανεπιστήμιο ήταν εκεί που όλοι ενηλικιωνόμαστε σιγά-σιγά και κάπως είχα αποφασίσει ότι δεν υπάρχει περίπτωση να κρυφτώ δηλαδή ήξερα ότι θα γνωρίσω καινούργιους ανθρώπους, ότι πιθανόν θα βρω παρέες και θα κοινωνικοποιηθώ και αυτό μου άρεσε πάρα πολύ που ερχόταν σαν γεγονός και είχα αποφασίσει ότι δεν υπάρχει περίπτωση να χρησιμοποιώ αρσενικές αντωνυμίες για να περιγράψω τη σχέση μου ή να προσποιούμαι ότι είμαι Στρίτ, οπότε κάπως πολύ γρήγορα με τα άτομα που ξεκίνησα να κάνω παρέα τους εξήγησα και ότι βρίσκομαι σε μια ομοφυλοφιλική σχέση που βρισκόμουν εκείνη τη περίοδο”

Ο B4 σχετίζει την θετική του εμπειρία ένταξης με την εξωστρέφεια του σαν άτομο και παράλληλα τονίζει πως η παρέα του με κορίτσια τον βοήθησε ώστε να είναι πιο ανοιχτός και άνετος με την σεξουαλικότητα του. *B4: “Δεν είχα θέμα ένταξης [...] δεν δυσκολεύτηκα στην προσαρμογή μου, ήμουν ούτως ή αλλιώς κοινωνικό άτομο οπότε δεν δυσκολεύτηκα σε αυτό το κομμάτι, με βοήθησε π.χ. ότι το τμήμα (αυτό που θα πω βέβαια μπορεί να είναι και στερεότυπο)απαρτιζόταν περισσότερο από κορίτσια. Αλλά τα κορίτσια σε γενικές γραμμές και χωρίς να γενικεύω είναι πολύ πιο ανοιχτά και friendly στο να έχουν έναν γκέι φίλο και στο να κάτσουν να συζητήσουν μαζί του ή να τον υπερασπιστούν σε περίπτωση που τύχει κάτι. Βασικά έχει να κάνει περισσότερο με τα βιώματα μου γιατί από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου δεν θυμάμαι να έχω ακούσει ποτέ κάποια κοπέλα να εκφραζόταν του τύπου «πω τον γκέι, τον πουστάρα» σε αντίθεση με ανδρικές παρέες είναι κάτι το οποίο υπάρχει, επομένως καταλαβαίνεις ότι όταν κάτι τέτοιο υπάρχει σε μια παρέα αυτό δεν σε κάνει να νιώθεις άνετα να εκφραστείς οπότε λόγω των βιωμάτων μου, μου έχει δημιουργηθεί αυτή η εικόνα. Υπάρχουν κάποιο στερεότυπα από την κοινωνία πχ ότι αν κάνεις παρέα με γκέι άτομο θα σε πουν και σένα γκέι ή ότι και καλά να κάτσεις να πεις τι κλπ. Οπότε όταν έφτιαξα το κύκλο μου ήμουν ανοιχτός να εκφράζομαι και στο κύκλο μου αλλά και στα άτομα τα οποία μου το*

εξέπεμπαν. Θα χαρακτηρίζα την ένταξη μου καλή γιατί δεν μου έχει τύχει κάποιο περιστατικό εκφοβισμού. Σίγουρα υπάρχουν αντικείμενα που θα μπορούσαν να γίνουν καλύτερα”

7.4. Θεωρείς ότι το Τμήμα/Σχολή/Πανεπιστήμιο που φοιτάς σου είναι ένας ασφαλής χώρος για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα;

Σχετικά με το αίσθημα ασφάλειας, έξι (6) άτομα εκ του δείγματός μας δήλωσαν ότι αισθάνονται ασφαλείς στον χώρο του Πανεπιστημίου: M2: “Ναι είναι φιλικό το περιβάλλον αρκετά. Είμαστε και ένα καλλιτεχνικό τμήμα. Για αυτό ίσως”

Για το συγκεκριμένο ζήτημα, ορισμένα άτομα αναφέρουν και τους καθηγητές ως σημαντική παράμετρο για το αίσθημα ασφάλειας ενός ομοφυλόφιλου ατόμου στο Πανεπιστήμιο.

M3: “Ε, ναι. Γενικά σαν κοινότητα υπάρχουνε αρκετά άτομα στο Πανεπιστήμιο όσο γνωρίζω και ιδιαίτερα θέματα δεν έχουν αντιμετωπίσει ούτε από την μεριά των καθηγητών ούτε [...] δεν έχει τύχει κάποιος να στοχοποιήσει λόγω σεξουαλικότητας”.

M4: «Ναι το θεωρώ πάρα πολύ. Επίσης στο τμήμα μου είχα και άλλα άτομα 2 συγκεκριμένα, που εξέφραζαν την σεξουαλικότητα τους ελεύθερα και δεν είχα δει κάτι άσχημο ή βία ή κακοποίηση λεκτική. Όλοι οι καθηγητές ήταν πάρα πολύ εντάξει με αυτό και με τη γενικότερη διαφορετικότητα που επικρατούσε στο τμήμα”.

Σημαντικό να αναφερθεί ότι, τρεις εκ των έξι που εκφράζουν ασφάλεια στον χώρο του Πανεπιστημίου, σπουδάζουν κοινωνική εργασία και 4 φοιτούν σε τμήμα. Ανθρωπιστικών Σπουδών.

Ο B4 αναφέρει “Ναι νιώθω ασφάλεια. Το μόνο που μου έρχεται είναι μια περίπτωση ενός φοιτητή που δεν με έκανε ακριβώς να μη νιώθω ασφάλεια, αλλά με έβαζε σε σκέψεις σχετικά με το γιατί βρίσκεται εδώ στο συγκεκριμένο τμήμα και γιατί εγώ να μην είμαι τόσο ανοικτός να εκφραστώ λόγω της παρουσίας του. Έλεγε πράγματα του στυλ «εμένα τους ομοφυλόφιλους τους κρεμάγανε στο χωριό μου». Ή παρουσία του δεν με έκανε να νιώθω άνετα”

E4: “αισθάνομαι ότι είναι ένας ασφαλής χώρος”

E1: “Δεν ξέρω κατά πόσο μπορώ να εγνηθώ την ασφάλεια με την έννοια της ασφάλειας, αλλά το Πανεπιστήμιό μας είναι ένας καλά διαμορφωμένος χώρος, που

μπορούν άτομα με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό να βρουν στήριξη και να μην έχουν το αίσθημα του άγχους ή του φόβου μέσα στο Πανεπιστήμιο”.

Κάποια άτομα αναφέρονται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, την προώθηση της ελευθερίας και των δικαιωμάτων αλλά και στην κατάσταση της Ελλάδας σήμερα όσον αφορά τα ζητήματα των ΛΟΑΤ ατόμων B2: “Θεωρώ πως υπάρχει εξέλιξη σε ένα βαθμό, ότι πλέον τα άτομα μπορούν να εκφραστούν. Εγώ προσωπικά δεν μπορώ σαν άνθρωπος αλλά κάποιιοι άλλοι μπορούν. Οπότε είναι στο χέρι του καθενός τι αισθάνεται και τι θέλει να κάνει. Σίγουρα υπάρχουν περιθώρια εξέλιξης”, B1: “Σε γενικές γραμμές, σε σχέση με άλλους χώρους, θα έλεγα ότι είναι πιο ασφαλές. Εντάξει στην Ελλάδα είμαστε πολύ πίσω, οπότε δεν μπορούμε να πούμε ότι είμαστε εντελώς άνετοι γιατί λίγο πολύ όλοι έχουμε καταπιέσει τη σεξουαλικότητα μας για να ενταχθούμε σε μια κοινότητα. Δεν νομίζω ότι η τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα προωθεί την ελεύθερη έκφραση, πιο πολύ εμείς το δουλεύουμε με τον εαυτό μας. Επίσης, εντελώς αντικειμενικά, παντού αν είσαι πιο αντισυμβατικός, είτε με το ντύσιμο σου κλπ, μπορεί να δεχθείς διάκριση” παρατηρούμε πως κατά τα λεγόμενα του, αν κάποιος δεν βρίσκεται εντός της «κανονικότητας» της κοινωνίας ενδέχεται να δεχτεί διάκριση.

Οι υπόλοιποι (3) ερωτώμενοι/ες εκφράζουν ότι η ασφάλεια στο Πανεπιστήμιο ισχύει «υπό όρους» ή εξαρτάται από το άτομο.

E2 : “Η αλήθεια είναι ότι για το Πανεπιστήμιο γενικά δεν έχω μια συνολική εικόνα οπότε θα πω μόνο για τη σχολή μου. Στη πλειοψηφία της είναι ασφαλής για τα ΛΟΑΤ άτομα από ότι έχω καταλάβει, τουλάχιστον όσον αφορά την αλληλεπίδραση μεταξύ συμφοιτητών, όπου εκεί είναι αρκετά ασφαλής [...] Από τους καθηγητές νομίζω ότι δεν έχω ούτε μια πολύ αρνητική εικόνα αλλά ούτε μια πολύ θετική, νομίζω ότι η προκατάληψη είναι εκεί, τα στερεότυπα είναι εκεί, υπάρχουν, όπως και από συμφοιτητές μου, αλλά υπάρχει, έστω και σε έναν μικρότερο βαθμό αλλά υπάρχει όμως και η επιθυμία για αλλαγή και αποδοχή”.

E3: “Θεωρώ ότι είναι ασφαλής εάν έχεις και από μόνος σου τα εφόδια και ο περίγυρός σου σε ενδυναμώνει, δηλαδή αν από μόνη μου ήμουν ένα πάρα πολύ κλειστό άτομο και οι παρέες μου δεν ήταν τόσο ανοιχτές, δεν νομίζω ότι θα ήταν τόσο εύκολο να εκφραστώ στη συγκεκριμένη ακαδημαϊκή κοινότητα, δηλαδή να ήταν το μόνο πλαίσιο στο οποίο νοιώθω ελεύθερη να εκφράζω τον σεξουαλικό μου προσανατολισμό. Πρέπει να είναι όλα τα υπόλοιπα, να έχεις δηλαδή τα κατάλληλα εφόδια από άλλα πλαίσια”

B3: *“Είναι ασφαλής υπό όρους. Εγώ προσωπικά είμαι αρκετά συμβατός στην εμφάνιση μου, μπορεί να πει κανείς ότι δεν είμαι ανοιχτός . Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα ότι αρκετά συχνά δεν γίνομαι αντιληπτός σαν ΛΟΑΤΚΙ και αυτό είναι σημαντικό κομμάτι της εμπειρίας μου σαν γκέι άντρας. Να το θέσω κι αλλιώς, δεν προκαλώ, δεν είμαι ορατός . Αν είμαι με συμφοιτητές υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να νιώσω αποδεκτός, αλλά με καθηγητές δεν υπάρχει περίπτωση , δε θεωρώ ότι εκεί θα είμαι ασφαλής να εκφράσω με κάποιο τρόπο την σεξουαλικότητα μου”*

7.5. Εμπειρίες διάκρισης λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού

Σύμφωνα με τις συνεντεύξεις διαπιστώθηκε ότι τα οχτώ (8) από τα δώδεκα (12) συνεντευξιζόμενα άτομα έχουν βιώσει τα ίδια ή έχουν παρατηρήσει άλλα άτομα να υφίστανται διακρίσεις λόγω του σεξουαλικού τους προσανατολισμού.

Από τους οχτώ (8) συμμετέχοντες, οι πέντε (6) ήταν άτομα που βίωσαν τα ίδια την διάκριση οποιαδήποτε μορφής στο εκπαιδευτικό πλαίσιο στο οποίο φοιτούν, ενώ τέσσερα (4) άτομα ήταν παρόντες ή έχουν αντιληφθεί την ύπαρξη διακρίσεων ενάντια σε κάποιο άλλο άτομο εξαιτίας του σεξουαλικού του προσανατολισμού.

Οι περιπτώσεις διάκρισης απέναντι στους ίδιους συμμετέχοντες είχαν την εξής μορφή:

Πέντε (5) από τα συνεντευξιζόμενα άτομα ανέφεραν ότι οι συμφοιτητές τους ήταν εκείνοι οι οποίοι παρουσίαζαν κατά κύριο λόγο ομοφοβικές συμπεριφορές.

M1: *“Πολλές φορές και συμφοιτητές και σπάνια καθηγητές είχανε ομοφοβικό λόγο και στερεότυπα. Θυμάμαι για παράδειγμα όταν κάποια εργασία ήθελε να γίνει από μια συμφοιτήτριά μου όπου θα αποδείκνυε γιατί ένα ομοφυλόφιλο ζευγάρι δεν είναι κατάλληλο για τεκνοθεσία. Είχε γίνει ένα μεγάλο θέμα για αυτό το λόγο [...] ασχολούμαστε στο τμήμα πολύ με αυτό το θέμα και υπάρχει στα πλαίσια της αναδοχής η προοπτική να γίνει και από ομόφυλα ζευγάρια”.*

Ακόμη μια διάκριση που υπέστη η συγκεκριμένη φοιτήτρια πραγματοποιήθηκε από συμφοιτητή/συμφοιτητές της.

M1: *“Είχαν ειπωθεί άσχημα πράγματα για το pride μια φορά γιατί εγώ ακτιβίζω και ήμουν σε μια ομάδα που έχει να κάνει με οροθετικά άτομα και αυτή η οργάνωση έχει ως πούμε ένα κέντρο ημέρας που στηρίζει ψυχοκοινωνικά, άτομα που εργάζονται στο σεξ.*

Και επειδή είχαν κατέβει αυτά τα ίδια τα άτομα επειδή είναι πολύ καταπιεσμένα από αυτή τη κοινωνία, είχε ειπωθεί από συμφοιτητή 'βγήκαν και οι που-- βγαίνουν όλοι μαζί και ζητάνε δικαιώματα κλπ και αυτό μου είχε απαντήσει όταν συζητάγαμε για την ορατότητα του pride. [...] δεν είχαμε πολλές καθηγήτριες που ήταν ομοφοβικές, όμως νομίζω ότι μια καθηγήτρια είχε πει κάτι σε ένα ζευγάρι ομόφυλο που φοιτούσε στο τμήμα[...] κάποιιο σχόλιο (είχε πει), επειδή είχε δει αυτά τα άτομα να εκφράζουν ανοιχτά τη σχέση τους αλλά επειδή δεν έχω δει δεν μπορώ να πω.”

Τέλος, αναφέρθηκε και σε ένα άλλο γεγονός, στο οποίο δεν αντέδρασε καθώς δεν ήταν παρούσα, αλλά το οποίο συνέβη στα πλαίσια του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος και έγινε γνωστό από άτομο που ήταν εκεί κατά τη διάρκεια της συζήτησης.

M1: “Μια συμφοιτήτρια είχε πει ότι την συμπαθώ τη M1 ωστόσο την έκανα unfollow στο Instagram, καθώς με ενοχλεί να βλέπω να ανεβάζει φωτογραφίες που είναι αγκαλιά με την κοπέλα της. Δε χρειάζεται”.

Η συγκεκριμένη συνεντευξιαζόμενη ανήκει σε Τμήμα θεατρικών σπουδών και αναφέρει. *M2: “Πρώτο έτος. Και σε ένα μάθημα που λεγότανε ζητήματα φύλου στο θέατρο του Σαίξπηρ ήταν κάποιες συμφοιτήτριες οι οποίες ήταν μεγάλες σε ηλικία, άνω των 50 οι οποίες είχαν κάποιες απαρχαιωμένες απόψεις. Συγκεκριμένα θυμάμαι μια όταν ειπώθηκε κάτι και άφησα να εννοηθεί ότι ανήκω στην ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα, εκείνη άρχισε να οργίζεται ότι αυτά είναι ανωμαλίες και αφύσικα πράγματα και καλό είναι να μην παρομοιάζουμε τη φύση με όλους αυτούς, και άλλα τέτοια σκηνικά. Ε και συγκεκριμένα δήλωνε και ψυχολόγος. Ότι να ναι”.*

B2: “Γενικά όταν κατάλαβα τον σεξουαλικό προσανατολισμό μου είχα πολλά σχόλια από φίλους στο πανεπιστήμιο που μπορεί ούτε οι ίδιοι να μην καταλάβαιναν ότι είναι άσχημα, για παράδειγμα μια φίλη μου, μου έλεγε ότι αφού δεν έχω πάει με αγόρι δεν ξέρω τη σεξουαλικότητα μου και γενικά έλεγαν ότι είναι περίεργο [...] Ένα άλλο είναι όταν μια κοπέλα έτυχε να φλερτάρει μια άλλη κοπέλα και η πρώτη μιλούσε με αηδία όταν το περιέγραφε και φυσικά ήταν αδύνατον να της πω πως εγώ είμαι λεσβία [...] Ακόμα και άτομα που ήταν ΛΟΑΤ, όταν είπα την σεξουαλικότητά μου είχαν περίεργες αντιδράσεις.”

M4: “Ένα σημείο που μπορώ να θυμηθώ, ένα άτομο προσπαθούσε να μάθει κάποια πράγματα για μένα κάνοντας ένα χιούμορ έτσι περίεργο αλλά δεν ήταν ότι με πείραζε η είπε ξεκάθαρα κάποια προσβολή για μένα [...] Δηλαδή είπε ας πούμε 'όλοι οι γκέι ντύνονται με χρώματα, δεν φοράνε μαύρο συχνά χαχαχα' που αυτό δεν είναι αστείο”.

E2: “Η αλήθεια είναι ότι θυμάμαι στο πρώτο έτος ότι πάλι από συμφοιτήριά μου που πάλι πήγε η συζήτηση εκεί και αποφάσισα ότι θέλω να είμαι ελεύθερη να μιλήσω για την σεξουαλικότητά μου, όπως σου είπα και πιο πριν ο κάθε άνθρωπος θα έπρεπε να αισθάνεται ελεύθερος να εκφραστεί για αυτό, και η αλήθεια είναι ότι άκουσα ένα σχόλιο ότι αυτό δεν είναι σωστό να έχω αυτόν τον σεξουαλικό προσανατολισμό και ότι πλέον όλοι το κάνουν για στυλ, δεν το εννοούν και ότι είναι της μόδας [...] Ένοιωσα χάλια βασικά γιατί αισθάνθηκα ουσιαστικά ότι κάποιος αναιρεί την ύπαρξή μου και την ύπαρξη των συναισθημάτων μου απέναντι στον έρωτα και σε κάτι που υποτίθεται πως πρέπει να είναι πολύ όμορφο. Αισθάνθηκα εκείνη τη στιγμή ότι αυτό αναιρείται, γιατί ουσιαστικά μου λένε ότι αυτό που είμαι και αυτό που θέλω είναι απλά μια φάση και ότι είναι της μόδας και ότι δεν είναι κανονικό μέσα σε εισαγωγικά. [...]. Η αγάπη είναι αγάπη και όπως ένα Στρέιτ άτομο δεν είναι της μόδας να ερωτευτεί ένα άτομο του αντίθετου φύλου, έτσι δεν θα έπρεπε να θεωρείται της μόδας ένα άτομο ομοφυλόφιλο να ερωτευτεί ένα άτομο του ίδιου φύλου. Και νομίζω ότι θεωρείται της μόδας ακριβώς λόγω της κοινωνικής προκατάληψης που υπάρχει απέναντι σε αυτό”.

Μόνο ένας (1) φοιτητής ανέφερε ότι καθηγήτρια ήταν εκείνη που προέβη σε ομοφοβικό σχόλιο απέναντί του.

B3: «έχω ας πούμε μια καθηγήτρια, είχα πάει με το αγόρι μου ως εθελοντής, ήταν εμφανές ότι είμαστε ζευγάρι και έκανε ένα αστείο ενώ παίζαμε ένα παιχνίδι.»

Υπήρχαν όμως και συμμετέχοντες οι οποίοι δεν αφηγήθηκαν ένα δικό τους βίωμα αλλά προέβησαν στην περιγραφή μιας κατάστασης διάκρισης που αφορούσε άλλα πρόσωπα στη τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Σε αυτό το σημείο τέσσερις (4) φοιτητές ανέφεραν ότι καθηγητές παρουσίασαν ομοφοβική συμπεριφορά απέναντι σε άλλους συμφοιτητές τους.

M2: “Ήταν μια καθηγήτρια η οποία με όχι κακή πρόθεση δεν μπορούσε να αντιληφθεί ότι κάποια πράγματα που έλεγε ήταν ομοφοβικά και της ζέφευγαν διάφορα. Εκεί έπαιρνα θέση, έδειχνε να κατανοεί και να καταλαβαίνει το λάθος της αλλά γενικά είχε κάποιες απόψεις περίεργες [...] είχε πει ας πούμε την λέξη 'πούστης' σαν χαρακτηρισμό κάποιου ομοφυλόφιλου άντρα, μέσα στη τάξη γιατί είναι πολύ φλου η συγκεκριμένη οπότε τα λέει διαφορά τέτοια και δεν τη νοιάζει”.

E3: “Έχω σίγουρα έναν συγκεκριμένο καθηγητή στο νου μου, ο οποίος εξέφραζε ξεκάθαρα και ρατσιστικές και ομοφοβικές τάσεις. Θεωρώ ότι αν ανοιγόμουν και έλεγα κάτι για τον σεξουαλικό μου προσανατολισμό στον ίδιο, δεν υπήρχε περίπτωση να

περάσω το μάθημα και πόσο μάλλον να υποστώ κάποια διάκριση [...] Είτε ήταν κάποια ρατσιστική συμπεριφορά είτε όχι, γενικότερα το αμφιθέατρο φαινόταν να εναντιώνεται στον καθηγητή και να συσπειρώνεται ώστε να εκφέρει την αντίθετη άποψη, αλλά δεν φαινόταν εκείνος να είναι ιδιαίτερα δεκτικός ως προς οποιαδήποτε άλλη απάντηση, γιατί παρουσιαζόταν ως την κλασική αυθεντία του καθηγητή “εγώ ξέρω εσείς δεν ξέρετε, είσατε μικροί ακόμα”. Παρουσίαζε γενικότερα το ζήτημα της ανοιχτής αντίληψης ως ρομαντισμό. Γενικά, δεν έχω παρατηρήσει κάποια παρόμοια συμπεριφορά σε άλλον καθηγητή αλλά η ευαισθητοποίηση των καθηγητών στα ζητήματα των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων είναι ένα άλλο ζήτημα, ή έλλειψη βασικά ευαισθητοποίησης.”

B3: “Γενικά δεν ξέρω πολλά ορατά κουίρ άτομα στο πανεπιστήμιο, για παράδειγμα είχα έναν συμφοιτητή ο οποίος ήταν λιγότερο συμβατικός είχε βαμμένα μαλλιά, φαινόταν ότι ενδεχομένως ήταν κουίρ και είχε δεχτεί σχόλια από έναν καθηγητή για τα μαλλιά του.”

M3: “Κοίταξε στο πρώτο έτος στην αρχή για ένα άτομο που είναι πιο εξωστρεφής μπορεί κάνα δυο χαζογελάκια την πρώτη ή την δεύτερη μέρα να τα είχα δει, αλλά μετά και όλα αυτά τα άτομα το αγκάλιασαν αυτό το άτομο”.

Τρεις (3) από τους συμμετέχοντες αναφέρθηκαν σε μια μορφή ομοφοβικής συμπεριφοράς υπό την επικάλυψη του χιούμορ.

M2: “Σίγουρα από τους μεγαλύτερους υπάρχουν αυτά τα παλιομοδίτικα αστεία...“είσαι έτσι άρα είσαι γκέι” είσαι το ένα είσαι το άλλο. [...] Δεν πήρα (θέση) γιατί ήταν μεταξύ τους.”

M3: “Κοίταξε στο πρώτο έτος στην αρχή για ένα άτομο που είναι πιο εξωστρεφής μπορεί κάνα δυο χαζογελάκια την πρώτη ή την δεύτερη μέρα να τα είχα δει, αλλά μετά και όλα αυτά τα άτομα το αγκάλιασαν αυτό το άτομο-- εννοώ εντάχτηκε κανονικά σε παρέες, δεν είχε ποτέ κάποιο σχόλιο, δεν το απομονώσανε, τίποτα. [...] Θα μπορούσα να τα αποδώσω (τα γελάκια) στο γεγονός ότι μόλις είχαν βγει από το κλειστό σχολικό περιβάλλον οπότε θεωρώ ότι μετά πολλοί άνοιξαν περισσότερο το μυαλό τους. Αυτό είναι στη δικιά μου άποψη, ξέρεις, πέρα από αυτό, δεν έχω δει κάτι.”

M4: “Ένα σημείο που μπορώ να θυμηθώ, ένα άτομο προσπαθούσε να μάθει κάποια πράγματα για μένα κάνοντας ένα χιούμορ έτσι περίεργο αλλά δεν ήταν ότι με πείραζε η είπε ξεκάθαρα κάποια προσβολή για μένα [...] Δηλαδή είπε ας πούμε 'όλοι οι γκέι ντύνονται με χρώματα, δεν φοράνε μαύρο συχνά χαχαχα' που αυτό δεν είναι αστείο”.

7.6. Αντιμετώπιση της διάκρισης

Τέσσερα (4) από τα άτομα που δέχτηκαν τα ίδια διάκριση, μας περιέγραψαν τον τρόπο που αντέδρασαν.

Η M2 επιδίωξε να απαντήσει άμεσα σε καταστάσεις όπου δέχτηκε διάκριση στο αμφιθέατρο:

M2: “Εκεί θύμωσα. Η αλήθεια είναι ότι δεν ήμουν και πολύ ήρεμη ούτε εγώ και υπήρξε μια ένταση ανάμεσα μας. Τη ρώτησα, τι σκατά κάνει στο τμήμα μας ενώ έχει τέτοιες απόψεις. Και ειδικά σε αυτό το μάθημα. Πας σε ένα μάθημα, ζητήματα φύλου λέγεται, τι θα κάνεις. Και εκεί προφανώς πως στο θέατρο του Σαίξπηρ, ο Σαίξπηρ έπαιζε πάρα πολύ με τα φύλα, τη σεξουαλικότητα και τη ταυτότητα φύλου για τους ηθοποιούς του. Οπότε θα έπρεπε να το ξέρει λίγο που μπλέκει. [...] Εκείνη ήταν φουλ έτοιμη να τσακωθεί και λέω εγώ μετά άστο δεν θα ασχοληθώ. 100 άτομα να παρατηρούν 2-3 άτομα να τσακώνονται. Λέω άστο πάει στο καλό. Άμα θέλει θα καταλάβει. εγώ ότι είχα να πω το είπα. [...] Η καθηγήτρια είχε πάρει μέρος, είχε πει ότι να μην αναπαράγονται τέτοιες απόψεις μέσα στην αίθουσα, είπε σε εκείνη. [...] Γελούσα να σου πω την αλήθεια. Γιατί αυτά που έλεγε μου φαινόταν αστεία. Οπότε θα έλεγα ότι μου βγήκε περισσότερο σε ειρωνεία πάρα σε θυμό. Εγώ μπορεί να ήμουν θυμωμένη άλλα γελούσα πολύ γιατί θεωρούσα πολύ γελοία αυτά που έλεγε.”

M2: “Εκεί πήρα θέση προφανώς και της είπα ότι δεν είναι ωραίο να το εκφράζει έτσι και από τη στιγμή που και η ίδια δεν ανήκει στη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα και δεν έχει το στίγμα του 'πούστη' ας πούμε δεν μπορεί να το εκφράζει αυτό και να το λέει. Άλλο να το λέω εγώ ας πούμε που κουβαλάω το βάρος σε εισαγωγικά της ομοφυλοφιλίας και άλλο να το πει μια cis straight γυναίκα. [...] Κατάλαβε τι της είπα και είπε ότι ok δεν θα ξανά αναφερθεί με τέτοιο τρόπο.”

Η ίδια δεν αντέδρασε όταν έμαθε από ένα τρίτο άτομο ότι σχολιάστηκε αρνητικά λόγω του σεξουαλικού της προσανατολισμού:

M2: “Αυτό όταν μου ήρθε από τρίτο άτομο εγώ δεν πήγα να το συζητήσω. Θεώρησα ότι ήταν σημαντικό να μιλήσω στο μάθημα όταν ειπώθηκε το θέμα της τεκνοθεσίας γιατί με αφορά και άμεσα”.

Η M1 επέλεξε επίσης να **απαντήσει άμεσα** στο σχόλιο που δέχτηκε από συμφοιτήριά της.

M1.: “Είχε ειπωθεί μια δυσανασχέτηση από μια συμφοιτήριά μου όπου είχα απαντήσει εγώ και είχα πει ότι ‘ξεκάθαρα θεωρείς ότι είσαι καλύτερη από μένα να

μεγαλώσεις ένα παιδί αυτή τη στιγμή;’ Τη ρώτησα έτσι ευθέως και γύρισε αυτή και το αμφιθέατρο και με κοίταζε και λέω ότι εντάξει δεν είμαι υποχρεωμένη ας πούμε να ακούω τις μπουρδες σου.”

Η Ε2 χρησιμοποίησε **την συζήτηση** ως τρόπο αντιμετώπισης

Ε2: “Η αλήθεια είναι ότι προσπάθησα να κάνω μια συζήτηση. [...] Να της εξηγήσω ότι δεν είναι κάτι που δεν είναι φυσιολογικό, είναι κάτι απόλυτα φυσιολογικό και να της εξηγήσω ότι το να αγαπάς όποιον θες να αγαπάς δεν είναι της μόδας [...] Βέβαια να πω την αλήθεια τότε δεν είχα και πολύ την αυτοπεποίθηση να μιλήσω απέναντι σε ομοφοβικά σχόλια γιατί αισθανόμουν ότι μπορεί να πάρει πιο μεγάλες διαστάσεις.”

Ο Μ4 ήταν ο μόνος που **δεν αντέδρασε** με κάποιον τρόπο σε σχόλιο που δέχτηκε από συμφοιτητή του:

Μ4: “Ένα σημείο που μπορώ να θυμηθώ, ένα άτομο προσπαθούσε να μάθει κάποια πράγματα για μένα κάνοντας ένα χιούμορ έτσι περίεργο αλλά δεν ήταν ότι με πείραζε η είπε ξεκάθαρα κάποια προσβολή για μένα [...] Δηλαδή είπε ας πούμε ‘όλοι οι γκέι ντύνονται με χρώματα, δεν φοράνε μαύρο συχνά χαχαχα’ που αυτό δεν είναι αστειό [...] Ένοιωσα αδιαφορία, ούτε γέλασα, ούτε απάντησα. Δεν ήμουν μόνος μου, ήμασταν στο διάλειμμα με παρέα και απάντησαν οι άλλοι ότι δεν ισχύει αυτό που λες. Αλλά εγώ δεν απάντησα κάτι.”

7.7. Αξιολόγηση αντιδράσεων απέναντι στην διάκριση

Όσον αφορά την αξιολόγηση των αντιδράσεων των φοιτητών στις περιπτώσεις των διακρίσεων που αντιμετώπιζαν, η Μ1 ήταν η μόνη που ανέφερε ότι δεν θα άλλαζε κάτι στην αντίδρασή της και ότι δεν μετάνιωσε καθόλου για τον τρόπο που αντέδρασε, ενώ οι υπόλοιποι φοιτητές είπαν ότι ίσως ή σίγουρα θα έπρεπε να είχαν κάνει περισσότερη συζήτηση, να είχαν μιλήσει περισσότερο.

Η Μ1 όταν ρωτήθηκε πως αξιολογεί τώρα την αντίδρασή της σε αυτά που περιέγραψε, απάντησε:

Μ1: “Γενικά θεωρώ πως είναι πολύ *debate* αυτή η ερώτηση. Δεν ξέρω κατά πόσο έχει νόημα να αξιολογήσει κάποιος πως αντιδρά σε μια διάκριση που έχει δεχτεί. Που δεν τη δέχτηκα εγώ τελείως άμεσα παρόλο που όντως στοχοποιήθηκα επειδή απάντησα σε κάτι που έχει να κάνει με τη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα. Σαν υπονοήθηκε και από τη καθηγήτρια και από τις δύο συμφοιτήτριες ότι αν δεν ήταν ΛΟΑΤΚΙ το θέμα δεν θα

απαντούσα. Αλλά θεωρώ ότι πραγματικά επειδή μπαίνουν πολύ στη διαδικασία τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα να επιχειρηματολογούμε και να εξηγούμε, εγώ το θεωρώ λογικό να γίνεται ειδικά σε τέτοια πλαίσια που μιλάμε για την εκπαίδευση μας, ωστόσο δεν το θεωρώ υποχρεωτικό. Κάθε ΛΟΑΤΚΙ άτομο πρέπει να έχει την αυτοδιάθεση να επιλέξει αν θέλει να δαπανήσει χρόνο. Εγώ προσωπικά δεν το κάνω πάντα. Δεν θεωρώ ότι πάντα πρέπει να χαλάω χρόνο και ουσιαστικά να επενδύω στο να εξηγήω πράγματα που ο άλλος πρέπει να δαπανήσει αυτός χρόνο για να καταλάβει, γιατί είμαστε στο 2022 ας πούμε. Θεωρώ ότι όντως το να φύγω από το μάθημα είναι η πιο σωστή στάση όταν ενώ έχει εκλείψει ένα θέμα κάποιος έχει παραβιάσει ουσιαστικά τον κώδικα δεοντολογίας του, έχει άδεια ασκήσεως επαγγέλματος αυτός που διδάσκει και ουσιαστικά προσπαθεί να μας μάθει πως να δουλεύουμε. Δεν θεωρώ ότι πρέπει να του δώσω αξία, θεωρώ ότι πρέπει να φύγω εφόσον είναι ένα θέμα που επαναλαμβάνεται παρόλο που εγώ το έχω αφήσει...ή που κατέγραφα τα προβληματικά σημεία ενός βιβλίου και που έκανα κάτι για αυτό. Αυτό είναι κάτι που έκανα εγώ γιατί άντεχα εκείνη την ώρα να το κάνω. Ίσως σε κάποια άλλη φάση της ζωής μου να μην είχα όρεξη να το κάνω. [...] όχι δεν το μετάνιωσα. Είναι σαν να λέμε πχ έφαγα ξύλο και το κατήγγειλα ή δεν το κατήγγειλα. Κοίτα το πανεπιστήμιο είναι από τα πιο ασφαλή πλαίσια που έχω υπάρξει ως ΛΟΑΤΚΙ παρόλο που έχω υποστεί διακρίσεις.”

Όταν ερωτήθηκαν πως θα αξιολογούσαν σήμερα τον τρόπο με τον οποίο αντέδρασαν, η M2, ο M4 και η E2 απάντησαν:

M2: “Θα μπορούσα να το είχα αντιμετωπίσει ίσως πιο διπλωματικά, δηλαδή να μιλήσω λίγο παραπάνω πάρα να γελάω. Αλλά ήμουν και πρώτο έτος δεν ήξερα ακόμα να εκφράζομαι όπως θα ήθελα.”

M4: “Δεν θεωρώ ότι θα άλλαζα κάτι. Θεωρώ ότι θα προσπαθούσα πάλι να κρατήσω την ψυχραιμία μου και να μην πω κάποια άσχημη κουβέντα για αυτό που άκουσα. Το ιδανικό θα ήταν να μιλήσω και να εξηγήσω αλλά άνθρωπος είμαι και εγώ πάνω από όλα δεν έχω υπομονή για όλα. Νομίζω ότι αντέδρασα καλά.”

E2: “Τώρα η αντιμετώπισή μου θα ήταν εντελώς διαφορετική, εννοείται ότι θα μιλούσα πιο πολύ από ότι προσπάθησα να κάνω συζήτηση τότε, αλλά και η συζήτηση που προσπάθησα να κάνω δεν έφερε κάποιο ιδιαίτερο αποτέλεσμα, το μόνο που απάντησε η συμφοιτήτριά μου ήταν ότι “εντάξει δεν μπορώ να ξέρω αλλά εγώ πιστεύω αυτό που σου είπα.”

7.8. Συνθήκες στο εκπαιδευτικό περιβάλλον που φοιτάς που ενθαρρύνουν ή αποτρέπουν την έκφραση της σεξουαλικής σου ταυτότητας

Στο συγκεκριμένο άξονα υπήρξε πληθώρα απόψεων, καθώς τα άτομα έχουν διαφορετικές εμπειρίες και ερμηνείες των καταστάσεων που βιώνουν. **Αρκετοί από αυτούς ανέφεραν ως ενθαρρυντικό στοιχείο τη καλή σχέση (οικειότητα) με τους καθηγητές των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων όπου ανήκουν και την άμεση επαφή που έχουν με αυτούς.** M2: *“Έχω και πολύ καλές εμπειρίες πάνω σε αυτό. Με άλλες καθηγήτριες ας πούμε. Είχα μια πολύ καλή που κάναμε τις Βάκχες του Ευριπίδη. Αυτό το έργο έχει πολλά στοιχεία και για τη σεξουαλικότητα και την ταυτότητα φύλου και για όλα αυτά και πιάσαμε πάρα πολύ το θέμα της ομοφυλοφιλίας και της διεμφυλικότητας”*.

Επίσης, αναφέρθηκαν στο θετικό περιεχόμενο των βιβλίων προς τα ομοφυλόφιλα άτομα όπως και στον ίδιο το χαρακτήρα του πανεπιστημίου, κυρίως σε άτομα που φοιτούν σε ανθρωπιστικά επαγγέλματα, όπως τα τμήματα της κοινωνικής εργασίας και της ψυχολογίας.

Ο M4 αναφέρει *“Υπήρχε ένα Project που κάναμε κάθε Τετάρτη και συζητούσαμε για διάφορα θέματα και ένα από αυτά ήταν η έκφραση του σεξουαλικού προσανατολισμού και εκεί πέρα ένιωσα ότι όντως υπήρχε μια ευκαιρία να πεις πράγματα για τον εαυτό σου, πιο προσωπικά, να αφήσεις λίγο το ακαδημαϊκό ύφος και να είναι πιο ήρεμα. Ένιωσα ότι πχ μας έγιναν κάποιες ερωτήσεις για παράδειγμα θα θέλαμε να είμαστε LGBTQ ή να ανήκεις σε κάποια άλλη μειονότητα; Και εκεί σου έδινε το βήμα να απαντήσεις και να πεις είμαι LGBTQ και είμαι καλά”*.

Η M1 θέτει το ζήτημα της **συμπεριλιπτικότητας στους εκπαιδευτικούς.** M1: *“Υπάρχουν τέσσερις ΛΟΑΤΚΙ καθηγητές. Μπορεί κάποιοι να μην το εκφράζουν ανοιχτά στο μάθημα αλλά να ξέρουμε ότι ανήκουν στον ακτιβιστικό χώρο, έχουμε μάθημα, και βιβλία με αναφορές απλά έχουμε ένα μάθημα που το θεωρώ πάρα πολύ καλό. Το διδάσκουν ως επιλογής δύο από τις καθηγήτριες που είναι σχετικές στο χώρο της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας και το βιβλίο είναι συμπερίληψη και ανθεκτικότητα και έχουν γράψει και αυτές μέσα. Μας το διδάζανε και με διαφάνειες. Γίνεται αυτό 2 με 3 χρόνια”*.

Για την E1 η στήριξη των καθηγητών αλλά και το ενθαρρυντικό εκπαιδευτικό υλικό δημιουργούν μια αίσθηση ασφάλειας. E1: *“Εμένα ευνοεί την έκφραση της σεξουαλικής μου ταυτότητας κατά πρώτον γιατί μέσω των καθηγητών και των μαθημάτων που κάνουν, νοιώθω ότι αν κάποια στιγμή γίνει κάτι θα έχω μια στήριξη*

με την έννοια ότι αν νοιώσω πιεσμένος από ένα περιστατικό διάκρισης θα τους το συζητήσω με πολύ άνεση. Συμβάλλουν φυσικά τα μαθήματα, γιατί έχουμε και το μάθημα της διαφορετικότητας που μιλάει για τα συγκεκριμένα άτομα, είναι συγκεκριμένοι καθηγητές που ασχολούνται αρκετά με το συγκεκριμένο θέμα, επίσης υπάρχουν ορισμένοι καθηγητές που μας λένε πως ότι χρειαζόμαστε, άμα θέλουμε να μιλήσουμε, μπορούμε να το επικοινωνήσουμε και το τρίτο θετικό είναι φυσικά ο ίδιος ο χαρακτήρας του πανεπιστημίου γιατί καλώς ή κακώς επειδή είμαστε σε επαρχία γνωρίζουμε όλοι μεταξύ μας, θεωρώ πως πούμε ότι αν συνέβαινε το οτιδήποτε στο αμφιθέατρο σίγουρα το άτομο θα είχε μια υπεράσπιση εκτός αν το βλέπω εγώ πολύ ρομαντικά και δεν είναι έτσι η πραγματικότητα”.

Για τη συγκεκριμένη συνεντευξιαζόμενη **ο ίδιος ο κλάδος σπουδών (Κοινωνική Εργασία)** της προσφέρει την ενθάρρυνση που έχει ανάγκη: *E4*: “Οπότε θεωρώ είναι ένα σύμπλεγμα παραγόντων με αρχικό τις αρχές που διέπουν γενικότερα το επάγγελμα της κοινωνικής εργασίας, οι οποίες είναι υποστηρικτικές σε κάθε μειονότητα, οπότε αυτό από μόνο του δίνει ένα πολύ μεγάλο αβαντάζ σε φοιτητές όπως εγώ, νοιώθω δηλαδή ότι ενδεχομένως κάποια ομοφοβική ή παρεμβατική συμπεριφορά θα είναι κατακριτέα από το ευρύτερο σύνολο και των επαγγελματιών και των φοιτητών και μιας μερίδας ανθρώπων οι οποίοι περιβάλλουν το Πανεπιστήμιο, οπότε αρχικά και νούμερο ένα βάζω αυτό. Δεύτερον, είναι γνωστό ότι υπάρχουν καθηγητές οι οποίοι είναι Γκέι στο τμήμα μου και είναι ανοιχτά Γκέι, είναι με την ταυτότητά τους out, οπότε και αυτό δίνει θεωρώ μεγάλη ασφάλεια σε έναν φοιτητή ο οποίος βιώνει μια αντίστοιχη κατάσταση και οι συμφοιτητές μέσα σε όλο αυτό το πλαίσιο συμβαδίζουν κάπως. Στο παρελθόν είχε υπάρξει φοιτητής του τμήματος ο οποίος είχε μαθευτεί ότι είχε ενταχθεί σε ακροδεξιό κόμμα, αλλά αυτό ανήκει στο παρελθόν δηλαδή στα έτη που εγώ φοιτώ δεν έχει συμβεί κάποιο τέτοιο «σκάνδαλο». Επιπλέον, το εκπαιδευτικό υλικό έχει αναφορές σε αυτά τα ζητήματα όπως και με το μάθημα έκφυλες ταυτότητες και σεξουαλικός προσανατολισμός που είναι πάρα πολύ σημαντικό να υπάρχει και κατά τη γνώμη μου δεν θα έπρεπε να είναι και επιλογής, αλλά θα έπρεπε να είναι υποχρεωτικό. Εντάζει αυτό τώρα είναι μια άλλη συζήτηση για τα κενά του προγράμματος σπουδών, η οποία δεν ανήκει σε αυτή τη συζήτηση, ότι είναι ένα σύμπλεγμα που αφορά ανθρώπους, αρχές και πληροφορίες από τα συγγράμματά μας”.

Ακόμη έγινε αναφορά στη θετική συμπεριφορά τόσο των καθηγητών όσο και της φοιτητικής κοινότητας στο χώρο του πανεπιστημίου αλλά και στο σχετικά νέο θεσμό του συνηγόρου του φοιτητή :

B2: *“Σίγουρα η λεκτική συμπεριφορά και των καθηγητών και της φοιτητικής κοινότητας δηλαδή, να είναι φιλική προς τα ομοφυλόφιλα άτομα, η υποστήριξη σε άτομα που βιώνουν επιθέσεις γιατί πολλές φορές όταν βλέπουμε κάτι τέτοιο σιωπούμε ή το βγάζουμε βίντεο και γελάμε... θα μπορούσε τα βιβλία να συμπεριλαμβάνουν ομοφυλοφιλικές σχέσεις και οικογένειες”.*

Ο Β4 κάνει σημαντική αναφορά στο θεσμό του συνηγόρου του φοιτητή: B4: *“Μετά άλλος ένας παράγοντας είναι και ο θεσμός του συνηγόρου του φοιτητή που καθιερώθηκε μέσα στη καραντίνα που δεν είναι τόσο γνωστός, τουλάχιστον μέσα από συζητήσεις που έχω, άρα σε περίπτωση που γίνει κάποια διάκριση δίνεται η δυνατότητα στο άτομο να το συζητήσει με τον υπεύθυνο καθηγητή”.*

Δυο (2) άτομα θεατρικών σπουδών εξέφρασαν ενθαρρυντικές εμπειρίες από τα μαθήματα των σχολών τους:

M2: *“Κοίτα σε μαθήματα δεν θυμάμαι να έχουμε κάποιο ιδιαίτερο μάθημα που να ασχολείται με όλα αυτά να σου πω την αλήθεια. Απλά είμαστε το τμήμα θεατρικών σπουδών οπότε η έκφραση στο θέατρο είναι ένα από τα χαρακτηριστικά του. Οπότε υπάρχει...επιτρέπεται πως να στο πω, είχαμε μια ημερίδα για τον σεξουαλικό προσανατολισμό πρόσφατα την οποία δεν παρακολούθησα δυστυχώς γιατί δεν μπόρεσα. Είχαμε μια τέτοια ημερίδα που ασχολούταν με τα ΛΟΑΤΚΙ ζητήματα το μπούλινγκ και το πανεπιστήμιο. Ναι είχαμε”.*

E2: *“Για παράδειγμα είναι κάποια μαθήματα στα οποία μιλάμε για το πως η εκπαίδευση περισσότερο αναπαράγει τις κοινωνικές προκαταλήψεις, παρά να τις μετασχηματίζει, όπως θα έπρεπε να κάνει και εμείς σαν τάξη και η καθηγήτρια προσπαθούμε να κάνουμε ακριβώς αυτό, οπότε υπάρχουν όντως κάποια μαθήματα και κάποιοι καθηγητές, όπως η προηγούμενη καθηγήτρια που ανέφερα, που δεν μιλάνε με στερεότυπα είναι απόλυτα ανοιχτοί και αποδεικτικοί σε οποιαδήποτε σεξουαλικότητα και γενικά οτιδήποτε φέρνει ο καθένας από τα βιώματά τους και τις εμπειρίες τους μέσα στην ομάδα, λέω ομάδα γιατί σε αυτά τα μαθήματα είμαστε μικρές ομάδες δεν είμαστε πάρα πολλά άτομα όπως στα περισσότερα μαθήματα. Σε αυτά τα μαθήματα, τα οποία είναι 2-3 όντως αισθάνομαι ελεύθερη, δεν έχει τύχει βέβαια να εκφράσω τη σεξουαλικότητά μου, αλλά αν τύχαινε να το κάνω θα ένοιωθα ελεύθερη στις συγκεκριμένες καθηγήτριες και τα συγκεκριμένα μαθήματα». Η αλήθεια είναι ότι δεν έχουμε σχετικά μαθήματα, δηλαδή για να μιλήσουμε για τη διαφορετικότητα πρέπει ο ίδιος ο καθηγητής να το κάνει ή κάποιος συμφοιτητής/τρια που θα παρουσιάσει ως πούμε κάτι πάνω σε αυτό το θέμα. Απλώς σε αυτά τα μαθήματα έχω παρατηρήσει ότι αρκετοί επιλέγουν να το κάνουν”.*

Ακόμη, ένας (1) συμμετέχοντας ανέφερε ότι η πλειοψηφία του γυναικείου πληθυσμού των φοιτητών αλλά και των καθηγητών ενθαρρύνει την έκφραση του:

B4: “Ενθαρρυντικό είναι π.χ. ότι οι πλειοψηφία των καθηγητριών είναι γυναίκες που στο είπα πριν εμένα προσωπικά με βοήθησε πχ ότι το τμήμα (αυτό που θα πω βέβαια μπορεί να είναι και στερεότυπο)απαρτιζόταν περισσότερο από κορίτσια απλά τα κορίτσια σε γενικές γραμμές και χωρίς να γενικεύω είναι πολύ πιο ανοιχτά και friendly στο να έχουν έναν γκέι φίλο και στο να κάτσουν να συζητήσουν μαζί του ή να τον υπερασπιστούν σε περίπτωση που τύχει κάτι. Βασικά έχει να κάνει περισσότερο με τα βιώματα μου γιατί από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου δεν θυμάμαι να έχω ακούσει ποτέ κάποια κοπέλα να εκφραζόταν του τύπου «πω πω το γκέι, το πουστάρα» σε αντίθεση με ανδρικές παρέες είναι κάτι το οποίο υπάρχει, επομένως καταλαβαίνεις ότι όταν κάτι τέτοιο υπάρχει σε μια παρέα αυτό δεν σε κάνει να νιώθεις άνετα να εκφραστείς οπότε λόγω των βιωμάτων μου, μου έχει δημιουργηθεί i αυτή η εικόνα. Υπάρχουν κάποιο στερεότυπα από την κοινωνία πχ ότι αν κάνεις παρέα με γκέι άτομο θα σε πουν και σένα γκέι ή ότι να κάτσεις να πεις τι κλπ”.

Επιπροσθέτως, δυο άτομα που φοιτούν σε σχολές θετικών και τεχνολογικών σπουδών δήλωσαν πως στο πανεπιστήμιο τους δεν υπάρχει «χώρος» για την διαφορετικότητα και γενικά δεν υπάρχει ο ενθαρρυντικός παράγοντας της ελεύθερης συζήτησης μέσα στο μάθημα ή με τους καθηγητές και τους φοιτητές:

B3: “Δεν υπάρχει κανένα μάθημα δυστυχώς που να έχουμε την ευκαιρία, που να κάνουμε τέτοιες συζητήσεις περί σεξουαλικότητας κλπ. Γενικά στο πανεπιστήμιο η διαφορετική σεξουαλικότητα είναι κάτι το αόρατο. Είναι λίγο ταμπού κατά κάποιο τρόπο, γενικά οι καθηγητές είναι απόμακροι ,αδιάφοροι σε τέτοια θέματα”.

M3 “Ε ναι.. από μεριά καθηγητή δεν έχει τύχει. Από μεριά μαθημάτων εξαρτάται και λίγο από την επιστήμη που μελετάει ο καθένας. Δηλαδή, στον δικό μου κλάδο που ασχολείται και με το management και με το hr που ασχολείται με τον τομέα του ανθρώπινου δυναμικού, στο κομμάτι για παράδειγμα αυτό, μιλάει για πράγματα όπως ο σεβασμός στον άλλο άνθρωπο για τη διαφορετικότητα που μπορεί να έχουν τα άλλα άτομα και ως προς τον σεξουαλικό προσανατολισμό και ως προς άλλες κατευθύνσεις οπότε προσπαθούν να περάσουν αυτό το κομμάτι του σεβασμού, της αποδοχής και της συνεργασίας ανεξάρτητα με το ποιον έχεις δίπλα σου. Σε μια σχολή που διδάσκονται ψυχολογία αυτό θεωρώ ότι γίνεται στον 5πλασιο βαθμό. Σε μια πρακτική σχολή, ε, δεν ξέρω τι γίνεται, δεν έχω ακούσει κάτι ιδιαίτερο”.

M3: “στα πλαίσια ενός μαθήματος δεν έχω δει κάτι, ούτε κάποια δράση έχω δει δηλαδή κάποιο σεμινάριο κάποια ενημέρωση κάτι τέτοιο. Σου μιλάω τώρα για δημόσιους φορείς. Σε ιδιωτικούς φορείς τώρα μια φορά είχε τύχει να ακούσω από ένα ινστιτούτο ας πούμε αλλά μέχρι εκεί. Ήταν και ινστιτούτο ψυχολογίας άρα πάλι είχε σχέση με το αντικείμενο σπουδών”.

Όσον αφορά τις συνθήκες που αποτρέπουν την έκφραση της σεξουαλικότητας στο χώρο του πανεπιστημίου, οι απαντήσεις κυμάνθηκαν και πάλι στο υλικό των μαθημάτων και στη συμπεριφορά των καθηγητών : *M1: “Κοίτα ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό που σου είπα με την καθηγήτρια και το βιβλίο και αυτά που έλεγε. Κάποιος καθηγητής που έχει μια εμπειρία και ένα ρόλο και εκφράζει ανοιχτά ότι είναι ασθένεια να είσαι τρανς ή θεωρεί πχ αν το βιβλίο μέσα γράφει ότι η ομοφυλοφιλία είναι νόμιμη και δεν είναι ασθένεια από το 73 και τα τρανς άτομα είναι μηπεδεμένα και είναι γκέι και Λέσβιες και δεν θέλουν να το αποδεχτούν. Αυτό είναι πάρα πολύ κακοποιητικό σαν προσέγγιση και όταν βγαίνεις και το λες αυτό με μια ιδιότητα ανεξάρτητα και-- κάποιος άνθρωπος που είναι κοινωνικός λειτουργός έχει εμπειρία στους τομείς που δουλεύει. Σίγουρα θα χρειαστεί να μάθει πράγματα για αλλά ζητήματα όμως δεν θα είναι παντογνώστης, θα χρειάζεται την βοήθεια ενός εξειδικευμένου ανθρώπου. Δηλαδή άμα δουλεύεις πχ στο προσφυγικών και έχεις για παράδειγμα ένα παιδί που έχει επιληψία, σίγουρα δεν θα έχεις όλες τις απαραίτητες γνώσεις για αυτό όπως ένα άτομο που δουλεύει σε κάποιο κέντρο με τέτοια περιστατικά οπότε θα χρειαστείς να διασυνδεθείς με νευρολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς, νευρολογικά τμήματα η ψυχιατρικά ανάλογα αν υπάρχει συνοσηρότητα. οπότε είναι σημαντικό να μην εκφράζεις την γνώμη σου όταν δεν έχεις επαφή καθόλου με μια ομάδα γιατί όταν τα λες αυτά σημαίνει ότι δεν ξέρεις τίποτα. Δεν είχαμε πάρα πολλούς βέβαια. Υπήρχαν όμως. Εγώ θεωρώ ότι-- και ας πούμε έναν καθηγητή που δεν είναι ομοφοβικός αλλά έχει πάρα πολλές υποθέσεις, ας πούμε υποθέσεις τύπου 'όταν θα παντρευτείς, το αγόρι σου τι λέει για αυτά' αυτά είναι σεξιστικά σχόλια και τα έκανε και σε άντρες και σε γυναίκες και έχει μια τάση ότι πολύ δεδομένα όλα είναι μέσα στα πλαίσια της ετεροκανονικότητας”.*

B4: “Αν ξεκινήσουμε από τους καθηγητές εμένα μου έρχεται ένας άνθρωπος ο οποίος μέσα από τις απόψεις και αυτά που προσπαθούσε να μας μεταβιβάσει για μένα προσωπικά θα ήταν τελείως αποθαρρυντικό να εκφραστώ στο συγκεκριμένο άνθρωπο. Ένας δεύτερος είναι ότι δεν γίνονται κάποιου είδους ημερίδες ή συζητήσεις για αυτά τα ζητήματα και απλά υπάρχει το μάθημα της διαφορετικότητας και γίνονται και

αποσπασματικές αναφορές σε άλλα μαθήματα καταλαβαίνεις ότι μόνο ένα μάθημα δεν μπορεί να καλύψει όλες τις ερωτήσεις και τις απορίες που έχει ένα ΛΟΑΤΚΙ άτομο”.

Ένας ακόμη παράγοντας είναι η συμπεριφορά των φοιτητών και οι ενδεχόμενες προκαταλήψεις που εκφράζουν:

Η Ε3 αναφέρει : “Γενικότερα νομίζω το ότι οποιοσδήποτε θα βασιστεί στο ότι είμαι ας πούμε μια πιο θηλυπρεπής κοπέλα, θεωρώντας αυτόματα ότι πηγαίνω με άνδρες. Πρέπει από μόνη μου να πω ε όχι δεν είναι αυτό που νομίζεις και να δικαιολογηθώ, δηλαδή κρίνουμε από την εξωτερική εμφάνιση και αν ήμουν λίγο περισσότερο ανδροπρεπής δεν θα το θεωρούσαν τόσο αυτονόητο, θα υπήρξε η ερώτηση ποια είναι η δικιά σου ή ποιος είναι ο δικός σου σεξουαλικός προσανατολισμός, ενώ τώρα το θεωρούν αυτονόητο ότι σίγουρα είσαι Στρίτ επειδή έχεις μακριά μαλλιά». « Δεν νομίζω ότι κάποιος καθηγητής θα βρισκόταν σε σημείο να αποκλείσει κάποιον λόγω της σεξουαλικότητάς του, αλλά δεν ξέρω και κατά πόσο ενθαρρύνεται κάποιος ώστε να εκφράσει τη σεξουαλικότητά του. Νομίζω ότι είναι περισσότερο έλλειψη γνώσεων, όχι ότι είναι ομοφοβικοί σε καμία περίπτωση. Απλώς είναι κάτι στο οποίο δεν έχουν εντυρώσει τόσο ώστε να του δώσουν και τόση έκταση”.

M4: “Σίγουρα ήξερα ότι κάποιοι συμφοιτητές μου δεν θα χαρούν τόσο πολύ η δεν θα νιώθουν τόσο άνετα να με βλέπουν να εκφράζω την σεξουαλικότητά μου με τον οποιοδήποτε τρόπο αλλά ίσως πέρα από κάποια βλέμματα δεν ήταν ότι άκουσα κάποια πράξη ότι έγινε. Κάποια βλέμματα αδιάκριτα η κάποιο κουτσομπολιό για το όνομα μου για το πρόσωπο μου αλλά δεν ήρθε κάποιος να μου το πει μπροστά μου, το είδα από μακριά οπότε δεν με επηρέασε ιδιαίτερα , το έχω συνηθίσει κιόλας γιατί και στην κοινωνία έξω γίνεται σε πολύ χειρότερο βαθμό όταν θέλω να εκφράσω την σεξουαλικότητα μου. Δεν με ενόχλησε ιδιαίτερα γιατί έχω συνηθίσει την απόρριψη από άτομα. Δε με επηρέασε. Αν δεν το είχα συνηθίσει θα με επηρέαζε. Ήταν για μένα το φυσιολογικό δεν μου έκανε καμία απολύτως εντύπωση. Όταν σηκώνεσαι στην αίθουσα ή όταν μπαίνεις οι σιγανές συζητήσεις ή τα βλέμματα. Μη σου πω το περίμενα κιόλας”.

M3: “Ε, θα σου πω. Οι μόνες περιπτώσεις που μπορεί να έχει τύχει να το σκεφτώ πάλι μελετώντας τη δικιά μου σχολή, είναι όταν συζητιέται το κομμάτι της "εικόνας" που πρέπει να έχεις στον κλάδο των επιχειρήσεων όπου ουσιαστικά δεν σου λέει μη το δείξεις απλά σου λέει ότι πρέπει να έχεις μια τυπική εικόνα. Ε δεν χρειάζεται εγώ να δείξω ας πούμε το αγόρι μου για να επηρεάσει την εικόνα μου ,όπως μια κοπέλα για παράδειγμα να δείξει το αγόρι της κι να επηρεάσει την εικόνα της ή ένα αγόρι την κοπέλα του αντίστοιχα, είναι ότι με το που θα το πεις, απλά επειδή θα το ξέρουν ότι μάλλον έχεις,

επηρεάζει. Οπότε εκεί ξέρεις είμαι λίγο ποιο δεν ξέρω ας πούμε... κατάλαβες. Πόσο μπορεί να ανοίξει αυτό και πόσο ανοιχτός μπορείς να είσαι”.

Ο Β1 δηλώνει πως η αποδοχή για εκείνον είναι το σημαντικότερο χαρακτηριστικό ενθάρρυνσης αλλά και η απουσία αυτής δημιουργεί την αποθάρρυνση. Β1: *“Σίγουρα αν δεν λάμβανα αποδοχή, νομίζω η αποδοχή είναι το πιο σημαντικό, αυτό θα με αποθάρρυνε”.*

Η Β2 αναφέρει την εσωτερικευμένη καταπίεση ως παράγοντα στην αποθάρρυνση της έκφρασης της σεξουαλικότητας ενός ατόμου. Β2: *“Νομίζω είναι η εσωτερικευμένη καταπίεση”.*

7.9. Τι πιστεύεις ότι πρέπει να αλλάξει ώστε το εκπαιδευτικό περιβάλλον να γίνει πιο συμπεριληπτικό για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα;

Στη συγκεκριμένη ερώτηση, οι συνεντευξιαζόμενοι έδωσαν λύσεις που αφορούσαν, μεταξύ άλλων, το εκπαιδευτικό υλικό, την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση καθηγητών και φοιτητών, την αλλαγή προτύπων που ενθαρρύνουν την ετεροκανονικότητα, την ύπαρξη υποστηρικτικών ομάδων, την δημιουργία δράσεων που να θίγουν ΛΟΑΤΚΙ ζητήματα, την κινητοποίηση.

Πιο συγκεκριμένα πέντε (5) άτομα αναφέρουν ότι χρειάζεται οπωσδήποτε η διεξαγωγή δράσεων υπέρ της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας και η συζήτηση πάνω σε ζητήματα που την αφορούν, κυρίως από καθηγητές.

Β1: “θα μπορούσε να υπάρχει κάποιος σύλλογος που θα οργάνωνε δράσεις”.

Μ4: “Ίσως να γίνονται παραπάνω συζητήσεις για τον σεξουαλικό προσανατολισμό και για την ταυτότητα και τα σπορ, αν κάνουνε στα πανεπιστήμια, να μην είναι τόσο ή ποδόσφαιρο ή cheerleading. Αν αυτά τα σπορ ήταν πιο unisex, gender neutral πιστεύω θα ήταν πιο εύκολο για αυτά τα άτομα να εκφράσουν τον εαυτό τους και να επιλέξουν κάποια δραστηριότητα χωρίς να νιώθουν ότι κάποιος θα τους κρίνει. Και δράσεις του πανεπιστημίου”.

Β2: “δράσεις υποστήριξης των ομοφυλόφιλων στα πλαίσια του Πανεπιστημίου, π.χ. στα φυλλάδια που πολλές φορές υπάρχουν στα πανεπιστήμια, που αναφέρονται στα σεξουαλικά μεταδιδόμενα, ακόμα υπάρχουν αναφορές που ενοχοποιούν τους ΛΟΑΤΚΙ [...]Θα μπορούσαν να γίνονται ενημερώσεις για την προφύλαξη στα ομόφυλα ζευγάρια”.

B4: “Θα ήθελα να γίνονται περισσότερες συζητήσεις στα πλαίσια των μαθημάτων και να μην τις συντονίζουν καθαρά οι καθηγητές, αλλά ένα queer άτομο που σίγουρα θα έχει βιώσει παραπάνω εμπειρίες και θα έχει να πει πολλά π.χ. τρόπους που διαχειρίστηκε κάποια πράγματα, ώστε να δοθεί ένα κίνητρο, μια ενθάρρυνση. Επίσης να ενταχθούν περισσότερα μαθήματα με περιεχόμενο σχετιζόμενο με το σεξουαλικό προσανατολισμό, γιατί υπάρχει μάθημα για την ενδοοικογενειακή βία, ωραία όλα αυτά σε ένα Στέιτ ζευγάρι, τι γίνεται στα ομοφυλόφιλα ζευγάρια; Θα ήθελα να πιάσουμε και αυτό το κομμάτι, να όντως τα περισσότερα περιστατικά γίνονται μεταξύ Στρέιτ ζευγαριών αλλά αυτό δε σημαίνει ότι δεν γίνεται και στα ομόφυλα ζευγάρια, άρα αν τους συμβαίνει κάτι αντίστοιχο δεν έχουν τη γνώση να το αντιμετωπίσουν. Σαν πρόταση επίσης θεωρώ ότι, πρέπει να υπάρξει επιμόρφωση των καθηγητών σε αυτά τα θέματα γιατί πολλές φορές δεν έχουν τις γνώσεις να το αντιμετωπίσουν ούτε να συμβουλέψουν π.χ. έναν φοιτητή. Ακόμη τα πρότυπα οικογένειας αλλάζουν και πέραν τούτου υπάρχουν συνέχεια νέες ενημερώσεις σχετικά με τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ, άρα αν δεν είσαι και εσύ ενήμερος πως θα βοηθήσεις σε όλο αυτό. Επίσης, δεν υπάρχουν τόσα queer άτομα στο χώρο της εκπαίδευσης και αυτά που υπάρχουν δέχονται πολλά από τη διοίκηση από τους καθηγητές ή ακόμα και από τους φοιτητές ακριβώς γιατί σε ένα πανεπιστήμιο υπάρχουν είκοσι καθηγητές και ο ένας είναι γκέι, χωρίς να σημαίνει ότι οι δεκαεννιά έχουν περισσότερα προσόντα σε σχέση με αυτόν τον ένα, άρα για να είναι πιο συμπεριληπτικό θα έπρεπε το προσωπικό να περιλαμβάνει queer άτομα, γιατί σκοπός είναι να εξετάζουμε κάποιον από τη δουλειά του και από το έργο που παράγει. Επίσης, για μένα προσωπικά θα έπρεπε να υπάρχει ένα όριο ηλικίας μέχρι τότε θα διδάξει ένας αν ένας καθηγητής ξεπερνάει το ηλικιακό όριο να διασφαλίζεται ότι είναι ενημερωμένος και νοητικά καλά και να υπάρχουν και συνεχώς επιμορφώσεις. Τέλος, να γίνονται ενημερώσεις για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ μέσα στο πανεπιστήμιο”.

E3: “Νομίζω γενικότερα το να τίθεται ως ζήτημα συζήτησης και από τους καθηγητές, γιατί καλώς ή κακώς, όταν έχεις έναν καθηγητή απέναντί σου και σου ξεκινάει ένα μάθημα και βλέπεις ότι το ζήτημα της διαφορετικότητας δεν έχει προνοηθεί σαν κεφάλαιο από μόνο του, ίσως κάπως σε σκαλώνει να αναφέρεις ένα τέτοιο θέμα έτσι στο άκυρο. Θέλω να πω δεν θα το έκανα, γιατί αν δεν το κάνει από μόνος του ο ίδιος ο καθηγητής, ίσως να μην κολλάει σε κάποιους φοιτητές να το κάνουν από μόνοι τους. Χρειάζεται μια παρότρυνση [...] Να μην αποσιωπάται. Να γίνονται αναφορές, να μην το αφήνεις λες και είναι κάτι το οποίο δεν είναι όντως σοβαρό κοινωνικό ζήτημα, γιατί μπορεί να καταλήξει πολύ δυσάρεστα”.

Υστερα, δύο (2) από τους συμμετέχοντες αναφέρθηκαν στην ανάγκη δημιουργίας μιας ομάδας από ειδικούς για τη συζήτηση και υποστήριξη των φοιτητών που ανήκουν στην ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα.

E1: " Για μένα ας πούμε να δημιουργηθεί μια ομάδα που θα αποτελείται από ψυχολόγο, κοινωνικό λειτουργό που θα εξυπηρετεί μόνο ΛΟΑΤΚΙ άτομα στους χώρους του Πανεπιστημίου, θα ήταν πολύ καλό για μένα. Γιατί εντάζει αρκετά άτομα τα οποία είναι πιο εσωστρεφή, πιο κλειστά, δεν έχουν τόσο ανοιχτό σεξουαλικό προσανατολισμό αν αντιμετωπίζουν ένα πρόβλημα θεωρώ ότι μπορεί να δυσκολεύονται να πάνε να το συζητήσουν με τη ψυχολόγο της σχολής. Ενώ είναι προτιμότερη μια πιο προσανατολισμένη και στοχευμένη λύση, ώστε να ξέρουν ότι για αυτό τον σκοπό είναι εκεί, ανώνυμα με εχεμύθεια κλπ.

B3: " Θα ήθελα να υπάρχει μια υπηρεσία ανεξάρτητα μέσα στο πανεπιστήμιο, όπου να μπορεί μιλήσει κάποιος για κάποια διάκριση εις βάρος του. Ουσιαστικά να υπάρχει ένα υποστηρικτικό πλαίσιο προς τα queer άτομα. Επίσης, κάποια ομάδα που να δραστηριοποιείτε σε αυτό το θέμα".

Τρία (3) άτομα αναφέρθηκαν στην αναγκαιότητα ενημέρωσης του εκπαιδευτικού προσωπικού και των φοιτητών πάνω σε τέτοια ζητήματα.

M2: "Ε νομίζω ότι πρέπει ο κόσμος να αρχίσει να διαβάξει. Να μαθαίνει, να είναι πιο ενημερωμένος και όχι να φοράει παρωπίδες. Η ενημέρωση είναι το μεγαλύτερο ζητούμενο".

E2: " Πιστεύω καταρχάς ότι θα έπρεπε γενικότερα, οι καθηγητές νομίζω κυρίως, γιατί ίσως οι φοιτητές να είναι λίγο πιο ενημερωμένοι πλέον σε αυτά τα θέματα, τουλάχιστον αυτό παρατηρώ, επομένως νομίζω ότι οι καθηγητές κυρίως θα έπρεπε να ενημερωθούν περισσότερο για την ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα και να προσπαθήσουν να καταρρίψουν όποιο στερεότυπο ή ομοφοβία υπάρχει ή τουλάχιστον αν δεν μπορούν να κατανοήσουν πλήρως κάποια πράγματα να μην τα αναπαράγουν στο πλαίσιο του Πανεπιστημίου γιατί δουλειά τους είναι να αποδέχονται τους φοιτητές, όχι να κάνουν διακρίσεις. Γενικά οι συζητήσεις στο Πανεπιστήμιο να είναι πιο inclusive, να γίνονται με ποιο gender neutral όρους για να αισθάνονται όλοι άνετα. Κυρίως νομίζω ότι για να είναι περισσότερο συμπεριληπτική η τριτοβάθμια εκπαίδευση ως προς αυτό το πρώτο βήμα είναι η ενημέρωση και η κατάρριψη των στερεοτύπων είτε ή αλλαγή των καθηγητών ως προς αυτό ώστε να μην τα αναπαράγουν".

E4: “ Η αλήθεια είναι ότι χρειαζόμαστε μεγαλύτερη πληροφόρηση και ενημέρωση για αυτά τα θέματα, γιατί υπάρχει κάπως ένα σκοτάδι και αν κανείς δεν επιλέξει μόνος του, αν δεν τον αφορούν και αν δεν τον ενδιαφέρουν αυτά τα θέματα και αν δεν επιλέξει μόνος του να τα ψάξει, δεν τα γνωρίζει και αν δεν επιλέξει το μάθημα έμφυλες ταυτότητες και σεξουαλικός προσανατολισμός ως επιλογής δεν θα τα μάθει και ποτέ, οπότε θα πω αυτό μεγαλύτερη ενημέρωση και εκμάθηση ακόμα και στις έννοιες στο πως να αναφερόμαστε ο ένας στον άλλον, γιατί αν έβαζα πρώτα τον συμπεριληπτικό λόγο θα ήταν λάθος, πως θα χτίσουμε συμπεριληπτικό λόγο αν δεν είμαστε ενημερωμένοι για το πως πρέπει να μιλάμε ο ένας στον άλλον. Οπότε ναι θεωρώ αυτά τα δύο αλυσίδα και θα ξεκινούσα από το πρόγραμμα σπουδών να είναι πιο εξυγχορονισμένο αν θα μπορούσα να χρησιμοποιήσω αυτή τη λέξη. Πιο καινούργια δεδομένα, νοιώθω ότι έχουμε μείνει λίγο τα παλιά ας πούμε, δεν έχουμε νέες πληροφορίες πολύ, ότι θα πρέπει να συμβαδίζουμε λίγο περισσότερο με την εποχή ενδεχομένως”.

Δύο (2) από τους συμμετέχοντες αναφέρθηκαν επίσης και στη δημιουργία μαθημάτων ή στην μεγαλύτερη συμπερίληψη μαθημάτων στα πανεπιστήμια που να αφορούν ή να αναφέρονται με σωστό τρόπο και στη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα.

E1: “Τα μαθήματα θεωρώ ότι, ενώ υπάρχει το μάθημα της διαφορετικότητας στη κοινωνική εργασία, ίσως να άλλαζε το γεγονός ότι θα έπρεπε να διδάσκεται δύο εξάμηνα και όχι ένα”.

M1: “θα μπορούσε να γίνει κάθε μάθημα πιο συμπεριληπτικό, όπως για πχ κάναμε μάθημα για τις οικογένειες και υπήρχε μια μικρή αναφορά, αλλά θα ήταν πιο σημαντικό κάθε μάθημα να μην μας παρουσιάζει την ετεροκανονική μορφή οικογένειας ως βασική και ως πιο συνηθισμένη. Θα μπορούσαν να κάνουν παραπάνω μαθήματα για αυτά τα ζητήματα και να μην είναι μαθήματα επιλογής, γιατί όταν βγαίνεις να δουλέψεις ως κοινωνικός λειτουργός σίγουρα θα έρθεις σε επαφή με τέτοια άτομα”.

Τέλος, ένας (1) φοιτητής ανέφερε ότι η βελτίωση οφείλει να ξεκινήσει από χαμηλότερες σχολικές βαθμίδες ώστε να καταλήξει στην τριτοβάθμια και οι φοιτητές που εισέρχονται στα πανεπιστήμια να είναι ήδη ενημερωμένοι και ευαισθητοποιημένοι πάνω σε ζητήματα που αφορούν τη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα.

M3: “Επειδή μιλάμε για πανεπιστήμιο, γενικά θεωρώ ότι τα περισσότερα πράγματα από αυτά που πρέπει να γίνουν, είναι αργά για να γίνουν στο πανεπιστήμιο. Δηλαδή, θεωρώ ότι πρέπει να έχουν ξεκινήσει από κατώτερες σχολικές βαθμίδες. Δηλαδή

και στο πανεπιστήμιο σίγουρα μπορεί να υπάρχουν κάποια σεμινάρια κάποιες ενημερώσεις [...] οπότε ας πούμε σεναριακά, ή με ενημερωτικούς τρόπους, ή με την προώθηση σχετικού εκπαιδευτικού υλικού, λίγο να σπάσει αυτό το ταμπού. Αλλά τα περισσότερα που πρέπει να γίνουν είναι σε προγενέστερο κομμάτι, δηλαδή ένα μάθημα το οποίο θα είναι λίγο πιο κοινωνικής παιδείας, το οποίο δεν θα είναι μόνο για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα, θα είναι για όλες τις ομάδες που μπορεί να δέχονται διακρίσεις, ένα μάθημα λίγο πιο κοινωνικής παιδείας που να αγγίζει λίγο και κάποια ζητήματα του κλάδου της ψυχικής υγείας, πολύ light όμως. Κάτι τέτοιο θεωρώ ότι θα βοηθούσε και τα άτομα να γίνουν πιο ανοιχτά όσον αφορά τους υπόλοιπους ανθρώπους γύρω τους και τα ίδια τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα να αρχίσουν να νιώθουν πιο άνετα με τον εαυτό τους και να είναι πιο ανοιχτοί στο να μελετήσουν ας πούμε περαιτέρω την σεξουαλικότητα τους”.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

8.1. Συζήτηση αποτελεσμάτων

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνήσουμε τις εμπειρίες διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού που έχουν βιώσει ομοφυλόφιλοι/ομοφυλόφιλες φοιτητές/φοιτήτριες, στα πλαίσια της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Επίσης διερευνήθηκαν οι απόψεις τους για τις συνθήκες στο εκπαιδευτικό περιβάλλον που φοιτούν (εκπαιδευτικό προσωπικό, περιεχόμενο μαθημάτων, πηγές στήριξης κ.α) που ενθαρρύνουν ή αποτρέπουν την έκφραση της σεξουαλικής τους ταυτότητας.

Το βασικό εύρημα της έρευνάς μας αποτελεί το γεγονός ότι, το φαινόμενο των διακρίσεων λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού είναι υπαρκτό στον χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αυτό αποδεικνύεται από τους ίδιους τους συμμετέχοντες/συμμετέχουσες, οι οποίοι/οποίες ανέφεραν προσωπικές εμπειρίες διάκρισης, αλλά και περιστατικά διακρίσεων που συνέβησαν σε συμφοιτητές τους στο χώρο του πανεπιστημίου. Ένας μεγάλος αριθμός του δείγματός μας, οχτώ από τα δώδεκα άτομα δηλώνουν πως έχουν βιώσει ή έχουν γίνει μάρτυρες περιστατικών άμεσης και έμμεσης διάκρισης. Είναι ενδιαφέρον πως οι περισσότερες συμπεριφορές διάκρισης προέρχονταν από συμφοιτητές, ενώ ένας μικρός αριθμός διακρίσεων εκδηλώθηκε και από καθηγητές. Αν και μια φοιτήτρια ανέφερε ότι καθηγήτρια προέβη σε ομοφοβικό σχόλιο απέναντί της, 3 άτομα (3) (που περιέγραψαν καταστάσεις

διάκρισης που αφορούσαν άλλα πρόσωπα) ανέφεραν ότι καθηγητές παρουσίασαν ομοφοβική συμπεριφορά απέναντι σε άλλους συμφοιτητές τους.

Διαπιστώθηκε ότι οι διακρίσεις είναι ένα μέσο επιβολής και συντήρησης της ετερόφυλης σεξουαλικότητας και κατά συνέπεια η έκφραση της ομόφυλης σεξουαλικότητας στο χώρο του Πανεπιστημίου είναι περιορισμένη. Ακόμη, κάτι που αναφέρεται από τους συμμετέχοντες/συμμετέχουσες είναι το αίσθημα του φόβου και της ανασφάλειας μήπως αποκαλυφθεί η σεξουαλικότητά τους και βρεθούν εκτεθειμένοι να υπερασπιστούν τον εαυτό τους. Με λίγα λόγια, η ετεροκανονικότητα επηρεάζει τη καθημερινότητα των φοιτητών/φοιτητριών, αφού περιορίζει το ενδεχόμενο άλλων μορφών σεξουαλικής έκφρασης. Η μη ορατότητα θεωρείται από μερικούς συμμετέχοντες ως μέτρο πρόληψης, ως μέτρο προστασίας για την ιδιοσυγκρασία τους και την προσωπική τους ασφάλεια. Επιπλέον, δεν παρατηρήθηκε κάποια συσχέτιση του φύλου με την έκφραση διακρίσεων, αφού τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια βίωσαν ένα είδος διάκρισης. Όμως, ένα άτομο δήλωσε ότι νοιώθει πιο ασφαλής να εκφράζει την σεξουαλικότητά του σε ένα φιλικό πλαίσιο που περιλαμβάνει κορίτσια και ότι αισθάνεται άνετα με το γεγονός ότι έχει περισσότερες γυναίκες καθηγήτριες.

Το είδος διάκρισης που κυριαρχεί είναι αυτό των μικροδιακρίσεων. Το συγκεκριμένο είδος διάκρισης δεν γίνεται εύκολα αντιληπτό, διότι «κρύβεται» μέσα από το χιούμορ, τη λεκτική συμπεριφορά και τη στάση του σώματος. Για παράδειγμα, τρία άτομα εκ του δείγματος δήλωσαν ότι δέχτηκαν γέλια και σχόλια όπου φαίνεται να κρύβουν από πίσω ομοφοβικές αντιλήψεις. Ακόμη, παρατηρήθηκε ότι ένα άτομο του δείγματος δέχτηκε διάκριση από άτομο που ήταν στη ΛΟΑΤ κοινότητα. Αξίζει να ειπωθεί πως, ένας εκ των συμμετεχόντων ανέφερε ότι το φαινόμενο των διακρίσεων είναι ένα συνηθισμένο γεγονός στη καθημερινότητά του. Η συγκεκριμένη τοποθέτηση αντανakλά ίσως την πραγματικότητα αρκετών ΛΟΑΤ ανθρώπων, που αντιμετωπίζουν τέτοιου είδους καταστάσεις καθημερινά και επομένως τις θεωρούν ως ένα βαθμό αυτονόητες.

Στη πλειοψηφία των Τμημάτων, ανεξαρτήτως της κατεύθυνσής τους, έχουν συμβεί περιστατικά διάκρισης. Παρόλα αυτά, η εμπειρία των φοιτητών/φοιτητριών που σπουδάζουν σε ανθρωπιστικά επαγγέλματα σε σύγκριση με την εμπειρία των φοιτητών/φοιτητριών που σπουδάζουν σε θετικά φαίνεται να διαφοροποιείται σε κάποιους τομείς. Αρχικά, διαπιστώθηκε ότι στα Τμήματα κοινωνικής εργασίας και

ψυχολογίας υπήρχαν μαθήματα και εκπαιδευτικό υλικό που αφορούσαν τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή το αντικείμενο σπουδών τους άφηνε περιθώρια για τέτοιες συζητήσεις, όπως για παράδειγμα σε Τμήμα θεατρικών σπουδών. Αντίθετα, τα τρία άτομα από το δείγμα που σπούδαζαν θετικές επιστήμες δήλωσαν πως δεν υπήρχε σχετικό μάθημα στη διδακτική ύλη τους, ούτε είχαν κάνει συζητήσεις που να αφορούν την σεξουαλικότητα. Σημαντικό να σημειωθεί ότι, το ένα άτομο του δείγματος που σπούδαζε νοσηλευτική εξέφρασε πως δεν είχε καθόλου τριβή με το ζήτημα της διαφορετικής σεξουαλικότητας στο τμήμα της και γενικά περιέγραψε το κλίμα του τμήματος με αρνητικούς όρους.

Οι φοιτητές/τριες που συμμετείχαν στην έρευνα αναφέρθηκαν στον τρόπο που βίωσαν τη διάκριση, πως την αντιμετώπισαν και γενικά τι ερμηνεία έδωσαν σε αυτήν. Όσον αφορά τις συμπεριφορές αντιμετώπισης απέναντι στη διάκριση, τρία (3) άτομα εκ του δείγματος είχαν άμεση αντιμετώπιση καθώς προσπάθησαν απευθείας με συζήτηση και κατάλληλη επιχειρηματολογία να υποστηρίξουν τον εαυτό τους και το δικαίωμά τους στην ελεύθερη έκφραση της σεξουαλικότητάς τους. Βέβαια, όπως φαίνεται πέρα από την επιδίωξή τους να συζητήσουν φάνηκε να είναι συναισθηματικά φορτισμένοι. Εκφράστηκαν συναισθήματα θυμού και ειρωνείας αλλά και αποστασιοποίησης. Άλλες στρατηγικές αντιμετώπισης της διάκριση ήταν η προσπάθεια συζήτησης και ή έλλειψη αντίδρασης στην προσπάθεια διάκρισης. Σχετικά με την αξιολόγηση των αντιδράσεων από τους συνεντευξιαζόμενους, τα περισσότερα άτομα δήλωσαν ότι δεν έμειναν πλήρως ικανοποιημένοι από τον τρόπο που αντέδρασαν και θα προτιμούσαν να είχαν μιλήσει περισσότερο, ενώ ένα μόνο άτομο δήλωσε ότι δεν μετάνιωσε τον τρόπο που αντιμετώπισε τη διάκριση.

Φοιτητές/φοιτήτριες που φοιτούσαν σε σχολές με ανθρωποκεντρική προσέγγιση, δήλωσαν ότι η ένταξη τους στο Πανεπιστήμιο δεν συσχετίστηκε με κάποιο θετικό ή αρνητικό τρόπο στο πόσο ανοιχτοί ήταν, καθώς δεν διαχώριζαν την σεξουαλική τους έκφραση στον ακαδημαϊκό και στον γενικότερο κοινωνικό χώρο. Αντίθετα, κάποιοι φοιτητές εκ του δείγματος ανέφεραν ότι δεν νοιώθουν άνετα να εκφράζουν ανοιχτά τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό στο χώρο του Πανεπιστημίου, καθώς υπάρχει ο φόβος μήπως χαρακτηριστούν με άσχημο τρόπο ή στιγματιστούν. Αυτό συμβαίνει καθώς δεν θεωρούν ότι οι φοιτητές και το εκπαιδευτικό προσωπικό είναι ακόμα σε θέση να συζητήσουν και να ευαισθητοποιηθούν σε αυτά τα θέματα. Υπήρξε σύγκριση του σχολικού χώρου με τον πανεπιστημιακό, όπου

αναφέρθηκε ότι η τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι ένας χώρος πολύ πιο ασφαλής σε σύγκριση με τις υπόλοιπες εκπαιδευτικές βαθμίδες.

Το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος εξέφρασε **ότι είναι ανοιχτό στο χώρο του πανεπιστημίου και γενικότερα**, ενώ το υπόλοιπο μέρος του δείγματος εστίασε στο γεγονός ότι δε νιώθουν την ελευθερία να εκφράζουν τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό στο ευρύτερο οικογενειακό τους περιβάλλον και στο χώρο της εργασίας τους. Μάλιστα, δύο φοιτητές τόνισαν ότι νιώθουν έτσι καθώς πιέζονται να διατηρήσουν μια συγκεκριμένη τυπική εικόνα, η οποία δεν ενθαρρύνει την έκφραση ενός διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού.

Οι ερωτώμενοι/ερωτώμενες που ήταν γενικά ανοικτοί/ανοικτές με την έκφραση του σεξουαλικού τους προσανατολισμού προέρχονταν κυρίως από Τμήματα Ανθρωπιστικών Σπουδών. Παράγοντες που επηρεάζουν θετικά την έκφραση του σεξουαλικού τους προσανατολισμού ήταν η αποδοχή της σεξουαλικότητας τους από το οικογενειακό και το φιλικό περιβάλλον, η θετική επίδραση του πανεπιστημίου ως ένας ανοιχτός χώρος που σου προσφέρει αποδοχή αλλά και η θετική επίδραση των σπουδών σε ανθρωπιστικές επιστήμες (κοινωνική εργασία, ψυχολογία), ώστε να εξελιχθούν ως επαγγελματίες και ως άνθρωποι αποδεχόμενοι τον σεξουαλικό προσανατολισμό τους. Παράγοντες που απέτρεπαν την έκφραση του σεξουαλικού τους προσανατολισμού στο πανεπιστήμιο, κυρίως για τα άτομα που φοιτούσαν σε σχολές θετικής κατεύθυνσης ήταν η έλλειψη στενότερων σχέσεων στο φοιτητικό πληθυσμό που δεν τους επιτρέπει να εκφραστούν, αλλά και το άγχος τους για τυχόν προκαταλήψεις και ομοφοβικές συμπεριφορές ή σχόλια από το φοιτητικό πληθυσμό.

Αναλυτικότερα, στο ερώτημα για τις συνθήκες στο εκπαιδευτικό περιβάλλον που ενθάρρυναν την έκφραση της σεξουαλικής τους ταυτότητας, ορισμένοι ερωτώμενοι/ες περιέγραψαν ότι η άμεση και καλή σχέση με τους καθηγητές ήταν ένας από τους παράγοντες αυτούς. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρθηκε ότι η ύπαρξη καθηγητών που είναι ανοιχτά ομοφυλόφιλοι αποτελεί επίσης ενθάρρυνση για εκείνους. Ακόμα ένα από τα θετικά στοιχεία που ενθαρρύνουν την έκφραση της σεξουαλικότητας είναι η ύπαρξη σχετικού εκπαιδευτικού υλικού στο πανεπιστήμιο. Να αναφερθεί ότι δύο άτομα θετικών επιστημών εξέφρασαν πως στο τμήμα τους δε τίγονται ζητήματα που αφορούν τη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα και αυτό είναι ένας παράγοντας που αποθαρρύνει την έκφραση τους. Όπως χαρακτηριστικά είπαν ‘δεν

υπάρχει χώρος για να συζητηθούν τέτοιου είδους ζητήματα'. Γενικά, αποδεικνύεται διαρκώς πως το αντικείμενο σπουδών επηρεάζει κατά πολύ τις εμπειρίες των φοιτητών/τριών στην ελεύθερη έκφραση της σεξουαλικότητάς τους, καθώς φαίνεται ότι οι θεωρητικές σπουδές και πιο συγκεκριμένα η κοινωνική εργασία και η ψυχολογία αποτελούν τμήματα που δίνουν αρκετό χώρο στα άτομα να είναι ανοιχτά και αυτό οφείλεται περισσότερο στην ανθρωποκεντρική πλευρά των αντικειμένων αυτών και στην ανθρωπιστική φύση των μαθημάτων από τα οποία αποτελούνται.

Πιο συγκεκριμένα, τα τμήματα κοινωνικής εργασίας και ψυχολογίας, κυρίως λόγω της φιλοσοφίας του επαγγέλματος είναι χώροι πιο ευαισθητοποιημένοι στη διαφορετικότητα, όποια μορφή και αν έχει αυτή, ενώ οι συνεντευξιαζόμενοι δήλωσαν ότι και τα ίδια τα άτομα που επιλέγουν αυτό το επάγγελμα είναι στη πλειοψηφία τους διατεθειμένα να δοκιμάσουν τις απόψεις τους, ενώ το ακαδημαϊκό πλαίσιο συχνά είναι ένας χώρος που απορρίπτει ομοφοβικές συμπεριφορές. Η δεοντολογία των συγκεκριμένων επαγγελμάτων, το εκπαιδευτικό υλικό και οι καθηγητές συμβάλλουν στη δημιουργία ενός πλαισίου που ο φοιτητικός πληθυσμός θεωρεί ασφαλές. Όμως, εκφράστηκε και η άποψη ότι, ακριβώς επειδή τα ανθρωπιστικά τμήματα έρχονται σε επαφή με τέτοια θέματα, είναι πιο πιθανό να εκφραστεί ομοφοβικός λόγος, σε σύγκριση με ένα τμήμα που αντίστοιχες συζητήσεις δεν θα γίνουν, λόγω διαφορετικής προσέγγισης. Η περίπτωση των θεατρικών επαγγελμάτων ήταν διαφορετική καθώς δεν υπήρχαν μαθήματα που να αφορούν άμεσα τον σεξουαλικό προσανατολισμό, όμως η καλλιτεχνική προσέγγιση των τμημάτων άφηνε περιθώρια για τέτοιες συζητήσεις.

Στο ερώτημα λοιπόν για τις συνθήκες στο εκπαιδευτικό περιβάλλον που απέτρεπαν την έκφραση της σεξουαλικής τους ταυτότητας, οι ερωτώμενοι/ες εξέφρασαν ότι οι αρνητικές εμπειρίες και τα σχόλια καθηγητών αλλά και φοιτητών είναι κύριοι παράγοντες αποθάρρυνσης. Επίσης, η έλλειψη εκπαιδευτικού υλικού και συζήτησης περί τέτοιων ζητημάτων είναι λόγοι που αποθαρρύνουν τους συμμετέχοντες. Επιπλέον, η αρνητική στάση των φοιτητών είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει, ενώ ένα άτομο αναφέρει ότι η εσωτερικευμένη καταπίεση είναι ο λόγος που αποτρέπει το άτομο από το να είναι ανοιχτό.

Όσον αφορά το ζήτημα της ένταξης των ερωτώμενων ατόμων στο πανεπιστήμιο που φοιτούν, εάν σημαντικό μέρος του δείγματος τόνισε ότι το γεγονός ότι είναι ομοφυλόφιλοι δεν επηρέασε καθόλου την ομαλή ένταξή τους στη κοινότητα

του πανεπιστημίου. Αναφέρουν ότι δε συνάντησαν καμία δυσκολία στην ενσωμάτωση στο πανεπιστήμιο λόγω του σεξουαλικού τους προσανατολισμού. Ένα σημαντικό ποσοστό από το δείγμα που συλλέχθηκε, περιέγραψε την ανασφάλειά του να εκφράζει ανοιχτά τον σεξουαλικό του προσανατολισμό σε διαφόρους χώρους λόγω της πιθανής αρνητικής στάσης που θα λάβουν οι υπόλοιποι απέναντί του. Αναφέρθηκαν συγκεκριμένα στον αρνητισμό και στην έλλειψη ενέργειας ώστε να τον διαχειριστούν και λόγω αυτού προτιμούν να παραμείνουν κλειστοί ώστε να μην υπάρξουν θύματα σχολιασμού ή εκφοβισμού. Ένας εκ των φοιτητών ανέφερε ότι ένας από τους λόγους που η ένταξή του στη σχολή ήταν ομαλή, προέκυψε από τις φιλικές του σχέσεις που αποτελούνταν από κορίτσια και όχι από αγόρια. Σύμφωνα με τα λόγια του, τα κορίτσια υπήρξαν πάντοτε πιο ανοιχτά για συζήτηση σε σχέση με τα αγόρια. Υπάρχει επομένως διαφορά όσον αφορά το φύλο σε σχέση με την αποδοχή. Αυτό επιβεβαιώνεται και από ευρήματα της έρευνας των Koehler και Corp (2017) που διεξάχθηκε σε 416 φοιτητές σε δημόσιο πανεπιστήμιο της Αμερικής.

Ενώ γενικά οι φοιτητές/φοιτήτριες στο σύνολό τους αισθάνονται ασφαλείς στον χώρο του Πανεπιστημίου, εξακολουθούν να πιστεύουν ότι υπάρχουν ακόμα πολλές ελλείψεις και χώρος για εξέλιξη. Πιο συγκεκριμένα, το δείγμα μας εξέφρασε ότι στο Πανεπιστήμιο υπάρχει λόγος ετεροκανονικότητας και μια τάση η σεξουαλικότητα να είναι “αόρατη”, να μην προσεγγίζεται εύκολα σαν θέμα. Στην πλειοψηφία τους, οι φοιτητές θέλουν η διδακτική τους ύλη να είναι πιο συμπεριληπτική, με μαθήματα αλλά και συζητήσεις που να αφορούν την σεξουαλικότητα. Ένα ασφαλές πλαίσιο είναι επίσης σημαντικό, αφού πολλοί φοιτητές πρότειναν τη δημιουργία υποστηρικτικών ομάδων μέσα στο Πανεπιστήμιο, ώστε ένας φοιτητής να μπορεί να απευθυνθεί όταν αντιμετωπίσει ένα πρόβλημα σχετικό με την σεξουαλικότητά του. Επιπρόσθετα, οι δράσεις και τα προγράμματα ενημέρωσης αναφέρθηκαν αρκετές φορές, κυρίως σαν ένα μέσο εξάλειψης του στίγματος που συνοδεύει τα ομοφυλόφιλα άτομα. Το δείγμα μας θεωρεί επίσης χρήσιμο οι καθηγητές να ενημερώνονται και να είναι ευαισθητοποιημένοι στα ζητήματα της ΛΟΑΤ κοινότητας.

Τέλος, αξιοσημείωτη αναφορά έγινε στη σύγκριση ετεροφυλοφιλικών σχέσεων, ατόμων και συμπεριφορών με εκείνων των ομοφυλοφιλικών. Συγκεκριμένα, τρία άτομα εκ του δείγματος αναφέρθηκαν στο γεγονός ότι δεν θα έπρεπε να υπάρχει διαφορά ανάμεσα σε Στρέιτ και ομοφυλόφιλα άτομα. Σύμφωνα με τους

συγκεκριμένους φοιτητές, θα έπρεπε να είναι φυσιολογικό να εκφράζονται με ελεύθερο τρόπο τόσο στη προσωπική τους ζωή, όσο και στην ορατότητά τους.

8.2. Συμπεράσματα

Το βασικό εύρημα της έρευνάς μας αποτελεί το γεγονός ότι, το φαινόμενο των διακρίσεων είναι υπαρκτό στον χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Μέσα από τα εκφρασμένα βιώματα των φοιτητών/φοιτητριών του δείγματος παρατηρήσαμε, πως οι περισσότερες διακρίσεις είχαν την μορφή μικροδιακρίσεων. Συγκεκριμένα, το δείγμα μας μίλησε κυρίως για ομοφοβικό και ετεροκανονικό λόγο στο χώρο του Πανεπιστημίου, ο οποίος αν και δεν ήταν άμεσα κατευθυνόμενος στους ίδιους, ήταν εξίσου κακοποιητικός και ψυχοφθόρος. Άλλες μορφές μικροδιακρίσεων που παρατηρήθηκαν ήταν το χιούμορ, βλέμματα και η αποφυγή ατόμων που ήταν ομοφυλόφιλοι. Γενικότερα, το κοινό στοιχείο στις εμπειρίες ήταν οι τακτικές διάκρισης με τις οποίες δεν μπορούσαν τα άτομα να έρθουν αντιμέτωπα, λόγω του έμμεσου χαρακτήρα τους.

Φάνηκε επιπλέον πως, όσο πιο ανοιχτό ήταν το άτομο ως προς τη σεξουαλικότητα του στο Ακαδημαϊκό πλαίσιο, τόσο πιο εκτεθειμένο ήταν σε περιστατικά άμεσης διάκρισης, ενώ για τους φοιτητές που παρουσίαζαν πιο επιφυλακτική συμπεριφορά, οι διακρίσεις αποτελούσαν έμμεσο γεγονός λ.χ ομοφοβικά σχόλια και κακοποιητικές συμπεριφορές που συνέβησαν σε άλλα άτομα. Αυτό βέβαια μας βοηθάει να καταλάβουμε ότι το φάσμα των διακρίσεων είναι ευρύ και μια πρακτική διάκρισης μπορεί να είναι πηγή άγχους και καταπίεσης για το άτομο που ανήκει στην ΛΟΑΤ κοινότητα, ακόμα και αν δεν απευθύνεται άμεσα στο ίδιο.

Παρατηρήθηκε πως, οι σχολές ανθρωπιστικών σπουδών είναι πιο συμπεριληπτικές και ευαισθητοποιημένες σε ζητήματα σεξουαλικότητας, κυρίως λόγω του αντικειμένου σπουδών, σε σύγκριση με θετικές και τεχνολογικές σχολές. Διαπιστώσαμε επίσης, ότι το αίσθημα της ασφάλειας στο Πανεπιστήμιο και της άνεσης ενός ατόμου να εκφράσει τη σεξουαλικότητά του είναι υποκειμενική συνθήκη και εξαρτάται από το ίδιο το άτομο αλλά και από τα βιώματα του. Η έκφραση της σεξουαλικότητας και το αίσθημα της ασφάλειας ήταν δύο παράγοντες που δεν συνδέονται απαραίτητα μεταξύ τους, αφού κανένα ομοφυλόφιλο άτομο δεν οφείλει να είναι ανοιχτό για να αισθάνεται ασφάλεια στο Ακαδημαϊκό πλαίσιο. Επομένως, η

ασφάλεια είναι μια συνθήκη που προκύπτει από εξωγενείς παράγοντες και από το γενικότερο κλίμα συμπερίληψης στο Πανεπιστήμιο, ακόμα και αν το άτομο βιώνει εσωτερικές συγκρούσεις και δισταγμούς σχετικά με την έκφρασή του.

Γενικά, το δείγμα των φοιτητών/φοιτητριών στη πλειοψηφία του, δεν αντιμετώπισε προβλήματα ένταξης, ενώ κάποια άτομα δεν συσχέτισαν καν την ένταξή τους στο Πανεπιστήμιο με τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό. Για τους φοιτητές μεγαλύτερο ρόλο έπαιξε το κλίμα του Πανεπιστημίου και πόσο αυτό ενθαρρύνει ή αποτρέπει μια ήδη υπάρχουσα σεξουαλικότητα. Είναι εξάλλου σημαντικό να υπάρχει προκαταβολικά ένα ασφαλές και συμπεριληπτικό πλαίσιο, στο οποίο το άτομο θα νοιώθει άνετα, ακόμα και αν δεν θέλει να είναι ανοιχτό ως προς την σεξουαλικότητά του. Οι παράγοντες που επηρέασαν στο μεγαλύτερο βαθμό την έκφραση των φοιτητών ήταν η συμπεριφορά των καθηγητών, το περιεχόμενο των μαθημάτων και η λεκτική συμπεριφορά, κυρίως ο λόγος ετεροκανονικότητας.

8.3. Προτάσεις

Αυτό που εμείς θεωρούμε σημαντικό να γίνει, ώστε να δημιουργηθεί ένα πιο συμπεριληπτικό κλίμα στα Πανεπιστήμια, είναι να επαναξιολογηθεί το εκπαιδευτικό υλικό, ιδιαίτερα για να αποφευχθούν συγγράμματα που αναπαράγουν στερεότυπα που αφορούν, για παράδειγμα, τα είδη οικογένειας, τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα ή τους τρόπους απόκτησης παιδιού και να υπάρχουν βιβλία που αναφέρονται και σε διαφορετικούς τρόπους ζωής. Θα ήταν χρήσιμα τα μαθήματα που αφορούν τον σεξουαλικό προσανατολισμό να είναι υποχρεωτικά, ώστε να υπάρχει μια βασική ενημέρωση πάνω σε σχετικά θέματα. Άλλοι τρόποι ενημέρωσης θα μπορούσαν να είναι δράσεις και συζητήσεις που αφορούν τη σεξουαλικότητα, ιδιαίτερα σε σχολές που αυτό το αντικείμενο δεν προβλέπεται στο πρόγραμμα σπουδών. Ένα επιπρόσθετο βήμα προς την καταπολέμηση των διακρίσεων θα ήταν η ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση των καθηγητών σε αυτά τα ζητήματα. Εν κατά κλείδι, η ένταξη του θεσμού του συνηγόρου του φοιτητή σε όλα τα πανεπιστήμια της χώρας αλλά και η ενημέρωση για την χρησιμότητά του αποτελεί αναγκαία προοπτική.

Ελληνική Βιβλιογραφία:

Αλεξόπουλος Α., Ευσταθίου Ι. & Μπότης Α. (2015), *Ο ρόλος της Κοινωνικής Εργασίας απέναντι στις διακρίσεις. Οι απόψεις των τελειόφοιτων φοιτητών της Κοινωνικής Εργασίας για τον σεξουαλικό προσανατολισμό. (πτυχιακή εργασία). Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Δυτικής Ελλάδας, Πάτρα.*

Βικιπαίδεια (2021), *Σύμφωνο συμβίωσης*. Αναρτήθηκε στις 9/6/22: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%8D%CE%BC%CF%86%CF%89%CE%BD%CE%BF%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%AF%CF%89%CF%83%CE%B7%CF%82>

Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας: Παρουσίαση της Ετήσιας Έκθεσης 2021. (2021). UNHCR Ελλάδα. Αναρτήθηκε στις 21/08/21: <https://www.unhcr.org/gr/25999rvrnpressconference2022.html?fbclid=IwAR2ssOL0a sxYsmmfft-Qva4R9HVuhB5LSmc1sY3MUIWz0bZNNrymsluoGgQ>

Επιτροπή για την Εθνική Στρατηγική Ισότητας των ΛΟΑΤΚΙ+ (2021). *Εθνική στρατηγική για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ*. Αναρτήθηκε στις 21/8/21: https://primeminister.gr/wpcontent/uploads/2021/06/ethniki_statigiki_gia_thn_isothta_ton_loatki.pdf

Ευρωπαϊκή επιτροπή (2020). *Ένωση ισότητας: Στρατηγική για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ 2020-2025*. Αναρτήθηκε στις 21/8/22 από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A52020DC0698&from=DE&fbclid=IwAR3tyLCGIu8BCcRtaN6mI3D32w3oY4Y0W1ZfBM5PrLKGujVe6uz29hEN0rU>

Θεόφιλος, Θ. & Σπίνου, Ε. (2015), *Color youth, Κοινότητα LGBTQ νέων Αθήνας: Ομοφοβία και Τρανσφοβία στην Ελλάδα. Ένας οδηγός για επαγγελματίες αλλά και για κάθε ενδιαφερόμενο πολίτη.*

Θεόφιλος, Θ. & Χαμτζούδης, Ν. (2015), *Color youth, Κοινότητα LGBTQ νέων Αθήνας: Η νομική προστασία του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου: Καταπολεμώντας της διακρίσεις, τα εγκλήματα μίσους και τη ρητορική μίσους.*

Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Εκδόσεις: Κριτική.

Κάρμη, Α. (2016). *Η επιτέλεση της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας και του κοινωνικού φύλου στο ελληνικό σχολείο: οι απόψεις της ΛΟΑΤ μειονότητας*. (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος

Μαργαρίτης Γ., Τουρνάκη Α. (2020). *Διερεύνηση διακρίσεων κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων*. (πτυχιακή εργασία). Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, Ηράκλειο Κρήτης.

Μαυρομάτης, Α. (2018). *Ομοφυλοφιλία-Διεμφυλικότητα και η ενσωμάτωση αυτών των ατόμων στην εκπαίδευση*. (πτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα.

Μοσχοβάκου Ν. & Ντάνη Σ. (2018) *Διακρίσεις λόγω ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού*: https://www.kethi.gr/sites/default/files/wp-content/uploads/2018/02/FINAL_publication_isbn.pdf

Παπαθανασίου Ν. & Χρηστίδη Ε.(2020). *Συμπερίληψη και Ανθεκτικότητα*. Αθήνα: Gutenberg.

Πουρκός, Μ. & Ίσαρη, Φ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας*. Αθήνα: Kallipos.

Πολίτης Φ. (2006). *Οι ανδρικές ταυτότητες στο σχολείο*. Εκδόσεις: Επίκεντρο.

Ράπτη Ιουλία Νεκταρία (2017), *Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία Σπάζοντας τη σιωπή: σχολείο – εκπαίδευση – ομοφοβία (Breaking the Silence: School – Education - Homophobia)*: <https://hellenicus.lib.aegean.gr/handle/11610/17847>

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία:

Colour Youth, Κοινότητα LGBTQ νέων Αθήνας. (2020). Αναρτήθηκε στις 21/8/22: <https://www.colouryouth.gr>

Copp, H. L., & Koehler, W. J. (2017). *Peer attitudes toward LGBT-identified university students as mediated by demographic factors*. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, 21(4), 277–291. <https://doi.org/10.1080/19359705.2017.1320697>

Ellis, S. J. (2008). *Diversity and inclusivity at university: a survey of the experiences of lesbian, gay, bisexual and trans (LGBT) students in the UK*. *Higher Education*, 57(6), 723–739. <https://doi.org/10.1007/s10734-008-9172->

European Union Agency for Fundamental Rights (2020). *A long way to go for LGBTQI equality*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality-1_en.pdf

Hall, W. (2019). *Sexual orientation*. *Encyclopedia of Social Work*. University of North Carolina: Chapel Hill Libraries.

Holley, L. & Steiner, S. (2013). *Safe space: Student perspectives on classroom environment*. *Journal of Social Work Education*, pp. 41(1):49-64. <https://doi.org/10.1590/1982-432727s1201701>

IFSW (2014). *Global definition of social work*. Ανακτήθηκε 15/11/22 από: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

Karyofylis, Z. (2016, spring). *The/ Greek context in relation to homosexuality, homophobia, gay identity and community*, the *British psychological review: psychology of sexualities*. Ανακτήθηκε 29/12/21 από: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/Zervoulis%20The%20Greek%20context%20PoSR%207\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Zervoulis%20The%20Greek%20context%20PoSR%207(1).pdf)

Kulick, A., Wernick, L. J., Woodford, M. R., & Renn, K. (2016). *Heterosexism, Depression, and Campus Engagement Among LGBTQ College Students: Intersectional Differences and Opportunities for Healing*. *Journal of Homosexuality*, 64(8), 1125–1141. <https://doi.org/10.1080/00918369.2016.1242333>

Martínez-Guzmán, A., & Íñiguez-Rueda, L. (2018). *Discursive Practices and Symbolic Violence Towards the LGBT Community in the University Context*. *Paidéia (Ribeirão Preto)*, 27(Suppl. 1), 367-375. [/https://doi.org/10.1590/1982-432727s1201701](https://doi.org/10.1590/1982-432727s1201701)

Papadaki, V. (2015): *Invisible students: experiences of lesbian and gay students in social work education in Greece*, *Social Work Education*, DOI:10.1080/02615479.2015.1085502

Papadaki V., Iliadou, M., Maragianni, K. & Plotnikof, K. (2019). *Support for gay and lesbian rights among social work students in Greece*, *Journal of Gay & Lesbian Social Services*. DOI: 10.1080/10538720.2019.1567428

Papadaki, V. (2016). *Even if Martians exist, they're far from our everyday life: faculty perspectives regarding gay and lesbian students in social work education*. *Social Work Education*, DOI: 10.1080/02615479.2016.1254770

Papadaki V., Iliadou, M., Karouzou, E., Maragianni, K., Pateraki, O. & Plotnikof, K. (2019). “*Support for gay and lesbian rights among students of helping professions in Crete, Greece: a comparison between social work and psychology students*”, *Journal of Homosexuality*, DOI: 10.1080/00918369.2019.1694336

Pryor, J. T. (2017). *Visualizing queer spaces: LGBTQ students and the traditionally heterogendered institution*. *Journal of LGBT Youth*, 15(1), 32–51. <https://doi.org/10.1080/19361653.2017.1395307>

FRA: European union agency for fundamental rights. Αναρτήθηκε στις
18/10/22: <https://fra.europa.eu/en/data-and-maps/2020/lgbti-survey-data-explorer>